

MAGYAR MÚZEUMOK

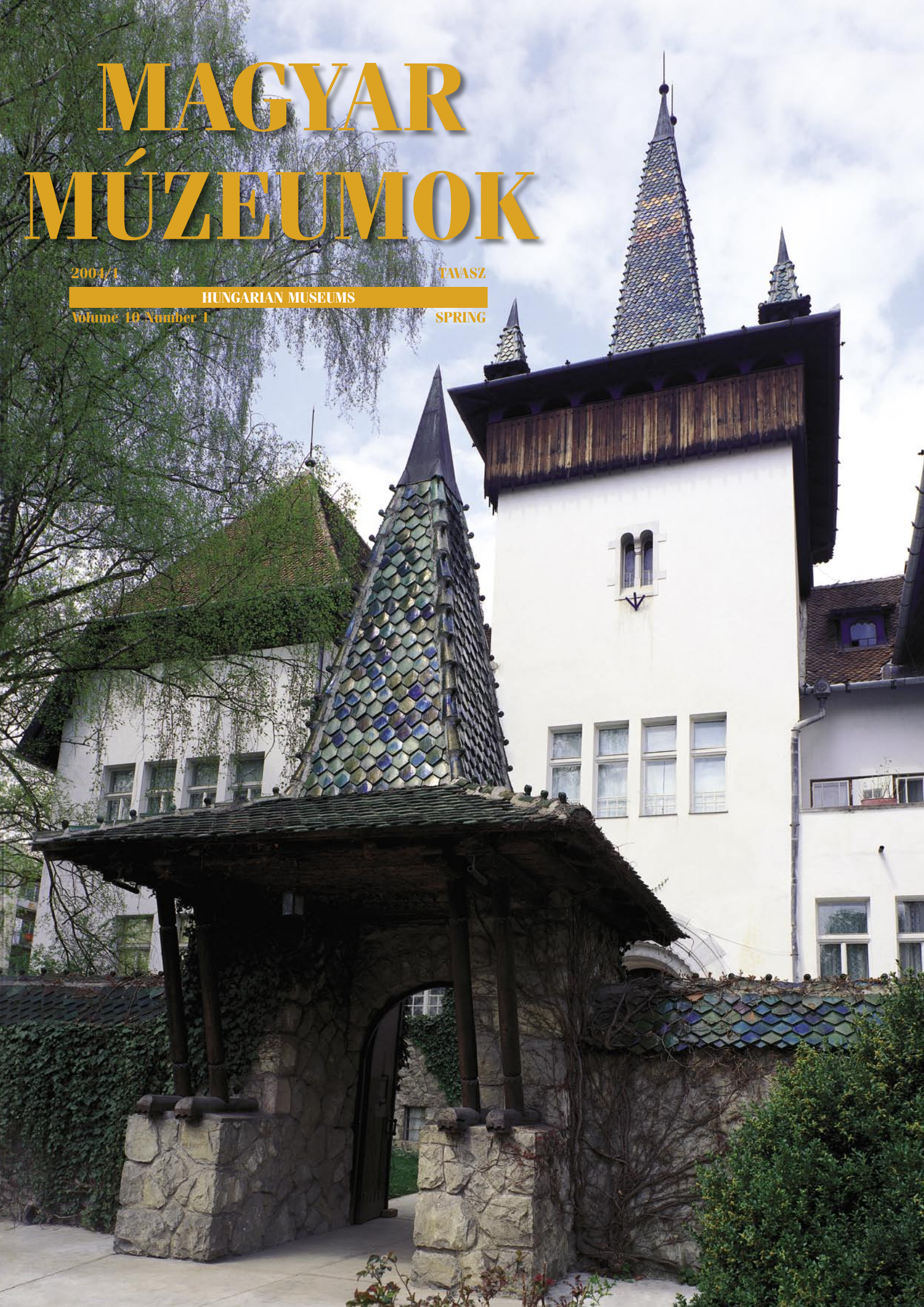
2004/1

TAVASZ

HUNGARIAN MUSEUMS

Volume 16 Number 1

SPRING

125 éves a Székely Nemzeti Múzeum

The Szekler National Museum is 125 Years Old

A múzeum épülete korabeli képeslapon. Magyar Nemzeti Múzeum
The building of the museum on a contemporary postcard. Hungarian National Museum

Fotó – Photo: Kardos Judit

A múzeumépület egyik legszebb belső tere – a Lovagterem
One of the most beautiful rooms of the museum – the Knights' Hall

Az erőrdi kultúra leletei a régészeti gyűjteményben
Finds of the Erőrd Culture from the archeological collection
Fotó – Photo: Henning János

Árapataki lakodalmi székér a néprajzi állandó kiállításban
A wedding cart from Árapatak in the permanent ethnographic exhibition

„Minden idegen, akinek útja Sepsiszentgyörgyön keresztül Brassó vagy Előpatak fürdő felé vezet, meglepődve tekint fel arra, az udvarkert közepén kimagasló mázas cserepeivel messzire csillogó fedelű tornyos épületre, amely Sepsiszentgyörgy város és az egykor külön életét élő Szemerja falu érintkező határán emelkedik. Magas tetejű, ki-beugró fal-síkokból alkotott, s a mindennapitól merőben eltérő alaprajzú, nagyszerű építmény tárul elének, amint benne kerülünk a galambbúgos, faragott kapu kisajtaján. [...] Itthon vagyunk, mert az épületben reá ismerünk a minden más néptől eleve különböző magyar vonalakra. Itthon vagyunk, mintha régóta nem látott otthoni templomunk cinteremkapuja elé érkeztünk volna. Minthogy úgy is van, ez az épület itt templom: a székelység-tudományok templomául emeltetett a magyarok megsegítő Istenének dicsőségére.” – E gondolatokkal kezdte 1941 júliusában Herepei János A Székely Nemzeti Múzeum és feladatai című, a „Pásztortűz”-ben megjelent írását.

1879. szeptember 15-ét tartják a Székely Nemzeti Múzeum születésnapjának, amikor is Sepsiszentgyörgyön Háromszék, Csík és Udvarhely vármegyék előljárói hivatalosan átvették a Cserey Jánosné által felajánlott és az év nyarán a Székely Mikó Kollégiumban elhelyezett, közel kilencezer tárgyat kitevő gyűjteményt. A múzeum tehát fennállásának 125. évébe lépett ebben az esztendőben.

Balla Loránd

A Székely Nemzeti Múzeum alapításának évfordulója adja e lapszámunk tematikájának gerincét, mely alkalom kapcsán kísérletet teszünk a határainkon túli magyar múzeumi gyűjteményekről tájékoztatást adni. Ennek jegyében kértük fel erdélyi, székelyföldi, szlovákiai és kárpátaljai kollégáinkat egy-egy írás elkészítésére. Természetesen nem vállalkozhattunk monografikus igényű tematikai áttekintésre, inkább ízelítőnek szánjuk a közreadott írásokat, melyek sorát szándékunkban áll folyamatosan bővíteni a későbbiekben is.

Kiállítási beszámolóink sorában több jelentős, országos hatású időszakos rendezvényről adunk képet. Az aktualitás igényének azonban meglehetősen nehezen tudunk eleget tenni az idő szűkössége miatt, ugyanis negyedéves megjelenésünk a tudósítás leadása idején még javában álló kiállításokat már többnyire lekési. Ezért célszerűbbnek látszik azt vállalni, hogy megemlékezünk a fontosabb kiállításokról, ill. emlékeztetünk azok jelentősebb eredményeire. A nemzetközi kapcsolatok rovatban néhány olyan rendezvényről adunk hírt, melyek elsősorban a szakterület szélesebb körét érintik, társaságunk működésének sokrétűségére is fényt vetve.

MAGYAR MÚZEUMOK

2004/1. Tavasz

MŰHELY

Kovács Tibor: Mit szeretnénk, mit lehet tenni, és azt hogyan kell csinálni?

Néhány szó a Magyar Nemzeti Múzeum terveiről	3
Vásárhelyi Tamás: A nyitott múzeum felé	5

VISSZATEKINTÉS

Kató Zoltán: A Székely Nemzeti Múzeum 125 éve	11
Cserey Zoltán – Csáki Árpád: A Székely Nemzeti Múzeum történelmi gyűjteménye	15
Sztáncsuj Sándor József: A régészeti gyűjtemény és a régészeti kutatás múltja	17
Szócsné Gazda Enikő: A Székely Nemzeti Múzeum néprajzi részlege	19
Balla Loránd: Az Erdélyi Múzeum Egyesület Kolozsváron	22
Pozsony Ferenc: Néprajzi gyűjtemények az erdélyi múzeumokban	25
Makai Ágnes – Szoleczky Emese: „Hadi skanzen” a Dolomitokban	27

SZÁMVETÉS

Danter Izabella: A szlovákiai múzeumok és a magyar népi kultúra muzeális emlékei	30
B. Kovács István: Református Tudományos Gyűjtemények Szlovákiában	33
Csáky Károly: Az ipolyvási Honti Múzeumról	34
Kobály József: A Kárpátaljai Honismereti Múzeum	36
Pozsony Ferenc: Csángó múzeum Zabolán	38

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Gönczi Ambrus: A NEMO éves konferenciája Berlinben	39
Wilhelm Gábor: A kulturális örökség védelme és a fenntarthatóság kérdése	40
Juhász Katalin – Gönczi Ambrus: Namuri Magyar Napok. Kismúzeumok kiállításai Belgiumban	42

KIÁLLÍTÁSOK

Basics Beatrix: Főúri terítékek az Andrásnyak asztalán. Kiállítás a Szlovák Nemzeti Múzeum Betléri Múzeumának gyűjteményéből	44
Hofer Tamás: Eredeti, másolat, hamisítvány. Tárgyak párbeszédben. A Néprajzi Múzeum kiállításának megnyitója	45
Györgyi Erzsébet: A játék az ezredfordulón folytatódik. Öt éves a Fehérvári Babaház – Moskovszky Gyűjtemény	47
Kalmár Ágnes: Játsszani jó! Történelmi barangolás a játékok birodalmában	50
Balogh Lajos – Vig Károly: A növényábrázolás művészete. Időszaki kiállítás a szombathelyi Savaria Múzeumban, 2003. november 4 – 2004. április 9.	51
Gócsáné Móró Csilla: Vénusz ajándéka. Pipakiállítás a Blaskovich Múzeumban	54
Gila Zsuzsanna: Monet és barátai. Tudósítás egy rendhagyó kiállításról	55

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Csatáry György: A Lehoczky-hagyaték	57
Selmeczi Kovács Attila: Múzeumi bedekker az egri várról	58
Pató Mária: Történelmi Muzeológiai Szemle 3.	58
Selmeczi Kovács Attila: Gömörország III/3. 2002. ősz	60
Gönczi Ambrus: Vjesti. Muzealaca i konzervatora 2003/1-2.	60
Gönczi Ambrus: Museum Visie 2003/4.	61

IN MEMORIAM

Ujváry Zoltán: Gazda László (1934 – 2003)	62
---	----

A PULSZKY TÁRSASÁG HÍREI	63
---	-----------

E számunk szerzői	64
------------------------------------	-----------

A címlapon
A sepsiszentgyörgyi
Székely Nemzeti Múzeum

On The Cover
Szekler National Museum in Sepsiszent-
györgy
Fotó – Photo: Haris László

A hátsó borítón
Újvidéki babaház a XIX. század végéről.
Magyar Nemzeti Múzeum

Back Cover
Doll's house from Újvidék, late 19th century.
Hungarian National Museum
Fotó – Photo: Retezi László

MAGYAR MÚZEUMOK
A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi
Egyesület folyóirata
Lapalapító: Éri István

Megjelenik évente négyszer
X. évfolyam 1. szám, 2004. tavasz

Főszerkesztő:
Selmeczi Kovács Attila

Szerkesztőségi titkár: Gönczi Ambrus

A szerkesztőség tagjai: Basics Beatrix,
Cséve Anna, Holló Szilvia Andrea,
Kriston Vizi József, Wollák Katalin

A szerkesztőbizottság elnöke: Pintér János
A szerkesztőbizottság tagjai:
Bencze Géza, Kóczyáné Szentpéteri Erzsébet,
Kovács Péter, Vándor László,
Vukov Konstantin

Fordítások:
Gönczi Ambrus, Basics Beatrix

Szerkesztőség:
1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.
Telefon: 210-1330/155, fax: 210-1336
E-mail: pulszky@bot.nhmu.hu
www.museum.hu/pulszkytarsasag
Felelős kiadó: Matskási István
Nyomdai előkészítés: Stúdió 12 Bt.
Műszaki szerkesztő: Németh János
Színes feldolgozás: Stúdió 12 Bt.
Nyomdai munkálatok: Prospektkop Bt.
Felelős vezető: Racsó József
Előfizethető a kiadónál
(levélcím: 1476 Bp. 100. Pf. 206.),
illetve postautalványon, csekkkel vagy
átutalással az alábbi számlaszámon:
ABN-AMRO Bank 10200830-32323599
Előfizetési díj számonként:
egyéni előfizetőknek 700 Ft,
közületeknek 1000 Ft.
HUISSN1219-4662

Megjelenik a
Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma és
a **Nemzeti Kulturális Alapprogram**
támogatásával

HUNGARIAN MUSEUMS 2004/1 SPRING

WORKSHOP

- Tibor Kovács: What Do We Want, What Can We Do And How It Should Be Done?
A Few Words About the Plans of the National Museum 3
Tamás Vásárhelyi: Towards An Open Museum 5

RETROSPECTIVE

- Zoltán Kató: 125 Years of the Szekler National Museum 11
Zoltán Cserey – Árpád Csáki: The Historical Collection of the Szekler
National Museum 15
Sándor József Sztáncsuj: The Archaeological Collection and the History
of Archaeological Research 17
Enikő Szócsné Gazda: The Ethnographical Department of the Szekler National
Museum 19
Loránd Balla: The Transylvanian Museum Society in Kolozsvár 22
Ferenc Pozsony: Ethnographical Collections in Transylvanian Museums 25
Ágnes Makai – Emese Szoleczky: A Warfare Open-Air Museum in the Dolomites 27

RECKONING

- Izabella Danter: The Slovakian Museums and the Relics of Hungarian Folk Culture . . . 30
István B. Kovács: Calvinist Scientific Collections in Slovakia 33
Károly Csáky: About the Honti Museum in Ipolyság 34
József Kobály: The Sub-Carpathia Local History Museum 36
Ferenc Pozsony: Csángó Museum in Zabola 38

INTERNATIONAL RELATIONS

- Ambrus Gönczi: NEMO Annual Meeting, Berlin, 28-30 November 2003 39
Gábor Wilhelm: The Protection of Cultural Heritage and the Issue of Sustainability . . . 40
Katalin Juhász – Ambrus Gönczi: Hungarian Days in Namur. Exhibitions
of Small Museums in Belgium 42

EXHIBITIONS

- Beatrix Basics: Aristocratic Dinner Covers on the Table of the Andrássys. Exhibition
from the collection of the Slovakian National Museum – Betlér Castle Museum 44
Tamás Hofer: Authentic, Copy, Fake. Objects in Conversation. Opening
of the Exhibition of Ethnographical Museum 45
Erzsébet Györgyi: The Game Continues on the Turn of the Millennium. The Fehérvár
Doll's House – Moskovszky Collection is Five Years Old 47
Ágnes Kalmár: Playing is Fun! Historical Wandering in the World of Games 50
Lajos Balogh – Károly Vig: The Art of Plant Illustration. Temporary Exhibition
at the Savaria Museum in Szombathely, 4. November 2003 – 9. April 2004 51
Csilla Gócsáné Móró: Venus' Gift. Pipe Exhibition in Blaskovich Museum 54
Zsuzsanna Gila: Monet and Friends. Report of a Unique Exhibition 55

BOOK AND PERIODICAL REVIEW

- György Csatóry: The Lehoczky-Bequest 57
Attila Selmeczi Kovács: Museum Guide Book on the Eger Castle 58
Pató Mária: Museum Historical Review 58
Attila Selmeczi Kovács: Gömörország III/3. 2002. Autumn 60
Ambrus Gönczi: Vjesti muzealaca i konzervatora 2003/1-2 60
Ambrus Gönczi: Museum Visie 2003/4 61

IN MEMORIAM

- Zoltán Ujváry: László Gazda (1934 – 2003) 62

NEWS OF THE PULSKY SOCIETY

- Autors of this issue 64

Műhely

Mit szeretnénk, mit lehet tenni, és azt hogyan kell csinálni? Néhány szó a Magyar Nemzeti Múzeum terveiről

Kovács Tibor

„Órizzük, tartsuk fel emlékeinket, gyűjtsük össze töredékeinket, hogy végleg el ne vesszenek, s hogy ezáltal is ne legyen üresebb a múlt, szegényebb a jelen és kéte-sebb a jövő.”

Ipolyi Arnold, 1878

Jó félévvel, háromnegyeddal ezelőtt egyszerűbb címet adhattunk volna írásunknak. Akkortájt egy többnyire jól működő hazai múzeumi szervezet képviselői – a tárcával karöltve kellő dinamizmussal és nyitottsággal, s ami a legfontosabb: elkötelezett hittel nem tervezgették, megtervezték jövőbeni tevékenységüket. A cél is világos volt. Kell, hogy legyen jól körvonalazott stratégiája elkövetkező tevékenységünknek. Már csak azért is, mert így várható el (kényszeríthető ki) a megvalósításához elengedhetetlenül szükséges pénzügyi háttér biztosítása.

Sajnos mindez elnapolódott. A központi fejlesztés ez évre inkább a „tűzoltásnyi jóindulatot” (ez ugyan több százmillió forint!), mint bázisértékű előrelépést jelentett. Mégis fontos láncszem lehet a megalapozott elvárások és a (közel?)jövőbeni igazi teljesítések között.

Ha nem is költői kérdésként, ám joggal vethető fel, vajon miért késik területünk minden szempontból indokolt pénzügyi fejlesztése. Az „objektív” ok a kultúra (művelődésügy) évtizedek óta korrigálatlan alulfinanszírozásában található meg. Pedig aligha kétséges, a kultúra jövőjének „zálogát” legfelsőbb szinten kellene végre biztosítani. Amíg ez a reális-optimalis igények szerint nem történik meg, valójában egyfajta méltatlan küzdelem folyhat és folyik is a pénzért a kulturális szférán belül. Ebben – reményei ellenére – a múzeumügy, ismét, talán csak átmenetileg, alulmarad. A miértre nem könnyű választ adni. Egyik, paradoxonszerű ok az lehet, hogy a múzeumok évtizedek óta színvonalasan működnek, és ez majdhogynem törés nélkül folytatódott a rendszerváltozás után is. Lehet, tévedünk, mégis valószínűnek tartjuk: éppen ezért – tehát pozitívumaiért – a kultúra az azonnal, a közeljövőben és a „majd” megoldandó feladatai közül, ha nem is az utolsó helyre került, de a múzeumfejlesztés ismét háttérbe szorult. Újra leírjuk, mert hinni szeretnénk, sőt hisszük, csak

átmenetileg. Ha nagyon leegyszerűsítve is, valahogy így nézett ki a helyzet 2003-ban.

E sorokat akkor írok, amikor már tudjuk, egyelőre nem tényleges fejlesztésről, hanem egész egyszerűen kényszerű pénzügyi megszorításokról van szó. Mértéke, nagyságrendje, válfaja és ütemezése, részben intézménytípusként, többé-kevésbé eltérő lehet, de a pillanatnyi tendencia egyértelműen negatívumoktól terhes. Azaz: a középtávra nemrégiben jól kimunkált – reálisnak tűnő – tervek, elképzelések és napjaink kényszerűen lecsökkentett finanszírozási bázisa között igencsak nagy a különbség. Mondhatjuk: a lehető legrosszabbkor jöttek a megszorítások. A múzeumok többségének felfutó, reményt keltő belső átalakulásának időszakában. Valljuk ezt akkor is, ha a látogatószám visszaesése miatt sokan másként vélekednek. Elfeledve a múzeumok tartós, széles körű kínálatának és a társadalom más folyamatok által determinált részbeni „érdeklődésvesztésének” igazi okait feltárni.

Kimondva, kimondatlanul e ponton jutottunk el írásunk első részének lényegéhez, ami e sorok íróját újabban igazán foglalkoztatja.

Miként lehet elkerülni a lendületvesztést a tényleges produkcióban, és tán ez fontosabb, a „belső tartásban”. Ami az utóbbi illeti, a szakmai műhelyek összetartó erejére, a patinás intézményekhez tartozás erkölcsi védőburkára, vagy egészen egyszerűen: egymás megbecsülésére gondolunk. Kérdezheti bárki: van még ilyen? És vajon napjaink olykor mesterségesen (is) indukált versenyszelleme és a tolerancia megfér-e egymás mellett? Ám akár arról is szólhatunk – mintegy költői kérdésként – miként lehet már most, hogy európai követelményről beszélünk és közben mind gyakrabban, még nem tudunk mindig, vagy már elfeledtünk, egymással európai módon viselkedni. Megyék képviselői egymás között (a potenciális regionális központok és az esetleg háttérbe szoruló), vagy egyszerűen „a vidék és a főváros” egyéb iránt világos fejtű vezető szakemberei.

Joggal kérdezheti bárki: mi ez, amiről beszélünk, vészharangkongatás, sötétben látás, vagy csupán valamiféle pesszimizmus? Egyik sem, és különösen nem „kimódolt” moralizálás. Egyszerűen arról van szó, a társadalom és az egyén közti bizalom képezhet „védőhálót” a múzeumügy

számára is. Védőhálót, hogy „ínségesebb időkben” ne menjenek veszendőbe az ötletek, ne csökkenjen a valós alapokra épülő kreativitás. Persze kell, hogy a bizalomnak „felülről is” legyen garanciája. Egyébként már ma valahol ide sorolhatók az épülő új múzeumok, a folyamatos épületrekonstrukciók, a külön támogatott nagyobb hazai és nemzetközi kiállítások, nem utolsósorban pedig a műtárgyvásárlási lehetőségek. És remélhetőleg majd egy olyan felfogás képviselője, amely a közelgő regionális rendezés során nem az intézmények összevonását, regionális központosítását, „csupán csak” a fenntartás és az irányítás át-szervezését helyezi előtérbe.

Áttörés és folyamatosság – ez lehet a következő évek vezérelve. Könnyen lehet, mert nagyon valószínű, valamiféle igazi változásnak, ha tetszik: áttörésnek legelőször a gondolkodásban kell bekövetkeznie. Ez pedig akkor hoz gyakorlati eredményt, ha a múzeumok további kapukat nyitnak a tudomány és a társadalmi érdeklődés felé. Vissza kell szorítani azt az életszerűtlen felfogást, miszerint az egyetlen oktat, a múzeum kiállítást rendez, az akadémiai intézet pedig a tudományt műveli. Ez így itthon sem állja meg a helyét.

Ha pedig kilépünk a hazai „állami gondoskodás köpenyéből”, az európai versenyszféra – ha nem is mindig érzékelhető ez azonnal és tisztán – kemény terep lesz számunkra, különösen kezdetben. Azaz: természetesen, célirányos viták mellett a tényleges erőkoncentrációra, a jó értelemben vett összefogásra van szükség. Itt hagyjuk talán, hogy ezek elcsépelet szavak. A most és a majd a fontos ez esetben is, hiszen a többihez képest még hátrányban lévő kis ország leszünk az uniós közösségben. Tehát valós tudományos vagy muzeológiai témával szabad csak pályáznunk, még akkor is, ha a pénzhez jutás igencsak fontos, és ez egyszerű, ne adj’ Isten „áltémával” is elérhető.

Más szavakkal fogalmazva: nem kell azt hinni, hogy csak Nyugat-Európában szükséges két-három vagy négy év egy minden szempontból tartalmas, közönségsikerre számító, tematikus vagy korszakot átfogó kiállítás előkészítéséhez. Mondhatjuk, még ha jók is voltak azok, eddigi mérceinket nem árt felülvizsgálni, s mihamarabb a tapasztalatokkal, eredményekkel már igazolt nemzetközi gyakorlathoz igazítani. Hosszabb távon aligha lesz elég csak a pályázatok, együttműködési szerződések írásának technikáját megtanulni. Félreértés ne essék, tudjuk, sem a szaktudományokat, sem pedig a múzeumokat és különösen nem kapcsolataikat ebben sem lehet „egy kalap alá venni”. Van, ahol az átlaghoz képest már messze járnak, s van, ahol éppen csak ébrednek.

Bár feltétlenül szükséges, ám kérdés, lehet-e valamiféle áttörés – nehezebb gaz-

dasági körülmények között – a múzeum és a társadalom kapcsolatában. A sokféle lehetőség közül itt csupán egyet említünk. A múzeumépülethez, a kiállításokhoz kapcsolódó rendezvények sorát (hangversenyek, irodalmi estek, vetélkedők, kiállításokat is nézni kívánó társulati, szakmai összejövetelek), amelyek révén még sokszínűbben töltheti be egy múzeum társadalmi feladatát, ha ehhez adott a megfelelő épület és a döntéshozók „jó ízlése”.

És most néhány mondat a folyamatosságról. Bár az eszközrendszer kiépítése várhatóan lelassul, nagy hiba lenne a korszerű nyilvántartás bevezetését-gyakorlatát „lelázálni”. Ha várhatóan csökkennek is a hazai pályázatokkal megszerezhető összegek, nem szabad feladni a már készülőkben lévő, vagy a már megírt szakkatalógusok, PhD-monográfiák, és nem utolsósorban évkönyveink megjelentetésének igényét. Már csak a hazai és nemzetközi könyvtárközi csere esetleges veszteségei miatt sem. És az is biztos, vannak és lesznek gyűjtőutak, feltárások, műtárgyvásárlások, amelyeket rövid időre legfeljebb elnapolni, de elhagyni nem lehet. Tehát a szakmai háttérre utaltunk most pár szóval. Itt sem lehet hibázni, de az adott körülményekhez feltétlenül rugalmasan kell alkalmazkodni. Soha sem elvtelenül, mert az pótolhatatlan hiányokhoz, nehezen korrigálható hibákhoz vezethet. Ha ez itt bárkinek „lözngnak” tűnik, mentségünkre mondjuk: bár igaz, soha nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba lépni, de ezt sajnos Magyarországon generációs betegségként már többször megpróbáltuk.

A Magyar Nemzeti Múzeum szerencsés helyzetben van. Egy, évtizedet átívelő épületrekonstrukció utolsó szakaszában. Mind a főépületet, mind pedig az esztergomi várat, a visegrádi palotát és a sárospataki várkastélyt illetően. Az átalakításokkal járó, olykor elkerülhetetlen, máskor „a magyar valóságból” adódó nehézségek ellenére a megvalósulás eredményessége, az épületek szépsége és hasznosításának lehetősége jó érzést-hangulatot, és ha szükséges, nehezebb időkben biztosságot ad a zökkenőmentes túlélésre. Ami igazán fontos, a hagyomány-korszerűség-igényesség elve szerint (a lehetőségeket és követelményeket nem egyszer ütköztetve) messze ívelő (hatású) lehet az előrelépés.

A főépületnél maradván különösen fontos a raktárterek korszerűsítése (mintegy 3 000 m² légkondicionált egység kialakítása történt meg), valamint a közönségfogadó részek megújulása, bővülése. Ami az utóbbit illeti, az átalakulási folyamat beteljesülése az előttünk álló két évben várható. Jórészt az ún. déli udvar lefedésének függvényeként, 1 200-1 300 m²-es résszel (szerencsés esetben cca. 1 700 m²-rel) bővül a látogatókat kiszolgáló terület. Mindez a múzeum és a látogató kapcsolatának megannyi új lehetőségét hordozza magában. Ennek re-

alizálása lesz a következő évek talán legfontosabb feladata.

Mindezeket figyelembe véve az alábbiak szerint kívánjuk megvalósítani a Magyar Nemzeti Múzeum lehetséges–valós–elvárt feladatait a következő években.

- A Nemzeti Múzeum gyűjtési körébe tartozó régészeti és történeti emlékek tervezett felkutatása, illetve az ad hoc látókörünkbe kerülő kiemelkedő értékű tárgyak, dokumentumok megszerzése.

- Meg kell találni az intézmény műtárgyvédelmi kötelezettségeit magas színvonalon ellátó és az országos érdekeket szolgáló műtárgyvédelmi oktatást végző szakemberek alkalmazásának helyes arányát. Biztosítani kell az újonnan bekerülő műtárgyak „azonnali” kezelését, valamint a korábban restaurált és az állandó kiállításokban lévő emlékek folyamatos felülvizsgálatát. Nem utolsósorban pedig lehetővé kell tenni nemzetközi szintet képviselő új eljárások kikísérletezését, illetve átvételét. Az elkövetkező években is javítani kell a műtárgyállomány raktározási körülményein, és olyan – többségében klimatizált – tárolóhelyeket kell kialakítani, amelyek eredményeként hosszútávon megőrizhető a műtárgyak állapota.

- Mielőbbi felzárkózás az adattárolásban, az új nyilvántartási szabályzat követelményei szerint; a nyilvántartás „minőségi” adataira épülő gyűjteményfejlesztés gyakorlati alkalmazása.

- Aligha vitatható: a múzeum nemcsak őrző és bemutató, hanem sokoldalú tudományos intézmény is. Elsősorban azért, mert tevékenységének egyetlen területe sem képzelhető el tudományos megalapozottság nélkül. Sőt, a múzeumban tárolt emlékekre – mint mással nem pótolható forrásokra épülő tudomány – (pl. régészet, numizmatika) – eredményeinek számottevő hányada a múzeumok falain belül születik. Messzemenően érvényes ez a Magyar Nemzeti Múzeumra is.

- Intézményi szinten a tudományos tevékenység legfontosabb része – évszázados lemaradás után – a gyűjteményi szakkatalógusok, állagjegyzékek és az „országos méretű” corpusok elkészítése.

- Feltétlenül szükséges a Magyar Nemzeti Múzeum országos hatókörű tudományos koordináló szerepének kiterjesztése – a regionális átalakulás lehetőségeinek kihasználásával.

- Újra kell gondolni az intézmény társadalmi kapcsolatainak lehetőségét. Bízunk abban, hogy a múzeum által a társadalomnak ajánlott maximális lehetőségek elfogadását az erre illetékes kormányzati és egyéb szervezetek figyelembe veszik, miután a múzeum és a társadalom kapcsolata kétoldalú. Gondolunk a múzeum és a társadalom különböző jellegű és eltérő szintű találkozáspontjainak éppen időszzerű meghatározására. Mint mindig, kiemelt szerepet szánunk a különböző korosztályok szóval (kiállításvezetés), kiad-

vánnyal, másolatokkal és egyéb történelmet felidéző emléktárgyakkal, valamint a mai igényeknek megfelelő elektronikus információhordozókkal történő ellátásának. Javítani szükséges kommunikációs tevékenységünket, ezen belül a közönségkapcsolati munkát, különös tekintettel a diákokra, a kulturális turizmusra, valamint a látás-, hallás- és mozgáskorlátozottakra. A programokba indokolt bekapcsolni a – reményeink szerint történelmi emlékparkká minősítendő – Múzeumkeretet is. Ezt szeretnénk tenni, amikor és ahogyan lehet.

What Do We Want, What Can We Do And How It Should Be Done? A Few Words About the Plans of the National Museum

In his article the director general of the Hungarian National Museum reflects on the possible effects of the recent financial arrangements by the government and shares his thoughts on the new challenges in our common new European Community. It is imperative that the reconstruction work of big museums should go on, along with the constant modernization of registration. The National Museum has been in a fortunate situation, can look back on a 10-year-long reconstruction

process, the outcome of which are modern store rooms of about 3000 square meters, renovated and extended public and service areas – all giving the opportunity to create and strengthen the relationship between museum and visitor. The most imminent tasks in the near future that the National Museum has to complete are the researching and documenting and possibly collecting of archaeological and historic relics, artifacts or locations; the consistent and continuous updating of the restoring and preventing work; the modernizing of registration; the strengthening of the Museum's scientific and scholarly role and last but not least, the tightening of all the connections with our society.

A nyitott múzeum felé

Vásárhelyi Tamás

„Álcsillogás a pillanat szülötte;
őrzi a jót az utókor örökre”

Goethe'

Sok szó esik, különösen az utóbbi években a nyitott múzeumról. Hívjuk közérthetőnek, demokratikusnak, látogatóbarátnak, ügyfélorientátnak, felhasználóbarátnak is, bár utóbbi kifejezéseket még a nemzetközi szakirodalom is óvatosan használja, gyakran meg-megállva egy rövid magyarázat erejéig, hogy t.i. nem úgy értjük mi azt, mint a profitorientált világban, de végtére is a mi „kuncsaftjaink” is (kulturális, de) kuncsaftok. A kulturális fogyasztók ugyanúgy fogyasztanak, mint az egyebeket fogyasztók, és miután lassanként a kultúra is a piaci viszonyok közepette találta magát, elkezdődött a piaci harc. Mintha a színház ügyesebb lett volna, mint a többiek, a nézőszámok a régi időket idézik. Mintha a sokak által elparentált könyvkiadás is feltámadt volna halottaiból. A mozi, multiplexként és más módokon csalogatva a nézőket, akik most már nyugodtan összekóllázzhatják a székeket, és pattogatott kukoricával szórhatják fel a padlószőnyeget, hihetetlen áron kínálja az amerikai hatásvadász filmeket (és néha az igényeseket is).

A múzeum nem tudott ilyen látványos eredményeket produkálni. Ennek sok oka van. Magunkba is kell néznünk: megtettünk-e mindent, hogy a hetvenes évek óta felére zsugorodott, és tartósan tízmillió körül mozgó éves országos látogatószámot újra föltornásszuk? Vagy elkényelmesített minket a fenntartók támogatása? Vagy épp mi vagyunk sikeresek, hogy fele látogatóssággal is fenn tudjuk tartani intézményeinket? Fogadjuk el ezt, mint reális számot, és tekintsük a megelőzőt mesterségesen duzzasztott, nem valódi érdeklődés által keltett eredménynek? Értik vagy elhiszik a fenntartók képviselői, hogy a kulturális örökség megőrzése küldetés akkor is, ha az örökö-

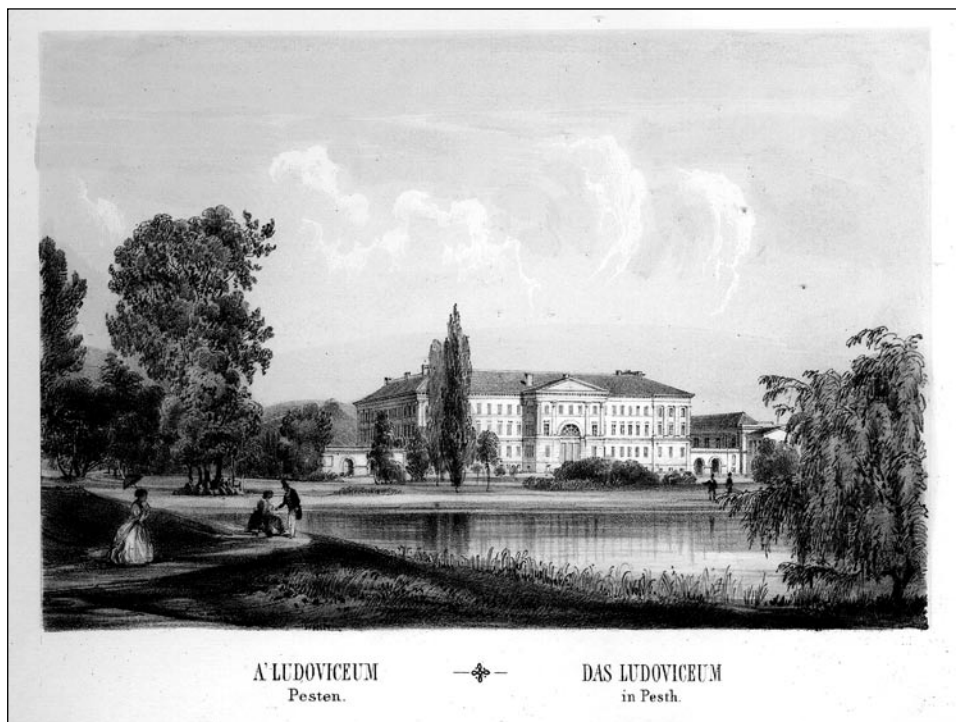
sóket (azaz a magyar közönséget) látszólag nem nagyon érdekli? Fogadjuk el, hogy a múzeumlátogatás réteg-program, és ne akarjunk mindenáron mindenkit becsalogatni a tudomány és művészet templomába? Vagy éppen ellenkezőleg, hajszoljuk a nézőcsúcsokat? Győzzük meg a múzeum potenciális közönségét, azt a közösséget, amelyért a múzeum van, arról, hogy lehetőségeik szerint, szerényen vagy mélyebben a (rendszerint vállalati) zsebbe nyúlva támogassák az intézményt? Meganyi kérdés, amelyekre itthon is, külföldön is keresik a választ. Itthon is kezdenek megint cikkek megjelenni a nyitottságról, de a szakmai közbeszéd gyakran egy legyintéssel intézi el a témát. Ott sokat beszélnek róla, és bár nincsenek egyértelmű válaszok, mégis úgy tűnik, sok országban előrébb vannak a

gondolkodásban, mint mi. Legalább próbálnak valamit – mondta egy ismerős kolléga, akit az sem zavart, hogy egyes múzeumok nehezebb helyzetbe kerültek a gazdálkodásuk átalakítása, társadalmisítása miatt. Ám, valljuk be, minden útkeresésükkel együtt sok európai és észak-amerikai múzeum produkált látványos eredményeket, akár az új épületeket, akár az átütő kiállításokat, akár az itthon nem elképzelhető látogatószámokat tekintjük.

A sikernek sokféle mutatója és sokféle feltevése, oka van. Ezek közül egyik tényező az, hogy az adott múzeum mennyire „nyitott”.

Írásom részben azért született, mert a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával részt vehettem a Ljubljanában 2003 szeptemberében tartott konferencián,² amit az ICOM három tagozata (CIMUSET,

A Ludovika Katonai Akadémia és a korszak közönsége a XIX. században
The Ludovika Military Academy and the public of the time in the 19th century

A Manchesteri Múzeum régi bejárata
The old entrance of the museum in Manchester

A Manchesteri Múzeum új bejárata
The new entrance of the museum in Manchester

ICTOP, MPR, azaz a műszaki-tudományos, a továbbképzési és a marketing-közönségkapcsolati tagozat) tartott, és szeretném megosztani kollégáimmal az ott elhangzottak egyfajta összegzését. Álláshelyemért újra pályáznom kellett, ez is átgondolásra készítetett. És gondolkodásra serkent a tárca stratégiájának a közönségre vonatkozó hangsúlyos mondanivalója is (látogatóbarát múzeum; múzeumok mindenkinek).

A múzeumok világa az ezredforduló után

Az állapotörögítést – bármely rövid és felületes legyen is – a külföldet figyelve szabad csak elkészíteni, részben, mert az Európai Unió tagjaként szükségszerűen tovább erősödnek nemzetközi együttműködéseink. A világban évtizede írnak arról, hogy a múzeumok válságban vannak, s hogy ebből csak folyamatos változással tudnak kilábalni. Egyes múzeumok válságba is kerültek, de a múzeumlátogatás kultúrája, gyakorisága világméretben fokozódik. A változásokat azonban nemcsak a látogatók hozzák magukkal. Az ipari-technológiai korszakból éppen átváltunk az információ korszakába. Ám ennek ellentmondó módon a közönség éppen nem az információközlő, hanem a szórakoztató múzeumot keresi, hiszen információt már egyre inkább az elektronika nyújt. Az információkat nyújtó hely helyett sok új, vagy átalakult múzeum társadalmi átalakulásokat indukáló intézményként vált sikeressé (pl. lakóközterek rehabilitációjában

való hatásos részvétel). A változás kényszere a munkamódszereket is érinti, általános tendencia a rugalmasság iránti fokozott igény és a feladatok alacsonyabb döntéshozói szintekre delegálása (a szubszidiaritás elve).

A természettudományi területen a kuriózumok kamráját rég felváltotta a tudományos igényű magyarázatokkal szolgáló múzeum, s ez most adja át helyét a látogatóközpontú múzeumnak (kiállításnak). A globalizáció korában a globális (világ-) gyűjteményeket őrző természettudományi múzeumok szemléletmódjában is nagy teret kapnak a helyi kontextusok. A természettudományok soha nem látott tempóban produkálják az új eredményeket, s ezek megértéséről a nagyközönség egyre jobban lemarad.

Általánosságban osztozunk a világ múzeumainak helyzetében. Magyarország, és azon belül a magyar múzeumok piaci viszonyok közé kényszerültek. A múzeumdirektorok kényszerűen osztják a Goethe Faust-jának Prológusában szereplő Igazgató mentalitását: „Mert kedvesebb látványa nincs sze-

memnek, / mint amikor bódénk felé rohan /
hőmpölygő áradatja a tömegnek / s tipródik,
mint az égi kapuban, / fényes nappal, négy
óra tájban, / pénztárig lökdösi elő magát...”

Misszió

Bevett dolog, hogy minden kulturális intézmény is megfogalmazza, kinyilvánítja saját küldetését, misszióját. Ez segít a munkatársaknak abban, hogy egyfelé törekedjenek, és informálja, orientálja az ügyfeleket, akik a múzeummal kapcsolatba kerülnek. Korábban a múzeumoknak 2-3-féle szerepe volt (mi hármass feladatról beszélünk), s a hangsúly általában a maradandó értékek előállításán volt. Vagy ahogy a Költő (azaz a Muzeológus) fogalmaz az említett Prológusban: „Ó, miért beszélsz nekem színes tömegről, / melynek láttán a szellem menekül! Tarts távol a kavargó tömkelegtől, / mely örvényébe ránt kegyetlenül. Van úgy, hogy csak mit évek soka szűr meg, / az a tökéletes ép változat.”

Ma a múzeumoknak már 8-10-20-féle feladata is lehet (mondta Neil Kotler, a konferencia egyik „sztárvendége”). Valóban, múzeumaink nemcsak a kulturális örökségre fordítanak figyelmet, hanem közösségi helyszínek is, a fogyatékosokra is van gondjuk, részt vesznek a felsőoktatásban, közoktatásban, társadalmi szervezeteket segítenek, rendezvényhelyszínné váltak, és az európai szintű pályázatok révén (a pénz után is futva) a legkülönbözőbb határterületi feladatokat ellátják. És akkor még nem beszéltünk olyan szakmai feladatokról, mint a szakértés, esetünkben identifikációs szolgáltatás, biomonitoring vállalása. Az okok és a célok szerteágazóak. Segít a célok pontosabb megfogalmazása, hogy a múzeum le ne térjen útjáról, hogy a külvilág tudja, mik a prioritások, hova tegye az intézményt (hova „pozicionáljuk” magunkat).

Felhasználók

Egy múzeumnak igen sokféle ügyfele van, a fenntartótól az alkalmazottig, a vendégkutatótól a látogatóig. A látogató sem egyszerűen látogató többé, egyre többféle látogatót különböztetünk meg és egyre szélesebb kört célunk meg. A Komédiás (azaz a Közművelő), a Prológus harmadik szereplője, azt mondja: „Ki könnyű szóval érteti magát, / közönségünk kedvétől mit se tartson, / sőt lesse még nagyobb hadát, / hogy még tágabb körökre hason.”

Azokat tekinthetjük felhasználóknak, akik használják valamire a múzeumot vagy annak bármely részét, és akiktől cserébe anyagi, erkölcsi vagy egyéb hasznot remélhetünk. Vannak fontosabbak és kevésbé fontosak. Célcsoportokra szokás őket bontani. Ezt elvégezhetjük a múzeumi kínálat jellege felől is (pl. a gyűjtemények használói, a kiállítás-látogatók, a helyiségbérlet, stb.), de lehetséges a

Napjaink kommunikációs stílusa a Victoria and Albert Múzeumban
The communication style of today at the Victoria and Albert Museum

társadalmi igény felől is (fogyatékosok, kisgyermekkel hétvégi programot keresők, iskolai osztályok, érdeklődők, stb.). Ljubljanában (is, mint mindenütt mostanában) sok szó esett az etnikai csoportokról, melyeknek az anyakultúrába olvasztása, avagy éppen identitásuk táplálása sok múzeum tevékenységi körébe tartozik. Magyarországon ilyen etnikai csoport kevés van jelenleg. De megindult az új népvándorlás, és az EU csatlakozással minket is nagyobb mértékben elér majd. Tulajdonképpen elkezdődött az a folyamat (erről Klaus Müller beszélt), amelynek során a városok többnemzetiségű térségekké válnak. Ez a Józsefvárosban jól észlelhető, itt a romák és az orientális, kínai, vietnami közösségek nagyobb létszáma kívánhatna jellemző programokat.

Miért szükséges szem előtt tartani ezt a kérdést? Mert minden célcsoporthoz más-más eszközzel, stílusban, kínálattal lehet eljutni. És ilyen szempontból érdemes más célcsoportokat is elkülöníteni: életkor, műveltség, anyagi, társadalmi helyzet szerint. A kínálatnak (kiállítások, programok, kiadványok) is többféle csoporthoz kell szólnia, de úgy vélik, hogy az a múzeum tud igazán

megfelelni a sokféle igénynek, amelynek személyzete is sokféle! Ha valamelyik célcsoportot megcélozzuk, felelősen és állhatatosan tegyük, és ismerjük meg igényeit, keressük meg a kommunikáció optimális módjait. Az angol-szász irodalom foglalkozik a felhasználók körének fejlesztésével (audience development). Ezt nem fordíthatjuk leegyszerűsítve múzeumlátogatóvá nevelésnek, közönség szervezésnek, mert a fejlődésnek a múzeumra is vonatkoznia kell, a folyamat kétoldalú.

A felhasználók tábora folyamatos változásban van. A csoportos turizmust kezdi felváltani az egyéni (FIT = fully individual tourist), mert az Interneten keresztül mindenki könnyűszerrel és olcsóbban megszervezheti saját utazását, és még a robbantásoktól is kevésbé kell tartania. Magyarországon fogy a gyermekek száma, nő a nyugdíjasoké. Folyamatosan nő a városi lakosság aránya. Változnak a fogyasztási szokások, az anyagi lehetőségeken túl részben a kulturális piac kínálatának, de méginkább a fogyasztói reklámnak engedelmessége. A fogyasztókban egyre jobban tudatosul, hogy milyen fontos tényező az ő pénzüik, hogy egyre nagyobb hatásuk, beleszólásuk van a nekik szánt termékek milyenségébe. Nyilvánvaló, hogy (át-tételesen) beleszólást kérnek a kulturális kínálatba, jelen esetben a múzeum nekik szánt kínálatába is.

Ljubljanában az egyik szekcióban rákérdeztek, s kiderült: a jelen lévő múzeumok fele végzett rendszeresen látogató-vizsgálatot. Itthon?

Kapcsolatépítés

Ez lényegesen több annál, amit a hagyományos múzeum – látogató, vagy múzeum – közönség viszony jelent. Azt jelenti, hogy a múzeum nemcsak a tárgyaihoz, kiállításaihoz engedi a látogatót, hanem odafigyel arra, hogy a látogató is akar-e közölni valamit. Egy elzárt, kutatásába feledkezett laboratórium nem tudja a közönség érdeklődését felkelteni, csak az olyan, amely és amelynek gazdája nyitva áll számára. Ez nem is olyan egyszerű, mint amilyen hangzik. Több előadó beszélt arról, hogy a közönséggel való (mennél tartalmasabb) találkozásra hogyan készítik fel a munkatársakat. A kapcsolatépítésnek idealizált esetben lehetnek fokozatosan kialakuló, egyre intenzívebb állomásai. Például valakinek ismételt látogatásai egy múzeumban, majd részvétele programokon, a munkatársakkal való megismerkedés után a múzeum életében önkéntesként való részvétel, amelyet esetleg adományozóként folytat valaki, s végül örök-hagyóként vonul be a halhatatlanságba. Ha nem ismernénk ilyen példát – igaz, a múltból Semsey Andorét, aki a Természettudományi Múzeum legnagyobb mecénása volt –, tanmesének hinnénk, de hát ilyesmi megtörténik néha ma is. Ilyen kapcsolatépítéshez egyenrangú partnernek kell tekinteni a másik felet.

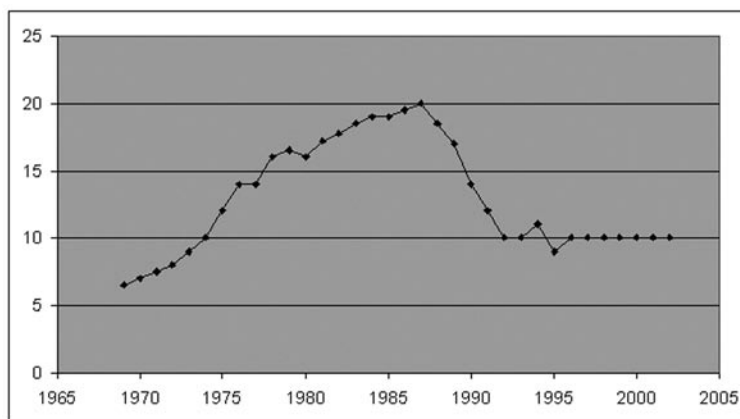
Marketing

A marketing ma általános felfogása szerint nem egyszerűen pénzszerzés. Szerepe sokkal előbb kezdődik: egy szükséges és minőségi termék előállításának elősegítésénél, és csak ezután jön ennek eladása. Mások szerint már a szükséglet felkeltése is beletartozik a sikeres marketingbe. A marketing nem átírja, hanem segíti a múzeum küldetését (N. Kotler). Peter Drucker szerint a marketing szerepe nem más, mint hogy a felhasználó szemszögéből nézeti meg velünk saját működésünket. Piskóti és Nagy³ felhasználóbarát múzeumot emlegetve, szintén a marketing egész múzeumot átszövő szerepéről, a legkülönbözőbb területeket fejlesztő hatásáról ír.

A magyar múzeumügy egyik rákfenéje az, hogy nem tudunk összefogni és kidolgozni azt a stratégiát, amivel a múzeumaink látogatását szükségletté tudnánk változtatni. Megelégszünk azzal, hogy örülünk, ha valaki minket választ a piacon. A változás nálunk is az a szokás- és igényfelmérés, amely a múzeumlátogatókat és a nem látogatókat is felöleli. Ilyen – országos – felmérést a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma tudna szervezni és támogatni, és azt professzionális intézménynek kellene lefolytatnia. Egy ilyen vizsgálat különösen fontos volna most, az ingyenes belépés lehetőségeinek kihasználása érdekében. Magyarországon legalábbis az országos múzeumok ingyenes vonatjeggyel kereshetők fel, és az állandó kiállítások ingyenes látogathatósága további anyagi akadályt hárít el azok elől, akik emiatt nem látogatják a múzeumokat. De vajon miért nem látogatják többen a magyar múzeumokat? Milyen egyéb – kulturális, szociológiai, szokásbeli, idő – ismeret- vagy információhiányból fakad és más oka van a „távolmaradásnak”? Máshogyan is feltehetjük a kérdést: miért nőtt meg az összes hazai múzeum együttes látogatottsága⁴ az 1969-es 7 millióról 15 év alatt 20 millióra? Milyen akkori eszközök alkalmazhatók ma? De annak elemzésével is adósak vagyunk, hogy milyen tényezőknek milyen szerepük volt abban, hogy 1987-től 93-ig egyenletes zuhanás következett be, amíg a 10 millió körüli számot elértük. Ahhoz, hogy az ingyenes múzeumok több és más látogatót fogadjanak, egy sor ilyen kérdést meg kellene válaszolni.

Termékek

Bár ez az írás nem a marketing mix 4P jelszava szerint építkezik, azért a termék (product) nyilván kiemelt szerepet kap, hiszen a nyitottság éppen ezen keresztül valósulhat meg. Terméknek nevezhető ugyanis minden, amit a múzeum kínálni tud bármilyen (pénzzel vagy mással fizető) „vevőjének”, vagy aminek

Az összes magyar múzeum látogatottságának változása az utolsó három évtizedben
The change in the number of attendance of all Hungarian museums during the last three decades

létrehozására a fogyasztói kívánság alapján készen áll. A Magyar Természettudományi Múzeumban 2001-ben tárgyaltuk meg a „nem a látogatóközönnyel kapcsolatos marketing-koncepciót”, amely a tudományos kutatástól a tárgykölcsönzésig számos további értékesíthető produktumot említ meg. De az értékesítéshez kell az is, ami értékesíthető. Hadd hozzam fel példának a gyűjtemények fejlesztését, már csak azért is, mert a minisztériumi stratégiában itt hiányolom leginkább a „látogatóközpontú” szemléletmód általános érvényességét. Sőt, a példa legyen a mi gyűjteményünk.

A Magyar Természettudományi Múzeumnak készült egy gyűjtési stratégiája, melyben a kiállítási célú gyűjtés mellékesen szerepel, és nincs szó az alábbi szempontokról:

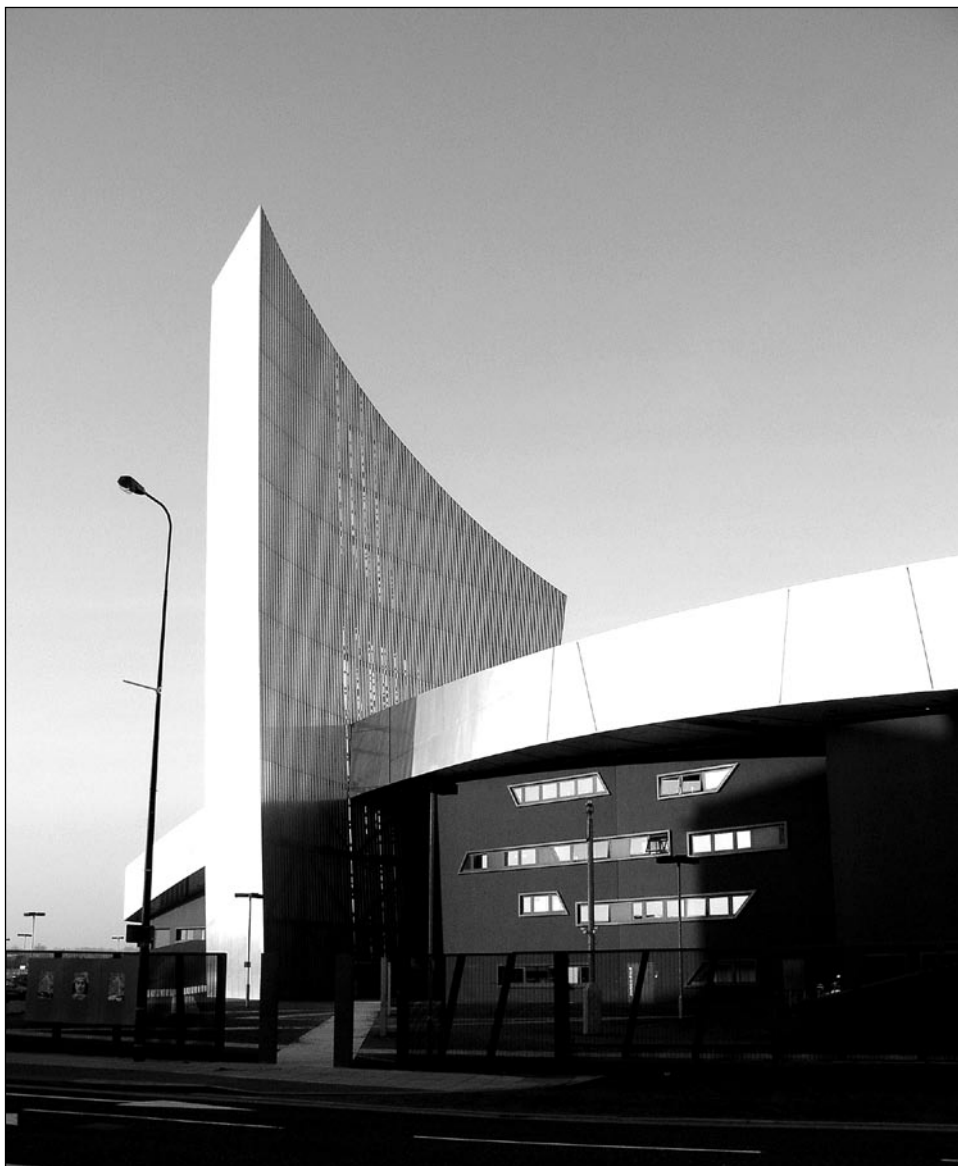
- a nagyközönség által is megérthető természeti jelenségeket magyarázó tárgyak vagy tárgygömbök, sorozatok;
- Hands-on tárgyak (Természetbúvár-terem jellegű bemutatásokra);
- látvány gyűjteménybe való példányok;
- az épület környékére, az épület közlekedőtereibe, tartózkodási tereibe való példányok;
- látványos tárgyak, kiemelkedően jó megartású tárgyak, esztétikus tárgyak;
- vándorkiállításba való, szép, de nem annyira féltett tárgyak;
- előnyösen kölcsönözhető tárgyak;
- kísérletezésre való tárgyak (foglalkozásokra, pl. ásványcsiszolás, kőütlekibontás, rovarpreparálás, stb.);
- iskoláknak el- vagy átadható tárgyak, tárgygömbök;
- jutalomként adható kisebb-nagyobb „értékek”;
- boltban eladható tucattárgyak.

Ugye könnyű belátni, hogy az ilyen szempontok szerint fejlesztett gyűjtemény sokkal többféle módon használható, és jobban szolgálja a közönség érdekeit? Nem is beszélve az ingyenes belépés miatt felértékelődő szempontokról, a bevétel teremtésről.

Kiállítás

A hagyományos gondolkodás szerint termék elsősorban a kiállítóteremben keletkezik (kiállítások, tárlatvezetések, foglalkozások, esetleg a tér bérbeadása konferencia, fogadás, esküvő, stb. céljaira). De már önmaga a kiállítás is lehet olyan, hogy többféle célú, többféle társadalmi réteg számára vonzó kínálata van. Sajnos a kiállítási műfajt is utólrta az idő gyorsulása, csak a nagy remekművek élvezhetik azt az előjogot, hogy nemzedékek zarándokolnak el a megtekintésükre. A közönség újdonságra vágyik, másutt, sok helyen megkapja azt, és ezt keresi nálunk is. A multimédia megjelenése tovább rövidíti a kiállítások átlagos életidejét, mert a számítógépek, a korszerű szoftverek nemzedékei néhány évenként váltják egymást. A természettudományok területén különösen nehéz a helyzet, ha korszerű ismereteket is akarunk közölni, mert egy becslés szerint a Földről való ismereteink 8 évenként duplázódnak meg. Máshogy közelítve ezt a helyzetet: az emberiség valaha élt tudósainak fele ma él és munkálkodik, hihetetlen tempóban produkálva az általánosan művelt ember számára egyre nehezebben felfogható ismereteket, amelyek létéről (gyakran zavaros) hírek azért terjengenek. A múzeumnak a megbízhatóság (tudományos tekintetben is) általában az imázsához tartozik, ezért tapasztaljuk, hogy igényes látogatók nálunk keresnek igazságot a sokféle áltudomány, misztika gerjesztette ködben. De a kiállítás persze más, több mint a tudományos hiteles információközlés. Megint csak Kotlert idézem: a múzeum hatféle élményt kínál a látványtól az oda-tartozásig (a részvétel, a bevonottság érzéséig).

A Manchesteri Múzeum ma már csak úgy kezd új kiállítás készítésébe, hogy a tervezés során konzultál vagy 60 különböző társadalmi réteg képviselőivel (a pakisztániaktól a fogatékosokig). Minden elkülönült, önálló létre fejlődött társadalmi csoport elküldheti képviselőjét a múzeum állandó társadalmi tanácsába.

*Az Imperial War Museum hatásvadász épülete Manchesterben
The sensationalist building of the Imperial War Museum in Manchester
Fotók – Photos: Vásárhelyi Tamás*

Programok

A múzeumi programok még sajátosabbak, egyedibbek lehetnek, mint a kiállítások, hiszen a kiállításra épülve a múzeumban dolgozók szervező vagy alkotó kreativitását, esetleg a meghívott vendég-közreműködők egyéniségét is magukba építhetik. Így lesz egyéni a finn fotóművész késő estébe nyúló diavetítése a fatörzsön átmászó medve árnyékában, vagy Hobo koncertje a mamut alól. Nagy probléma az, hogy a múzeumok hagyományosan az „olcsó” kulturális intézmények közé tartoznak, s amíg egy mozilátogatásra vagy McDonalds étkezésre sokan könnyen kiadnak egy ezrest, a múzeumi programot ingyenesen, olcsón várják el. (Ezt a helyzetet tovább fogja rontani az ingyenes belépőjegy bevezetése – rajtunk is áll, hogy változtassunk e társadalmi tendencián!)

Különleges élményként szokták a múzeumok felkínálni a saját tudományos, restaurátor és más munkatársaikkal, tehát érdekes embe-

rekkel való találkozást. Egy ilyen program élménye nyilván nagyban függ az illető személy szakterületétől, adottságaitól, kommunikációs készségeitől. A The Natural History Museum-ban (London) egy technikus (magas szintű oktatástechnikai felszereléssel) és egy facilitátor (azaz a kutató és a közönség párbeszédét, együttműködését segítő személy) működik közre egy-egy órányi foglalkozás lebonyolításában (előtte esetleg egy hétig készültek rá). Ez a program és a felkínált látogatás a múzeum gyűjteményeiben (nem egy évben egyszer, szeptemberben, a kulturális örökség napján, mint itthon, hanem ott mindennap, minden félóránál indulhat egy-egy nyolc fős csoport, fehér köpenyben, nagy hókuszpókusz mellett) nagymértékben segíthet, hogy a külvilág meglássa, megértse és elfogadja, mi folyik a hatalmas intézményben, amelynek ő csak a kiállításait láthatja egyébként.

Egy ilyen programnak, a közönséggel való közvetlen találkozásnak azonban nem csak a közönség irányába ható kommuniká-

ció az eredménye. A kommunikáció mindig kétoldalú folyamat! Maga a kutató is szembesül vele, mennyire közérdekű a témája, milyen a (nyilván érdeklődő, ha odajött, de mégiscsak) laikus tudásszintje, és gyakran kap olyan kérdéseket, amelyek saját témájának új szemszögből való újragondolására készítetik. (Példának hadd hozzak személyes élményt: egyszer a kutatásaimhoz szükséges poloskálárvákat, azaz fiatal, ivaréretlen egyedeket gyűjtöttem, amikor egy tisztáson kiránduló gyerekek seregettek körém. Beszédbe elegyedtünk, és amikor már úgy éreztem, sikerült közérthető magyarázatokkal lelkesé tennem őket a rovarok és a kutatásom iránt, az egyik rám nézett: – Te gyerekeket ölsz meg, még ha poloskák is?)

Az épület

Világszerte sok múzeum működik régi, műemlék jellegű épületekben. Ez méltóságot ad, de nagy hátrány, mert a XXI. század könnyed fogyasztója a neki tervezett, és nem a – mi példánkban – XIX. századi közönségnek tervezett épületekben érzi jól magát. Ezen a homlokzatok színes zászlókkal, transzparenszekkel való letakarásával, avagy „feldobásával” (teljesen általános gyakorlat), új, modern bejárat építésével (pl. a Denveri vagy a Magyar Természettudományi Múzeum, a Manchesteri Múzeum), és az épület belsejének, a kiállításoknak oldott, színes megoldásaival (pl. az idén az Év Európai Múzeuma címet elnyert Victoria and Albert Museum) igyekeznek segíteni.

Átütő közönségsikert arattak az utóbbi évtizedben öncélúnak tűnő modern épületek is, és megdöbbentő látványtereket kínáló, nagyon rafináltan tervezett épületek is. Sajnos globális tendencia, hogy az élet más területein sokféle érzeki impulzussal bombázott fogyasztó már csak a szupernormális ingerekre válaszol. Ebben a versenyfutásban jobb volna nem részt venni, jobb volna, ha a múzeumok a műsák felüldülést és töltekezést szolgáló ligetei maradhatnának. Ehhez azonban a kulturális, illetve az egészségügyi kormányzatnak az ingerület fiziológiájára is érzékeny, a magyar állampolgárok egészséges testi-lelki fejlődését szem előtt tartó, sőt azt prioritásként kezelő hozzáállása, és persze anyagi támogatása volna szükséges.

A falakon kívül

A nyitottság jele, és bátorságot kíván, ha kimerészkedünk a múzeum vastag falai közül. Egyre gyarapodik azon múzeumok száma, amelyek saját kiállításaiikon kívül (pl. osztályteremben, időszaki kiállítóhelyen) is kínálnak szolgáltatásokat. Ezeket ma már nem mint a múzeumba majd becsalható programokat tekintik, hanem részei a kínálatnak. Mindkét fél számára lehet előnyük, könnyű végiggondolni.

Nyilván minden kiadvány, maga a honlap, a honlapon esetlegesen látható virtuális kiállítások mind ilyen szolgáltatásnak minősülnek, és mennél egyedibbek, annál jobbak. Nagy, igényes múzeumoknak komoly, didaktikus oktatóprogramjaik is vannak az Interneten („távoktatás”). Egyre nő az internetes látogatók száma, és a múzeumi kommentárok azt sugallják, hogy már azt eredménynek tekintik, ha bárkit, bárhol a világon az adott honlappal való foglalatosság hosszú időre leköt. A honlapok, CD-k és általában az elektronika tényleg demokratikus módon teszik lehetővé mindenki számára (már persze aki hozzáfér és ért hozzá) a kiállításoknál sokkal mélyebb ismeretek megszerzését a múzeumok gyűjteményeiről, kutatásairól. Elmarad persze az élmény, az autentikus tárggyal való találkozás.

Szervezeti változtatások

Nehéz lehet azt elfogadni, hogy a közönség kegyéért változtassunk az intézményünkön. Így talán túl drasztikusnak is hangzik.

Kezdjük a „front-of-house” személyzettel, a közönséggel rendszeresen találkozó munkatársakkal (telefonos, portás, pénztáros, jegyszedő, ruhatáros, teremőr). Az ő felkészítésükkel, képzésükkel is kell foglalkozni, akkor is, ha a kötelező továbbképzési rendelet hatályából (annak szűkebb szemlélete alapján) kiesnek. A közönség szemében elsősorban ők testesítik meg a múzeumot, az ő viselkedésük alapján alakulnak ki az elsődleges benyomások. Érdemes fiatalítani, hiszen országos átlagban is a látogatóink fele gyermek! Érdemes az őrzési feladat mellé a tárgyakkal való találkozás elősegítését (facilitálás, animálás), a múzeumról való vonzó kommunikációt is felvenni (ami nem a látogatóknak való fecsegést jelenti).

A múzeumpedagógusok képzése ma Magyarországon egyetlen intézményben folyik, posztgraduális képzés formájában, elsősorban pedagógusok számára kialakított tananyag szerint. Ezen a helyzeten legalábbis egy akkreditált képzéssel kellene segíteni. A muzeológusok és a közönség találkozását nem annyira tanfolyammal, mint egyéni felkészítéssel lehet segíteni. Van persze, akinek minderre nincs szüksége.

Az önkéntesek foglalkoztatását érdemes megfontolnia minden múzeumnak. Mi

a Természettudományiban egyetlen hirdetéssel hatvan jelentkezőt találtunk, akik segítettek volna a közönségkapcsolatok területén. Persze a szűrés, ismerkedés után kevesebben kezdtek valóban bejárni, segíteni nekünk, még kevesebben váltak igazán remek segítőinkké, végül ügyetlenül őket is hagytuk elmaradni. Volt, aki rálegyintett: Persze, hogy nem sikerült: Magyarországon keresetek olyan hülyét, aki önként dolgozik? Valójában számos önkéntes munkatársunk dolgozik a gyűjteményekben: nappali és PhD hallgatók, akik kutatnak, szakdolgozatot készítenek, amatőr kutatók, akik az anyagrendezésen túl kutatásainkban is részt vesznek, publikációink társszerzői, és néha akad egy-egy lelkes diák, reménybeli kutató is, aki hűségesen bejár egy gyűjteménybe. Pedagógusok, akik osztályukkal részt vesznek EU projektünk megvalósításában, és az esti nyitvatartások idején szereplő volt, és jelenlegi munkatársaink sem mások, mint lényegében önkéntes segítőink. Egy felkészült, az önkéntes-szervezésre ráállított munkatárs figyelme, szervezése több főállásúnak megfelelő munkaerőt tarthat a múzeum körül, akik nehezebben fásulnak bele részidős munkájukba.

De a szervezeti változtatások ennél sokkal többet is jelenthetnek. A gyűjteményeket lehet a tudomány érdekeinek, és lehet a közönség érdekeinek megfelelően is fejleszteni. A muzeológiai munka is figyelembe veheti a közönség igényeit is (közérthető leírások, ismeretterjesztés, közérdekű vagy közérdeklődés szerinti kutatási témák vállalása). Ahhoz, hogy ez meg is valósuljon, nem elég a muzeológusoknak készségesnek lenniük. Felkészültnek kell lenniük. A múzeumok vezetésének el kell fogadnia, hogy ezek a szempontok is fontosak. Új prioritásokat kell megfogalmazni. A teljesítmény értékelésekor a közönség számára (és nemcsak a szakma számára) fontos produktumokat is megfelelően kell értékelni ahhoz, hogy a muzeológusok, kutatók időt, energiát szánjanak ezekre a feladatokra is.

És még ez sem elég: a nagyszerű múzeumi élményhez (bármilyen szintű is legyen) a muzeológus és a kiállításkészítő vagy közművelő zseniális együttműködése szükséges. Ennek feltételeit kell a menedzsmentnek megteremtenie.

Nagy szavak ezek, kissé kopogós fogalmazásban. Mennyivel szebben írja ezt körül Goethe a Faust Prológusában, Előjátékában (mely

egyidős a mi Nemzeti Múzeumunkkal!), amikor az Igazgató a színpadon véget vet a Költő (Muzeológus) és a Komédiás (Közművelő) dialógusának, s a következőkkel bocsátja útjára a drámát:

„Ezért hát ne kíméljete / ma itt se díszletet, se gépet! / Kápráztasson a kis s nagy égibolt, / szórj csillagot teli marokkal; / van itt tűz, víz, kőszikla, hold, / madarakkal s vadállatokkal. / Nos, szűk deszkáinkon éld újra át / a Teremtés minden diadalát, / s vonulj, óvatosan loholva, az égből földön által a pokolba!”

Ezek a sorok látszólag a természettudományi múzeumokra rímelnék, de a többi múzeumra is vonatkoztathatók. Minden múzeum máshogy látja fennmaradásának feltételeit, s ezen belül a közönségével való kapcsolatát, a nekik szánt produkciók jelentőségét. A látogatóbarát működés, a végső soron minket fenntartó társadalom felé való nyitottság még mindegyiknek segített.

Jegyzetek

¹ A közölt részletek Jékely Zoltán fordításából valók.

² Vámos Éva: A jövő múzeumi felé. Három ICOM bizottság közös konferenciája Ljubljanában. Magyar Múzeumok 2003/3. 50-51.

³ Piskóti István és Nagy Zsuzsa: Múzeumi marketing. A múzeumok integrálása a turizmus rendszerébe. Magyar Múzeumok 2003/2. 33-36.

⁴ Vásárhelyi Tamás: A múzeumok látogatottságáról. Múzeumi Hírlevél 1994/9. 213-214.

Towards An Open Museum

The issues dealt with in this article were partly inspired by an international conference in Ljubljana, 2003, organised by three ICOM sections. The concept of an „open museum” has been the subject of inter-disciplinary discussions. It means a comprehensible, democratic, visitor-friendly, client-oriented or user-friendly institution. The question is how museums can be operated and structured in a way that brings them and the visitors closer to each other, increasing the number of visitors, raising funds and fulfilling a museum’s objectives to collect, preserve, represent and interpret our cultural heritage. Not only the functions and structures have to be re-considered but also the relevant issues – buildings, staff, exhibitions, events and activities. Marketing is an area which cannot be neglected as museums have their clients as well, and the continuous, interactive communication between museums, visitors, sponsors, governing and maintaining bodies and the media is essential to reach the original objectives and improve the standards.

Visszatekintés

A Székely Nemzeti Múzeum 125 éve

Kató Zoltán

Az erdélyi múzeumi törekvések gyökerei a könyvtárak, illetve a felekezeti iskolai szer-tárak tudatos megszervezésében lelhetők föl. A könyvtár tulajdonképpen magába foglalta a régiségeket, a történelmi érdekességeket és a természeti ritkaságokat is. Erdélyben e gyűjtemények fejlődését jelentősen befolyásolta a szép számmal külföldön (Hollandiában, Angliában, Németországban) tanuló világlátott ifjak korszerű gondolkodása és adománytevő hajlandósága. Ezek a gyűjtemények azonban még nem voltak közgyűjtemények, hiszen mindenekelőtt az illető iskola professzorai és kiválasztott diákjai használták őket.

Erdélyben is az első valódi közgyűjtemények főúri alapításúak voltak. Két közgyűjtemény is létrejött egy időben (1798): a marosvásárhelyi Teleki-téka gr. Teleki Sámuel kancellár alapítása, illetve a gyulafehérvári Batthyaneum gr. Batthyány Ignác er-

Kossuth Lajos adománya (1876): a magyar katonai érdemrend nagykeresztjének csillagjelvénye

The donation of Lajos Kossuth (1876): the star-badge of the Hungarian Military Order's Grand Cross

délyi r.k. püspök alapítása. Közgyűjteményi státusuk közfelhasználhatóságukat jelentette, hiszen az előbbi családi hitbizományban, az utóbbi a katolikus egyház tulajdonában maradt. Egyikük sem került tehát közösségi tulajdonba. A Magyar Nemzeti Múzeum alapításával egy időben, 1802-ben báró Bruckenthal Sámuel nagyszebeni polgár ajánlotta fel egyházának rendkívül gazdag gyűjteményét, így megnyitotta a köz előtt kapuját a Bruckenthal Múzeum.

1842-ben gr. Kemény József és Sámuel följánlották családi gyűjteményüket az erdélyi országgyűlésnek, múzeumalapítás céljából. A szász küldöttek által akkor meghisítot tervet az 1850-es években gr. Mikó Imre bécsi közbenjárására, az 1859 novemberében megalakult Erdélyi Múzeum Egyesület (EME) váltotta valóra, melyhez a Székely Nemzeti Múzeum megalapításának története több szálon is kapcsolódik. Az EME az első pillanattól kezdve a székelyföldi elit pártoló hozzáállását élvezte, mert Erdélyi Nemzeti Múzeumként tartották számon. Sokan adományoztak tárgyakat vagy teljes gyűjteményeket az új intézménynek.

Székelyföldi magángyűjtemény (1875) – közgyűjtemény (1877) – közintézmény (1879)

A Székely Nemzeti Múzeum alapítójaként a középnemesi családból származó özv. Csereyné Zathureczky Emiliát (1824–1905) tartjuk számon, aki 1875 nyarán fiai mellé nevelőnek hívta Vasady Nagy Gyulát imecsfalvi (Háromszék) kúriájába. Vasady a Kolozsváron már több mint egy évtizede működő Erdélyi Múzeum Egylet régész-titkárának, Finály Henriknek mostohafiaként a múzeumi és az akadémiai eszmék hatása alatt állt. Műveltsége és jó érzéke révén hamar felmérte a Cserey-kúriában a családi gyűjtemény eszmei értékét, és engedélyt kapott annak rendezésére, fejlesztésére. Elképzeléseihöz eszmei háttérrel biztosítottak Rómer Flórisnak és Pulszky Ferencnek a vidéki múzeumok létrehozására vonatkozó gondolatait. Csereyné nemrég elhunyt férjéhez, nagyjait Cserey Jánoshoz hasonlóan erős közösségi érzésű kalvinista, egyházának bőkezű adományozója volt. Ilyen körülmények között Vasadynak nem volt nehéz rávennie Csereynét a magángyűjtemény megnyitására (1875), majd közgyűjteménnyé való felajánlására (1877). Az adománytevő eredeti szándéka szerint a gyűjteménynek Kolozsvárra, a fiatal Erdélyi Múzeum Egyesülethez kellett vol-

Csereyné Zathureczky Emília (1824–1905), a Székely Nemzeti Múzeum alapítója
Emília Csereyné Zathureczky (1824–1905), founder of the Szekler National Museum

na kerülnie, ahol mint „Háromszéki Cserey-gyűjtemény” került volna kiállításra. Az egyre népszerűbb gyűjtemény azonban mind több és rangosabb látogatót vonzott. 1875 szeptemberében a magyar orvosok és természetvizsgálók országos testületének 289 tagja tett látogatást Imecsfalván.

Az első lépést annak érdekében, hogy a gyűjtemény Háromszéken maradjon, Szentiványi Gyula háromszéki főkirálybíró tette meg, aki meggyőzte Csereynét ennek szükségességéről. Időközben Vasady a napi sajtón és közvetlen levelezésen keresztül minden lehetőséget megragadott további pártfogók és adományozók toborzására. Ekképpen fordult az olaszországi emigrációban élő Kossuth Lajoshoz is, akinek válaszlevele, és az ebben följánlott nemzeti ereklve meghatározó fordulatot eredményezett a háromszéki múzeumalapítás folyamatában. Kossuth adománya (1876) a magyar katonai érdemrend nagykeresztjének csillagjelvénye volt, mellyel az 1848–49-es forradalom és szabadságharc folyamán Nagyszabem bevételéért Bem tábornokot tüntették ki. Bem halála után a török kormány az emigrációban élő Kossuthnak, mint volt kormányzónak visszajuttatta azt. Az Orbán Balázs közvetítésével Imecsfalvára kül-

*A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium épülete, 1897
The building of the Mikó Székely College, Sepsiszentgyörgy, 1897*

dött erekle megérkezése, illetve a hatására megindult érdeklődés fordulópontot jelentett a múzeum történetében. Az adományozó, megváltoztatva korábbi szándékát, miszerint gyűjteményét „Háromszék közönségének” adományozza, följánlotta azt az egész székelységnek (az alapítólevél 1877. március 10-én kelt). Kívánsága volt, hogy a gyűjteményből szerveződő Székely Nemzeti Múzeumot a székely megyék törvényhatóságai vegyék gondjukba. Az intézmény eredeti helyszíne Kézdivásárhely lett volna, a későbbiekben azonban a közgyűjtemény elhelyezésére Sepsiszentgyörgy bizonyult alkalmasnak. Háromszék közgyűlése elfogadta az alapító óhaját (1877. június 26), ezért a gyűjteményt 1879. szeptember 15-én Sepsiszentgyörgyön a székely megyéket, illetve rendezett tanácsú városaikat képviselő előjárói testület hivatalosan vette át. A gyűjteményt a gr. Mikó Imre által jelentősen támogatott, ezért a nevét viselő református Székely Mikó-Kollégium épületében helyezték el. Az átvételi jegyzőkönyvhöz csatolt alapleltárban 8 779 tétel szerepelt.

Az új intézményről felügyelőbizottság gondoskodott. Tagjai között Háromszék, Udvarhely és Csík megyék mindenkori fő- és alispánjai, valamint e megyék rendezett tanácsú városainak (Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, Csíkszereda és Székelyudvarhely) polgármesterei szerepeltek. Az intézmény ügyvezetését, a felügyelőbizottság által felvigyázott igazgató-választmány intézte. A felügyelőbizottság első elnökét, vargyasi Daniel Gábort, Udvarhely megye főispánját bízta meg az új közintézmény statútumának kidolgozásával, melyet 1882-ben ellenjegyzett a ma-

gyar királyi belügyminiszter. Az intézmény működtetéséhez szükséges anyagi fedezetet egyrészt az alapító által biztosított ezer forintos letét kamatai, másrészt a székely megyék egyenlő részben állták.

A Székely Nemzeti Múzeum első éve (1879 – 1889)

Az alapító kívánságára a közintézmény első múzeumőre Vasady Nagy Gyula (1845-1881) lett, aki két éven keresztül, 1881-

ben bekövetkezett haláláig látta el ezt a feladatot. Vasady fő érdeme, hogy sikerült az imecsfalvai családi magángyűjteményt a székelység közvagyonaként kezelt közgyűjteménnyé fejlesztenie. A korabeli helyi sajtóban folyamatosan népszerűsítette a múzeumalapítás gondolatát Háromszéken. Vasady múzeumőr utóda 1881–1889 között Nagy Géza (1855-1915), a Magyar Nemzeti Múzeum Régiségtárának díjnoka lett. Nagy Géza a budapesti tudományegyetemen történelmi, régészeti, oklevéltári és összehasonlító nyelvészeti tanulmányokat végzett. Sepsiszentgyörgyi éve alatt megkezdte a múzeum anyagának tudományos igényű rendszerezését, melynek során a korábban egységesen kezelt anyagot öt gyűjteménycsoportra (régiségek-érmék, néprajz, természetrajz, könyv- és oklevéltár, képek-metszetek gyűjteménye) osztotta fel. Nyolc éves múzeumőri tevékenységének legjelentősebb eredménye a múzeum első kiadványának, a Székely Nemzeti Múzeum Értesítőjének megszerkesztése. Az 1890-ben megjelent első kötet a múzeum történetét, valamint gyűjteményeinek bemutatását tartalmazza, míg a második kötetben (1891) numizmatikai, régészeti, néprajzi és művészettörténeti tanulmányok láttak napvilágot. Nagy Géza 1889-ben visszatért Budapestre.

Közintézmény – kollégiumi gyámságban (1889-1918)

Amint már említésre került, a közgyűjteménynek Háromszék legnevesebb tanintéze- te, a református Székely Mikó-Kollégium adott otthont. Nagy Géza Budapestre való visszatérése után a múzeum felügyelőbizottsága

A Székely Nemzeti Múzeum épületének ünnepélyes alapkövetétele – 1911. október 22 The foundation-stone of the Székely National Museum was laid on 22 October 1911

szerződést kötött a kollégiummal, melynek értelmében a múzeumi gyűjteményeket a tanintézet tanári karának gondjaira bízta. A következő 12 évben ennek soraiból számos megbízott múzeumőr gondoskodott a közgyűjteményről, akik közül Domján István történész–levéltáros (múzeumőr 1890–1902 között) tevékenysége a legjelentősebb, mivel elkezdte a mintegy 4 500 tételes múzeumi könyvtár (1894), oklevéltár (1898), majd az éremtár (1900) rendezését, katalogizálását.

A múzeum fénykora (1901–1936)

A legeredményesebb korszak, mind a szakmai működést, mind az intézmény- és tudományszervezést tekintve dr. László Ferenc és Csutak Vilmos múzeumórságának (előbbi 1901–1925, utóbbi 1908–1936) időszakára esik. László Ferenc (1873, Sepsiszentgyörgy – 1925, Kolozsvár) tanulmányait a Székely Mikó-Kollégiumban, a kolozsvári Református Kollégiumban, majd a Ferenc József Tudományegyetem természetrajz–földrajz szakán végezte. Kánitz Ágost botanika professzor mellett tanársegédként dolgozott (1895–1897), közben doktorált (1896). Egyetemi karrierjét egykori iskolája hívására megszakította, és hazatért szülővárosába kollégiumi tanárnak. 1901-től haláláig tanári minősége mellett múzeumőr. A múzeum egyik legsokoldalúbb tudósa, korának legismertebb munkatársa. Legnagyobb szabású régészeti feltárásait 1907–1913 között, ill. 1925-ben, az azóta világhírűvé vált nagylelőhelyen, Erősd-Tyiszkhegyen végezte.

Csutak Vilmos (1878, Zágony – 1936, Sepsiszentgyörgy) történelem–latin szakos tanár, majd igazgató a Mikó-Kollégiumban (1903–1936), később múzeumőr–igazgató is 1908–1936 között. A két világháború közötti erdélyi magyarság egyik legkiemelkedőbb tudományszervező egyénisége. 1908-tól a múzeum régiség-, levél- és könyvtárának, képzőművészeti gyűjteményének gondnoka. Barátja és múzeumőr társa László Ferencnek.

László és Csutak, mint a Székely Mikó-Kollégium tanárai az 1890-ben kötött szerződés értelmében kerültek a múzeum igazgató-választmányába. Irányításuk alatt a múzeum saját székhellyel rendelkező, teljesen önálló intézménnyé nőtte ki magát. László Ferenc érdeme, hogy a múzeum olyan tudományos központokkal, mint a Magyar Nemzeti Múzeum vagy a Cambridge University Museum of Archaeology and Ethnology, vagy olyan világszerte elismert szaktekintélyekkel, mint Gordon Childe régész, működött együtt. Csutak nevéhez fűződik a múzeum ötven éves jubileumára kiadott Emlékkönyv megszerkesztése (1929); a Székely Nemzeti Levéltár tervének kidolgozása; a szabadtéri részleg kiépítési terve, mely 1931–1934 között valósult meg; a székelyföldi expedíciók megszervezése: a haláláig évente megren-

dezett múzeumi tanulmányutakba sikerült bevonnia az erdélyi szakmai elit (néprajz, művészettörténet, régészet, természetrajz) jeles képviselőit; valamint az Erdélyi Múzeum Egyesület 1933. évi sepsiszentgyörgyi vándorgyűlésének megszervezése.

A múzeum székhelye – építéstörténet (1880–1913)

László és Csutak közös szervezői erőfeszítésének eredménye a múzeum székhelyének

beosztású, technikailag tartós és könnyen karban tartható, művészileg pedig – a Székely Nemzetet reprezentáló épületet építeni fel.”

A közadakozásból összegyűlt alapot a megvalósulás érdekében a Magyar Állam több éves költségvetésébe foglalva, azt jelentős építési segéllyel egészítette ki. Az épület ünnepélyes alapkövetételére 1911. október 22-én került sor. A múzeum székhelye helyi vállalkozók munkájával és Kós Károly művezetésével 1911–1912 között épült fel, a belső munkálatokat 1913-ban véglegesítették.

*A székhely építése közeledik a vége felé, 1912
Towards the end of the construction works, 1912*

megvalósulása. A székhely felépítésének szűkségessége már egy évvel az intézmény megalapítását követően megfogalmazódott (1880), hiszen a Székely Mikó-Kollégium csak ideiglenesen vállalta a gyűjtemény elhelyezését. Közadakozásból összegyűlt annyi pénz, hogy megvásárolhattak a Wellenreiter sörgyártól egy egy hektáros telket (1903). 1910-ben az igazgatóválasztmány felkérte a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségét, hogy ajánljon építész a tervek kidolgozására, azonban nem volt megegyezve dr. Hüttl Dezső svájci villát utánzó terveivel, ezért az átadta a megbízást hajdani tanítványának, Kós Károlynak, akinek a tervei azonnal elnyerték a múzeumi felelősök tetszését. Kós a kalotaszegi és a székely népi építészet elemeit ötvözte a múzeum épületében. Emlékirataiban így ír erről a megbízásról: „...az 1910-es esztendő végén jutottam hozzá – talán legerősebben lelkemhez – építési feladatomhoz, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum tervezésének és kivitelezésének munkájához.... Feladatomban volt tehát: múzeumi szempontból jó

Herepei János: elismert tudós – vitatott igazgató (1938 – 1945)

Csutak Vilmos 1936-ban bekövetkezett halála után két évig nem állt vezető a múzeum élén. A felügyelő-bizottság Kós Károly javaslatára felkérte a kolozsvári Herepei János (1891–1970) történészt az igazgatói tisztségre betöltésére. Herepei Kolozsváron, a Református Kollégiumban tanult, majd ugyanitt folytatta egyetemi tanulmányait. Az 1930-as években az Erdélyi Kárpát Egyesület gyűjteményének őre, később a Református Kollégium levéltárosa és a kalotaszegi református egyházkerület főjegyzője.

A Kolozsváron már elismert tudóst, akinek felmenői között olyan kiemelkedő egyéniségek találhatók, mint Bod Péter vagy Ady Endre, a sepsiszentgyörgyi „Mikós” elit nem fogadta be, mert a Kollégium tanári közössége úgy érezhette, hogy kivonták hatásköréből a székelység múzeumát. Az 1944 nyarán bekövetkezett román fordulat, majd az erdélyi betörés miatt a hely-

zet tragikusra fordult. Ez év szeptemberének második napján, a budapesti felsőbb hivatal utasítására Herepei 56 ládányi válogatott múzeumi anyagot menekít vasúton Keszthelyre, ahol a Balatoni Múzeumban kapott ideiglenes helyet a Székely Nemzeti Múzeum. 1945 elején, Herepei minden tiltakozása ellenére a ládákat Zalaegerszegre szállították, ahol a pályaudvaron hónapok óta veszteglő szerelvényt március 29-én szovjet bombatalálat érte. A helyszínen fel-

Emeleti folyosó az 1930-as évek végén
A corridor upstairs, the end of the 1930s

A díszterem az 1930-as évek végén – a képzőművészeti gyűjtemény terme
The ceremonial hall at the end of the 1930s – a room of the Arts collection

vett jegyzőkönyv szerint a rendkívül értékes szállítmány teljesen megsemmisült. A háború után a veszteséért teljes mértékben felelőssé tett, és időközben igazgatói tisztségétől megfosztott Herepei nem tért vissza Sepsiszentgyörgyre. Bonyhádon próbálkozott egy néprajzi jellegű Székely Múzeum létrehozásával, sikertelenül. További tudományos tevékenységét a szegedi egyetemen folytatta.

Kompromisszum a megmaradásért
(1945 – 1989)

1945-1947 között a múzeum újraalakult felügyelő-bizottságának elnöke, egyben az intézmény igazgatója a Kolozsvárról érkező, majd a Bolyai Egyetemre visszatérő Szabédi László volt. Kétéves igazgatói tevékenysége a korabeli sajtóhírekre alapozva, a zalaegerszegi pusztulást túlvészelt múzeumi anyag visszaszerzésére irányult. Távozása után a múzeum élére az 1937-től az intézményben dolgozó dr. Székely Zoltán régész került, aki szakmai felkészültségén túl megfe-

lt a konszolidálódó kommunista hatalom ideológiai elvárásainak. Székely klasszika-filológiát és történelmet végzett a kolozsvári egyetemen, majd tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen folytatta. Negyvenhárom éves (1947-1990), a kommunista diktatúra teljes időszakát átfogó igazgatóságát nem könnyű elfogulatlanul értékelni.

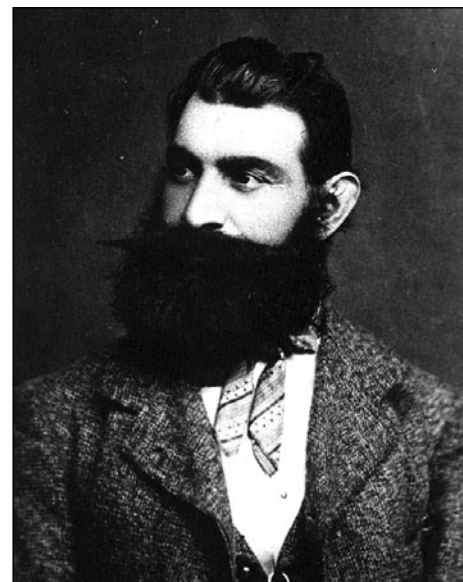
A korszak első felében, a rövid életűnek bizonyult Magyar Autonóm Tartomány keretében biztosítottak látszó intézményes és szakmai lehetőségek hamar beszűkültek, megszűntek. A Székely Nemzeti Múzeum mind intézményi, mind szakmai szempontból nagy veszteségeket szenvedett el. Elvesztette hagyományos alapítványi, szervezeti-gazdálkodási keretét és demokratikus felügyeletét (felügyelőbizottság, igazgatóválasztmány). Hamarosan közvetlenül a bukaresti szaktárca hatáskörébe került. Megfosztották az alapító által adott és a köz által szentesített, hét évtizeden keresztül viselt nevétől. Így változott az intézmény eredeti neve Tartományi Múzeumra, majd az

1968-as megyésítéskor Kovászna Megyei Múzeumra. A megyésítés a múzeumnak a teljes Székelyföldre kiterjedő gyűjtőterületét az új Kovászna megyére (az ország legkisebb megyéje!) korlátozta.

Ami a szakmai működést illeti, a diktatúra éveiben a tudományos kutatást teljes mértékben áthatotta a rezsim ideológiája, majd a későbbiekben a magyar kisebbséggel szemben megnyilvánuló arrogáns intoleranciája. Ez az eljárás különösen a régészeti-történeti kutatásokra volt hatással, ezért ma már komolyan megkérdőjelezhető ezek egy részének szakmai értéke és hitelessége. A hetvenes évek legelején a múzeum gyűjteményeit a háborús kárhoz mérhető veszteség érte: ugyanis a bukaresti Román Történeti Múzeum létrehozásakor hatalmi utasításra "segítségnyújtás" gyanánt le kellett mondani a gyűjtemény nagyszámú és jelentős tárgyáról, köztük a háromszéki '48-as kultusz olyan ereklyéjéről, mint Gá-

Vasady Nagy Gyula – az első múzeumőr
(1879 - 1881)

Gyula Vasady Nagy – the first caretaker
(1879-1881)

bor Áron egyetlen hiteles, Kézdivásárhelyen 1915-ben a Rudolf-kórház udvarán megtalált rézagyújáról. Ez a tárgy még ma is Bukarestben van.

A korszaknak voltak eredményei is. Mindenekelőtt sikerült megőrizni az intézmény magyar és szakmai jellegét. 1969 és 1988 között rendszeresen megjelent az Aluta című múzeumi évkönyv. Székely műzeumigazgatóságának utolsó évtizedeiben alakultak meg a múzeum külső részlegei: a csernátoni Haszmann Pál Tájézmúzeum (az Európa-szerte ismertté vált skanzennel, valamint a mezőgazdasági gépgyűjteménnyel), a kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum, valamint a kisbaconi Benedek Elek Emlékház.

Az újabb kibontakozás esélyei (1990 –)

Az 1989 decemberi változások megadták a múzeumnak is az esélyt, hogy az új körülmények között visszanyerjen elemeket a múltban eredményesnek bizonyult regionális közösségi akaratot és igényt kifejező szervezeti-működési eszközeiből. Az intézmény igazgatója 1990 – 2000 között Kónya Ádám tanár,

művelődéstörténész, akit egy évtizedes szakmai tevékenységéért 2001-ben Széchényi Ferenc Díjjal tüntetett ki a Magyar Állam.

Ma a Székely Nemzeti Múzeum 1990-ben visszavett eredeti nevén, mint megyei önkormányzati fenntartású Kovászna Megyei Múzeumi Szervezet működik. Gyűjteményei székelyföldi reprezentativitással bírnak, mai gyűjtőterülete azonban Kovászna megyére korlátozódik. Az 1992-ben létrehozott Székely Nemzeti Múzeum Alapítvány a hajdani alapítvány jogutódjának tekinti magát.

Az intézmény közgyűjteményi-szakmai és közművelődési tevékenységében elsősorban a magyar kulturális értékek megőrzésére, ápolására, bemutatására és terjesztésére törekszik, de számos rendezvényével helyet ad az egyetemes értékek képviselőinek is. Helyzetéből fakadóan, és eredeti alapokmányának szellemében a közönség-illetve a közösségszolgálat összefonódása talán hangsúlyosabban jelentkezik, mint máshol. A Székely Nemzeti Múzeum tudományos műhely, de egyben nemzeti zarándokhely, ereklyék megtartója, történelmi mítoszok ápolója. A legkeletibb magyar

közgyűjtemény, a magyar muzeológia keleti védőbástyája. Hagyományos tudományos-kulturális küldetésének ma az új körülményekhez alkalmazkodó intézményes szemléletmóddal, differenciálódó struktúrával, bővülő regionális és nemzetközi kapcsolatrendszerrel, és fejlesztés alatt álló korszerű eszköztárral igyekeznek eleget tenni. A legutóbbi évek kialakulóban lévő fiatal szakember-generációja ezeknek az alapelveknek a figyelembevételével igyekeznek jól gazdálkodni elődeinek tárgyi és szellemi hagyatékával.

Лид м/ма See also: C/勿lap Cover 2

125 Years of the Szekler National Museum

This article deals with the history of the development of the Szekler National Museum. It is presented in respect of the briefly described cultural-historical background and in relation with those personalities whose work determined the organizational and professional development of the institution. In a few lines it also deal with the basic principles of the present situation which may lay down the future development of the Museum.

A Székely Nemzeti Múzeum történelmi gyűjteménye

Cserey Zoltán – Csáki Árpád

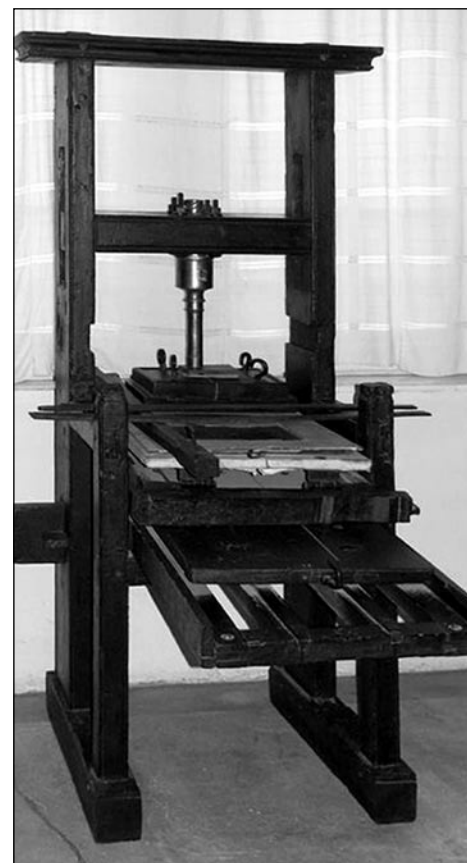
A gyűjtemény első bővebb bemutatásában (1876) Miletz János a helytörténeti, de Erdély múltjára vonatkozóan is nagy értékű emlékek között említi Basa Tamás könyves szekrényét 1642-ből és nyerges székét, Bocskai István fejedelem óráját 1604-ből, Barcsai Ákos fejedelem óráját 1650-ből, Apaffi Mihály nagy billikomát, Kiss Ernő 48-as tábornok Aradon kivégzett vértanú nyergét stb. Mindezek szakszerű leírása, katalogizálása és tudományos értékelése Nagy Gézára várt. Az új igazgató megérkezésekor, 1881-ben hármast célt fogalmazott meg: a tárgyak szakszerű bemutatását és leírását szolgáló szakmunkák beszerzését, tervszerű gyarapítás kidolgozását, valamint a múzeum időszakos, rendszeres kiadványának megteremtését.

Nagy Géza távozása után a gondozást kollegiumi tanárok vették át. Legfontosabb feladat Domján Istvánnak jutott, aki a könyvtár, levéltár, és régiségtár mellett kénytelen csakhamar magára vállalni a többi gyűjtemény, így a természetrajzi és a külön gyűjteményként kezelt 1848-49-es szabadságharc emléktárgyai sorsát is. Ebben az időszakban jelentős tárlatokon képviselteti magát a múzeum, így a budapesti millenniumi, valamint az 1900-as párizsi világiállításokon.

Csutak Vilmos későbbi igazgató 1907-től gondozta a könyv- és levéltár mellett a régiségtár történelmi részét, később

a képzőművészeti gyűjteményt is. A múzeumban lévő történelmi tárgyak hosszú évtizedeken keresztül nem kaptak különálló besorolást, hanem Régészet és Éremtár elnevezéssel közös gyűjteményben találtak elhelyezést. Az 1915-ben készített éves múzeumi jelentésben jelenik meg a régiségtáron belül önálló állományként a historikus gyűjtemény. Ekkor került gyűjteményünkbe a nemrég előkerült, Gábor Áron által öntött ágyú hiteles másolata, majd később eredeti példánya, valamint a Bem tábornok által Kézdivásárhely városának adományozott táborigyűjtés gyűjtés ritkán valósult meg. A két világháború közötti időszak székelyföldi expedíciói, majd a Herepei János által, a Székelyföld különböző vidékein végzett gyűjtőutak révén több tárgy került leltárunkba.

A gyűjtemény 1945-ben nem számbeli, de annál nagyobb értékbeli veszteséget szenvedett. Ekkor pusztult el többek között Kosuth Lajos adománya, a katonai érdemrend, amelyet Bem József tábornok kapott meg 1849 elején Szében városának visszafoglalásáért. Az 1945-1989 közötti időszakban a gyűjtemény csekély számban gyarapodott. Ugyanakkor a Román Nemzeti Múzeum létrehozásakor több értékes tárgyat, így Gábor Áron ágyúját is Bukarestbe szállították. Gyökeres fordulat 1970-ben történt, amikor a múzeum vezetősége elhatározta az önálló történelmi részleg megteremtését, az ide tartozó tárgyak kiválogatásával, önálló szak-

Bem József tábornok Kézdivásárhely városának adományozott táborigyűjtés gyűjtés ritkán valósult meg. A két világháború közötti időszak székelyföldi expedíciói, majd a Herepei János által, a Székelyföld különböző vidékein végzett gyűjtőutak révén több tárgy került leltárunkba.
The field press of General Josef Bem, donated to the town of Kézdivásárhely
Fotó – Photo: Henning János

Kiállítás a Székely Nemzeti Múzeum Régiség-tárából 1920 után

Exhibition of the Curiosity Collection of the Sekler National Museum after 1920

létár kialakításával, különálló raktárhelyiségek biztosításával. Ezzel vette kezdetét tulajdonképpen a történelmi részleg saját élete.

1990 után kisebb adományok, illetve vásárlás révén bővült, kiegészülve a XX. századi technikatörténeti tárgyakkal. Jelen pillanatban a történelmi gyűjtemény 1878 leltári tárgyat tartalmaz. Szerkezeti szempontját tekintve: sarkantyú 104, kengyel 59, zablá 34, kard 105, buzogány 10, fokos 14, lándzsa 18, pisztoly 140, puská 80, ötvöstárgy 52, üvegtárgy 105, kerámia és porcelán 145, pipa 44, pecsét 1239, óra-műszer 26, valamint 1848-as „ereklyék” 42 darab.

Fegyvertár: történelmi értékük szempontjából kiemelkednek a kora középkori kardok és lószerszámok, amelyek a székely-magyarországi itteni megalapozására és jelenlétére utalnak. A honfoglaló magyarok korai megjelenését bizonyítják a szőrványos lovas-sírok, és az ezekben talált jellegzetes magyar fegyverek és lószerszámok. A kora középkorba, valószínűleg a XI. századba tartozik egy szablya típusú kard és egy vasszablya. Az Árpád-korba tartoznak a kétélű, gombos markolatú karddal eltemetett harcosok sírjai is. Ilyen kardos sírok kerültek elő Bodokon, Magyarbodzán, Kőkösben, Bölönben, Zalánban, Sepsiszentgyörgyön, Szászfaluban és Zágomban. A legrégebbi szablyák keltezése a XII-XV. századra tehető. A kardok egy következő csoportja a fejedelemség korából származik. Közülük egyik vésett felirattal van ellátva: APPAFI ANNO 1599. Külön említésre érdemes Bem tábornok Szigeti Miklós honvéd ezredesnek ajándékozott kardja. A védő fegyverzet közül megemlíthetjük a II. Rákóczi György által Kebelei Péternek,

lengyelországi hadjáratai egyik ezredesének adományozott buzogányt. A lőfegyverek azonos mértékben oszlanak pisztolyokra és puskákra. A pisztolyok közül legrégebbi egy XVII. század végi, dörszkerekes mechanizmussal ellátott példány. A puskaféleségek hasonlóan kovás és csappantyús, valamint harci- és vadászfegyverekre oszlanak. A gyűjtemény különlegessége a Brassóban készült csappantyús puská „Kronstadt” jelzéssel, Horváth nevű puskaművestől.

Bútorgyűjtemény: értékesebb darabjai Zabólaról, a korábban Basa-, majd későbbi Mikeskuriából, valamint Köröspatakról, a gr. Kálnoky család kastélyának egykori berendezéséből származnak. Előbbi helyről jutott Csereyné birtokába Basa Tamás háromszéki főkirálybíró XVII. századi faragott, hallal díszített, léces-rácsos ajtajú könyves szekrénye és karosszéke.

Nemesi viselet: a múzeum számára 1908-ban ajánlotta fel hídvégi gr. Nemes János a családi sírbolt javítása alkalmával előkerült, és dr. Pósta Béla által gondosan restaurált 22 viseleti darabot, amelyek stílusjegyeik alapján visszanyúlnak a XVI. századig. A második világháború idején elpusztult ezen értékes anyag pótlására 1990 után a múzeum XIX. századi teljes díszmagyar viseletet szerzett adományként.

Üvegtermékek: a gyűjtemény külön érdekessége Báthori Endre fejedelem pohara, amelyen bekarcolt „P. S. Anno 1733” felirat látható, ez a következő tulajdonos nevére utalhat. A hutai üvegtermékek közül nagyrészt a bükszádi üvegcsűr készítményeivel rendelkezünk: metszett poharak, üvegcancsók, likőrös készletek, palackok, egyszerű sima üvegek, de igényes metszett és festett tárgyak formájában is. Rendelkezünk az erdélyi szász önművességre utaló emlékekkel is. Egy csizmadiacéh jelvényével ellátott fűdeles kanna felirata „Georghi Rehner”, évszáma 1730. Értékes darabja a gyűjteménynek az 1728-as fedeles ónkanna nagyon gazdag díszítéssel. Egy másik ónkanna brassói eredetű készítője Lucas Meld volt.

Céhes emlékek közül a sepsiszentgyörgyi csizmadiacéh behívóablaja és pecsétnyomója 1810-ből való. A tímárcéh faserlege, az asztaloscéh írókészlete ipartörténeti emlék. Legszebb darabjai a céhes ládák: a csizmadiacéh ládája 1846-ból, az asztalos- és lakatoscéh közös ládája 1853-ból, akárcsak a cipész, kalapos, szűcs és pléhes mestereké 1856-ból.

A kisszámú óragyűjtemény különlegessége az 1604-ben Augsburgban készült, Bocskai István erdélyi fejedelem által használt utazó óra.

A pipagyűjtemény főként egyik féltett ereklyéje gróf Széchenyi István Deák Ferencnek 1840-ben adományozott pipája.

Pecsétnyomóink közül a székely határőrezredre, az 1848-as szabadságharcra, a széki közigazgatásra utaló darabok a különlegesek.

A történeti gyűjtemény 1990 után a *technikai történeti* tárgyak vásárlásával bővült. Különböző gyártmányú gramfonok, ptefonok, rádió- és telefonkészülékek, valamint igen

gazdag és értékes hanglez-kollekció képezi a gyűjteményt.

A jelenleg feldolgozás alatt lévő *fényképtár* több mint négyezer, túlnyomó része a második világháború előtt készült felvételt, és több ezer üvegnegatívot őriz, elsősorban háromszéki fényképészek munkáiból.

Az osztály állandó kiállításai a Székelyföld kora középkori és fejedelemség-kori történetét, valamint az 1848-49-es szabadságharc történetét tekintik át. A Lovagteremben található *A középkor emlékei Háromszéken* című kiállítás a székely társadalom XIII-XVII. századi gazdasági, társadalmi, katonai életébe nyújt betekintést.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc eseményeit bemutató tárlat elsőrendű célja Háromszék népe szabadságharcának ábrázolása, korabeli tárgyak, dokumentumok segítségével. A kiállított tárgyak között Gábor Áron által készített bútorok, ágyújának másolata, Bem tábornok botja és tábori nyomdája, Kiss Ernő aradi vértanú csontnyerge, katonai érdemrendek, valamint Gyárfás Jenő: Gábor Áron halála című nagyméretű olajfestménye látható.

Jelenleg az osztály három muzeológust (Cserey Zoltán, Csáki Árpád, Kónya Ádám) és egy gyűjteménykezelőt (Mandalán Irén) foglalkoztat. Aktuális kutatási témáink elsősorban helytörténeti jellegűek, így a székely határőrség története, a háromszéki családi levéltárak felmérése és kutatása, a Székely Nemzeti Múzeum levéltárának és kéziratárának kutatása.

L. 痘 d m 馮 See also: Bor 吧 2 Cover 2

The Historical Collection of the Szekler National Museum

Based on the collection of Emila Zathureczky, the historical collection is presently one of the smallest of the museum with its almost 2000 materials. Founded in 1879 for preserving the history and culture of the Seklers from Transylvania, our museum was interested in its 125 years of existence, first of all in collecting historical objects concerning the history of Seklers in Transylvania. The dominant part of these were collected, bought or donated to the museum by various people before 1945, when an important part fell victim to the Second World War.

Based on the historical military role of the Seklers of securing the eastern borders of the Hungarian Kingdom and of the western Christian world, the major part of the collection is composed of weaponry (thrusting weapons and firearms) from the early middle ages till the recent 20th century.

Among others, the most important and historically valuable group of object is the collection of Hungarian iron swords from the middle ages, personal objects of Transylvanian princes and major military leaders from the time of the Hungarian Revolution of 1849-49.

It also possesses collections of local glass-ware, ceramics, guild relics, furniture, watches, pipes, seals from the 16th-19th centuries and an important photo-archive from the late 19th century. The museum recently also procured a collection of sound technology from the 20th century. Presently it host two major historical permanent exhibitions concerning the history of Transylvanian Seklers between 13th-17th centuries, as well as the role of the Seklers in the Hungarian Revolution of 1848-19.

A régészeti gyűjtemény és a régészeti kutatás múltja

Sztáncsuj Sándor József

A múzeum régészeti gyűjteményének elődje az egykori Érem- és Régiségtár volt, magját az alapító Csereyné zömmel érmékből, római téglákból, őskori kőeszközökből, fém- és bronztárgyakból álló mintegy 1 300 darabot számláló imecsfalvi régiséggyűjteménye képezte. Köztük két, ma is igen jelentősnek számító őskori kincs, a zágoni I. (ún. cseremási), valamint a mezőkapusi bronzlelet is helyet foglalt, mindkettő adományozással jutott a család birtokába.

Az adományok jelentették az 1879-ben létrejött múzeum fő gyarapodási forrását. Csereyné példája páratlan ösztönző erővel hatott: alig egy évtized leforgása alatt közel 800 magánszemély, közösség vagy intézmény több ezer tárggyal gazdagította a múzeumot. Az 1896-ban Budapesten rendezett millenniumi kiállításon a múzeum anyagát régészeti leletek is szép számban képviselték. A század utolsó éveiben már módszeres kutatótevékenységre is lehetőség nyílt. Az igazgatói tisztségben Vasadyt követő Nagy Géza ásatásokat végzett (Oroszfa, 1882; Sepsiszentgyörgy-Eprestető, 1883), megírta a gyűjtemény első tudományos igényű részletes áttekintését (1890), Téglás Gábor (Pulszky Ferenc munkásságát követve) a rézkori leletekről írt összefoglalást, Hampel József a magyarországi bronzkor emlékeit összefoglaló nagy munkájában (1886-1896) a múzeum tulajdonában lévő bronzleleteket is feldolgozta, Révay Lajos a római éremgyűjteményt tanulmányozta.

A XX. század első évtizedeiben a múzeumi gyűjtemény legdinamikusabban fejlődő része a régiségtár volt. Az alkalmi gyűjtés helyett László Ferenc és Csutak Vilmos vezetésével megkezdődtek az első nagyobb szabású ásatások, megindult a háromszéki régió módszeres régészeti feltérképezése. Az ő érdemük, hogy Háromszék vármegye alispánja 1911-ben rendeletet adott ki a régiségek megóvása érdekében.

Érdeklődésük minden korszakra kiterjedt s főként a mainál jóval nagyobb gyűjtőterületre. Sorra tárták fel a fontosabb régészeti korok lelőhelyeit: 1901-ben késő neolitikus, kora bronzkori, illetve népvándorlás kori telepeket (Sepsiszentgyörgy-Gémvára, -Órkő, -Eprestető), egy évvel később bronzkori halomsírt (Eresztevény-Óriáspince), 1909-ben római castrumot (Komolló), 1912-ben paleolitikus lelőhelyet ástak meg (Szitabodza). Rendszeressé váltak a régészeti terepbejárások; a környék területéről ismert régészeti lelőhelyek száma ez idő tájt robbanásszerűen megnőtt.

Az anyag gyarapodását, kutatói tevékenységüket 1901-től évente megjelenő rendszer

es jelentésekben foglalták össze, a múzeumba került leletekről 1903-tól kezdődően módszeres leltárt vezettek. Korszerűsítették az ásatási, adatgyűjtési technikát: a feltárt területekről felszín- és metszetrajzokat készítettek, munkájukat első ízben fényképekkel is dokumentálták. Több mint negyed évszázados tevékenységük eredményeképpen fokozatosan körvonalazódott a délkelet-erdélyi régió korai történetének képe, a régiségtár 1925-ig a még Nagy Géza által számlált pár ezerről 27 635 darabos nagyságúra emelkedett.

Az anyag jelentős része László Ferenc 1907-ben megkezdett erődí ásataiból (1907-1913, 1925) származott – csaknem 5000 darab –, a fokozatosan európai hírnévre szertevő festett kerámias település leleteiből ezenkívül az ország számos múzeumi gyűjteménye részesült csere vagy általuk finanszírozott ásatás következményeként (Erdélyi Múzeum, 1912; Magyar Nemzeti Múzeum, 1913; Barcasági Szász Múzeum, nagyenyedi Bethlen Kollégium Régiségtára). Megjelentek az első szakszerű publikációk: László Erősdön és a festett kerámias kultúra többi délkelet-erdélyi lelőhelyén folytatott kutatásait foglalta össze (1911, 1914, 1924) a mai elvárásoknak is megfelelő igen magas tudományos szinten. A marosszentannai és a mezőbándi ásatásai révén ismertté vált Kovács István, ekkortájt éppen a numizmatika kolozsvári professzora, a 3 800 darabos éremtár egy részének feldolgozásával, katalógizálásával végzett a múzeum számára értékes munkát. A század húszas éveiben jelentek meg a magyar régészet másik nagy öregjének, Roska Mártonnak a Székelyföld egészére kiterjedő, átfogó régészeti

munkái (1927, 1929), később Erdély régészeti repertórium a I. Óskor (1942). László Ferenc halála (1925) után sem szünetelt a kutató-és gyűjtőmunka, a korábban megkezdett tevékenységet Csutak Vilmos, majd 1937-ben a múzeumba kerülő Székely Zoltán folytatta.

A két világháború nem múlt el nyomtalanul a gyűjtemény fölött. Az elsőben a román csapatok bevonulásakor még alighogy sikerült megmenteni a múzeumot a kifosztástól (1916), az ekkor elvesztettnek hitt régészeti leletek később előkerültek. A második már szerencsétlenül végződött. Az 1945-ben Zalaegerszegen lebombázott anyaggal a régészeti gyűjtemény egy – nem nagy, viszont annál értékesebb – része is odaveszett. A veszteségek között szerepelt több jelentős bronzlelet, főként pedig az 1938-ban megtalált, épphogy 'frissen', pusztulása évében leközölt (Székely Zoltán, 1945) tekerőpataki vizigót ezüstkincs múzeumunk által megvásárolt nagyobbik része.

A háborút követően lassan kapott erőre a régészeti gyűjtőmunka, s bár jelentős eredményekkel szolgált, 1989-ig erősen rányomta bélyegét a politikai rendszer ideológiájára. Számos ásatás, terepbejárás zajlott, eredményeik viszont csak igen korlátozott mértékben kerültek publikálásra. Felfedeztek egy sor fontos lelőhelyet, némelyiküket ugyanakkor – ki tudja, milyen áltudományos szemléletből – nemlétezőnek nyilvánították (pl. komollói római castrum).

A múzeum gyűjtőterülete 1969-ig az egész (Maros) Magyar Autonóm Tartományra kiterjedt, jelentős ásatások folytak az egykori Dacia kelet-erdélyi határának ró-

Eresztevény-Óriáspince bronzkori halomsírja a XIX. század elején

The Bronze Age tumulus of Eresztevény-Óriáspince at the beginning of the 19. century

Fotó: László Ferenc

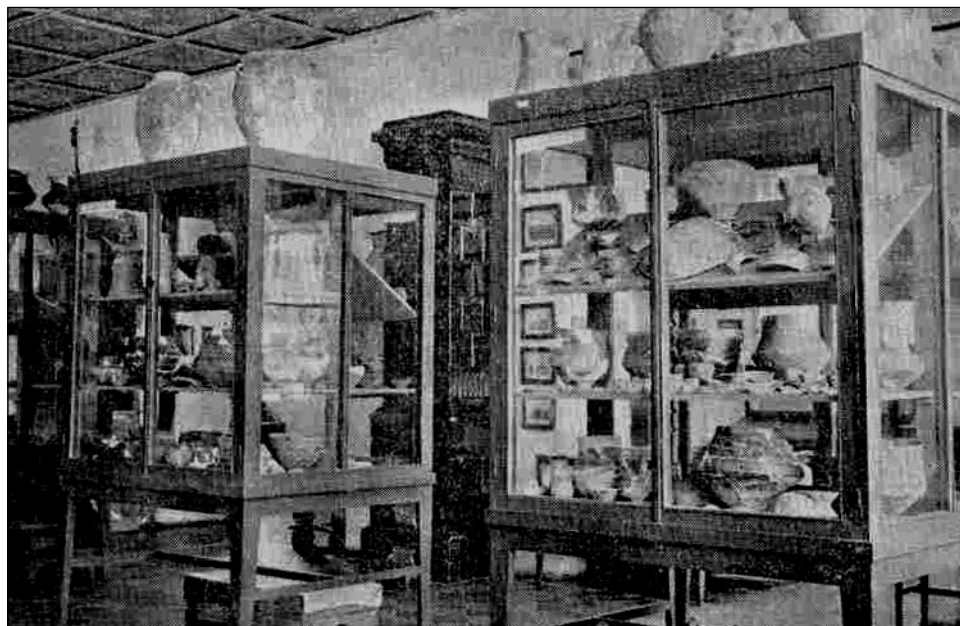

mai táboraiiban (Sóvárád, Enlaka), Bözöd, Székelykeresztúr, Fiafalva, Rugonfalva, Malomfalva, Nagyalambfalva és Csíkrákos lelőhelyein. A megyésítést követően a gyűjtőterület leszűkült. 1968-ban kezdődtek újra – már a Román Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének közreműködésével, Ion Nestor professzor vezetése alatt – az erődsíki ásások, amelyek kisebb megszakításokkal egészen 1986-ig tartottak. Az innen származó több ezres leletanyag mindmáig közöletlen. Jelentős feltárások zajlottak Délkelet-Erdély másik nagy neolitikus lelőhelyén, Lécfalva-Várhegyen, a nagyborosnyói és oltszemi római castrumok területén, illetve Kilyén gót, Kézdi-polyán-Kóhát gepida és szláv településein, Zabola és Petőfalva Árpád kori temetőiben.

Talán hihetetlen, de igaz, hogy a korszak fő veszteségét az ásási módszerek korszerűtlen volta jelentette. A gyakran csak szondázó jellegű vagy kutatóárkos, ásonyomos technika, a nemritkán felületes adatfelvétel igazi hátrányai csak ma látszanak igazán, megnehezítve az utólagos közlést, értelmezést.

1989 után elsősorban a középkori gyűjtemény bővült Vargyas 1993-1996 között megásott templomának anyagával, közte a Zsigmond-, Hunyadi János és Mátyás-kori érméket tartalmazó pénzlelettel, a Felsőrákos-Rikaerdő erősségének leletanyagával. Ekkor zajlott Kézdi-albis bronzkori, Kilyén népvándorlás kori településeinek kutatása is. Közben megkezdődött a gyűjtemény revíziója, a mai elvárásoknak megfelelő rendezése. A régészeti kollektió a múzeum jelenlegi gyűjtőterülete alá eső Kovászna megye mintegy 330, a szűkebben vett kárpát-medencei régió (főként Erdély) 95-100 lelőhelyéről őriz leleteket, ezek a fontosabb régészeti korokat kivétel nélkül lefedik. Korszakonkénti felosztása még Nagy Gézától származik (1890), részletes leltárba vételét – a korábbi időszakra visszamenőleg is – 1903-ban kezdte meg László Ferenc és Csutak Vilmos. A második világháború végéig a múzeum teljes gyűjteménye közös nyilván-tartásba került, csak ezt követően vezették be a régészeti gyűjtemény önálló leltárát. Utóbbi jelenleg 18 634 tételt tartalmaz.

Különösen gazdag a nagyobb őskori telepek több ezres nagyságrendű, főként kerámiából és kőszerszőkből álló anyaga: Erődsí, Lécfalva-Várhegy, Réty, Torja több korszakon átívelő leletei már csak méreteiknél fogva akár külön gyűjteményt is képezhetnének, ugyanakkor csak részben vannak publikálva. Az említett lelőhelyek mindegyike kulcsfontosságú. Erődsí közismerten a festett kerámiás Cucuteni – Tripolje-kultúra erdélyi csoportjának névadója, a Lécfalván feltárt és részben még ma is kutatott, többretegű Körös-Cris, illetve vonal-díszes lelőhely a korai és középső neolitikum kronológiája szempontjából bír jelentőséggel. A bodrogkeresztúri kultúra leleteit szolgáltatta a Réty határában feltárt rézkori településrészlet.

Részlet a régészeti gyűjteményből, 1930-as évek – Detail of the archeological collection, 1930s

Igen gazdag a bronzkori anyagunk is, zöme délkelet-erdélyi telepek (Csernáton, Kézdi-albis), földvárak (Kézdiszentlélek-Perkő, Kisgalambfalva) és temetők (Zabola, Uzon) ásataisaiból származik. Egyedülálló középső bronzkori leletünk a csernátoni Wietenberg-településen feltárt kultikus tűzhely. Ugyancsak az említett korszakból származik a vidékünkől távol eső Szilágypér temetőjének (Gyulavarsánd-kultúra, Székely Zoltán ásataisa) jobbra közöletlen leletanyag. A korszak fémanyaga, számos említett veszteség ellenére is jelentős, gyűjteményünk több (sajnos, általában csak hiányosan megmaradt) bronzkincset őriz (Árapatak, Bölön, Csernáton).

A Sepsiszentgyörgyön kiasott szkíta kori sír egyedülálló lelete formailag a zöldhalompusztai és tápiószentmártoni díszpéldányokat idéző bronz szarvasfigura különlegesnek számít. Annál kevésbé a későbbi, dák korszak több mázsányi kerámiaanyaga, mivel főleg a dák kori ötvösség egyébiránt szép termékei, a csíkszentkirályi és szacsvai kincsek csupán másolatban maradtak ránk. A római hódítást megelőző dák régészeti kultúrát az 1940-es években különítették el, egy időben a helybéli dák várak első nagyobb szabású ásataisaival (Kovászna, Zetelaka). A korszak leleteit ugyan már korábban is megtalálták (Sepsiszentgyörgy-Bedeháza, Oltszem-Leánykavár, Eresztevény), de akkoriban még római kori vagy római provinciális anyagnak vélték.

Jól kutatott, anyagában kellően feldolgozott a környék római korszaka. Az Erdély délkeleti részét védő, megyénk területére eső négy segédcsapattábor – Oltszem, Komolló, Nagyborosnyó és Bereck, utóbbi az Ojtozi-szorost lezáró, névleg is azonosított Angustia – mindegyikében nagyszabású feltárások folytak, megszálló csapataik nevét, anyagi kultúráját, temetkezéseiket jól ismerjük. A Székely Zoltán által az oltszemi tábor közelében kiasott (1957) római szarkofág állandó régészeti kiállításunk egyik fő lát-

ványossága. Az ásások során felbukkant nagyobb tárgyak, elsősorban feliratos sírkövek gyűjtésére egykor helyszűke miatt nem volt lehetőség – az ilyen leletek manapság a múzeumépület cintermében nyernek elhelyezést. A módszeres kutatásból származó anyag mellé számos, véletlenszerűen megtalált éremkincs járul. Egykori beszámolók alapján a XIX. század végén még igazi erdélyi ritkaságot is őrzött a gyűjtemény a szóban forgó korszakból: római kocsi bronz tartozékait Homoródszentmárton határából – nagy kár, hogy mai hollétükről, akár csak az aquincumi és pompeji leletek esetében, semmit nem tudunk.

A kiűrtett tartományt Kr. u. IV. században megszálló vizigótok régészeti hagyatéka a Marosszentanna-kultúra. Névadó temetőjét éppen száz éve kezdték ásni (1903), legnagyobb ismert települése, Sepsiszentgyörgy-Eprestető kutatása ennél jóval korábbra nyúlik vissza. A Nagy Géza által megkezdett feltárásokat (1883) a XIX. század folyamán több ízben folytatták s az időközben még felbukkant, megásott más telepnyomok (Réty-Telek, Gidófalva, Komolló), múzeumba került leletek alapján körvonalazódott az erdélyi vizigót megletelepülés legnagyobb gócpontja. 1969-es összefoglalását Székely Zoltán végezte el. Vezérletünk is lett volna e korból, ha a gyönyörű ezüst fibula, karperecek, gyűrűk, csatok és római érmek alkotta tekerőpataki kincslelet nem pusztul el a háború idején. A Sepsiszentgyörgy, Csernáton és Kézdi-polyán határában, továbbá Rétyen több korszakon át ásott telepek a népvándorlás kori Erdély más betelepülő népességeinek emlékéanyagával, VI. és VII-X. századi gepida, illetve szláv telepnyomokkal is szolgáltak.

Középkori kollektiók gerincét Székely Zoltán zabolai és petőfalvi, Árpád kori temetőásataisa, valamint néhány székegyföldi várban, templomban folytatott kutatása (Bálványosvár, Ika-vára, Réty, Árkos-Szentegyházasdomb,

Kézdiszentlélek-Perkő) képezik. Leletei, eredményei csak főbb vonalakban vannak publikálva. Az összesen 456 (218 + 238), gazdag melléklettel, köztük II. Géza – III. Béla korabeli pénzekkel ellátott zabolai és petőfalvi sír valószínűleg csak egy része a két, Erdély-szerre ritkaságnak számító temetőnek: sok feldúlt temetkezés mellékleteit a környékbeliéktől kellett, lehetett begyűjteni még a hetvenes-nyolcvanas években.

A gyűjtemény másik, sajátos kategóriájába a *középkori kardok* sorolhatók, néhányuk a XIX. század második felében véletlenszerűen került elő, mások későbbi, hiteles síregyüttesekből származnak (Bölon, Kőkös, Szászfalu). Jelentős anyaggal szolgáltak a közelmúltban folytatott templomkutatások (Vargyas, Kézdiabísi, Dobó), illetve a máig is tartó rikai ásátás (Bordi Zsigmond Loránd), ezek feldolgozása manapság van folyamatban.

A gyűjtemény különálló részét képező Éremtár megalakulásakor mintegy 600 darabot számlált, 1929-re viszont nagyságrendje elérte a 3 800 darabot. Megoszlása igen vegyes volt, nagy része újkori külföldi érmékből állt (mintegy 1800 db), emellett mintegy 700 db volt antik (zömmel római, továbbá szasszanida, görög, parthus, perzsa), 42 db középkori eredetű, néhány száz pedig az erdélyi fejedelemség idejéből származott. Igen jelentős volt a papírpénzek és bankjegyek kollektója, akkoriban még szintén az éremtár része. Rendszeresítésük korán megkezdődött – említettük már Kovács István ez irányú tevékenységét –, de ezzel lényegében meg is rekedt, szakember hiányában ma sem folytatódik. 1945 után a kollektió gyarapodása is némileg lelassult (a háború végétől napjainkig összesen 967 darab került leltári nyilvántartásba), ugyanakkor nagyobb leletegyüttesek is bekerültek, mint az Árkos határában 1979-ben talált 261 darabból álló, Kr. e. I. századi éremkincs.

A múzeumnak – saját épületbe való költözését követően – folyamatosan volt régészeti kiállítás, ez a korai időkben egyben raktárként is szolgált. Az 1920-as években létrehozott régészeti tárlat kis változtatásokkal lényegében egészen 1950-ig megmaradt. A hetvenes évektől egészen a közelmúltig az erődsi anyagnak, különösen a László Ferenc ásátásából származó leleteknek önálló kiállítása is működött. Régészeti leletekkel manapság három múzeumi kiállítóhely is szolgál. Külön teremben tekinthető meg az állandó régészeti kiállítás, amelyet 1999-ben tervezett Bartók Botond és Bordi Zsigmond Loránd. A tárlat az őskortól a XIII. század elejéig mutatja be vidékünk legrepresentatívabb leleteit. Középkori anyagunk egy része már a történeti gyűjtemény tárgyaival együtt szerepel. A cinteremben létrehozott lapidárium, amelyet eredetileg ideiglenes tárolásra használtak, római és középkori faragott köveivel, szobor- és oszloptöredékeivel mára igazi szabadtéri kiállítássá nőtte ki magát.

A múzeum régészeti osztálya manapság egy régészt (Bordi Zsigmond Loránd), két gyűjteménykezelőt (Szabó Mária, Sztáncsuj Sándor József) és restaurátort (Kellán Tibor, Páll István) foglalkoztat, fő feladatának a megkezdett kutatások folytatását, a gyűjtemény további gyarapítását és rendbetételét tekinti.

Lsd mg See also: Bort 2 Cover 2

The Archaeological Collection and the History of Archaeological Research

The base of archaeological collection was represented by a small number (about 1300) of objects collected by the founder, Emília Zathureczky, ancient and roman coins, prehistoric stray finds, stone and bronze weapons and tools. Most of them provided from two important bronze hoards, those

of Zágón-Cseremás and Mezőkapus. Beginning with 1879, this collection saw an impressive growth due especially to visitor and friendly donations.

The first part of the 20th century brought major breakthrough on the field of collecting and research as well. In comparison with Géza Nagy, their ancestor, Ferenc László and Vilmos Csutak gave attention primary on systematic fieldwork. A large number of archaeological sites were discovered, stratigraphic soundings and rescue excavations (Sepsiszentgyörgy-Eprestető) carried out. A complete archaeological chronology was outlining in the south-east transilvanian region as a result of their work. Significant work have been made also by István Kovács in regard of the collection of roman coins. László's investigations at the late Neolithic site of Erősd/Ariusd (1907-1913, 1925) can be mentioned as most important scientific achievement from this period, in spite of the fact that László's premature death prevented the final evaluation of the excavations. The collecting work was continued at this time by Csutak and, beginning with 1937, by Zoltán Székely, later director of the institution. In 1929 the collection counted 27 635 objects.

By the time of World War II, the collection had meet with sensitive losses. Important finds, like bronze objects and the silver-hoard from Tekerőpatak have been destroyed. Some finds disappeared also after the war.

The period following 1950 can be considered one of the great excavations. Researches have been made in the roman camps near Oltszem, Komolló, Nagyborosnyó and Bereck, in the dacic fortresses of Kovászna and Zetelaka or the middle age cemeteries of Zabola – Tatárhalom and Petőfalva. In 1968 the excavation campaigns from Erősd have been reopened by the initiative of the Archaeological Institute of Romanian Academy of Sciences. The research continued until 1986, but its material had never been published yet.

Up to 1945 the whole museum collection was registered in the same inventory, first begun by László and Csutak. The distinct archaeological inventory was introduced after 1945 and this contains in present 18 634 items (almost 100.000 objects in number). The present archaeological exhibition was designed in 1999. The most representative materials are on view beginning with the earliest, Paleolithic finds of the South-East Transylvanian region up to the 13th century.

A Székely Nemzeti Múzeum néprajzi részlege

Szócsné Gazda Enikő

A szélesebb horizontú néprajzi tárgygyűjtést László Ferenc honosította meg, aki a magyar kormány támogatásával 1903-tól kezdve székelyföldi gyűjtőutakat szervezett. Figyelme már a hétköznapi, díszítetlen tárgyakra is kiterjedt. Nagy jelentőségűek a vadász- és halászeszközökre, a szövés és fonás eszközkészletére, a népviselet gyűjtésére irányuló kísérletezései. A szabadtéri részleg tervei is megfogalmazódtak benne, kopjafákat, galambbúgos nagykapukat szállított a múzeumba. A legjelentősebb

magángyűjtemények megvásárlását kezdeményezte és valósította meg (Balázs Márton tojás- és kerámiagyűjteménye, Resch Adolf kályhacsempéi). Néprajzi profilú fotói a múzeum féltett példányai.

Az 1767-es alszíki (pottyondi) tájház megvásárlása és átköltöztetése révén Csutak Vilmos igazgatóór egy akkoriban még nagyon modernnek számító eszmét valósított meg a Székelyföldön. Domokos Pál Péter, Roediger Lajos és Nagy Imre gyűjtései által múzeumunkba kerültek a helyi specifikumnak számító székely festékes szőnyegek, és az egyre jobban elterjedő szőttes-mozgalm fokozottan ráirányította a figyelmet a népv-

seletek összegyűjtésének fontosságára is.

A néprajzi részleg fejlődése Herepei János igazgatása alatt bontakozott ki. Szakképzett néprajzosokat csábított állandó tevékenységre vagy időszakos gyűjtésre a múzeumba. Ekkor került a néprajzi részleg élére Balassa Iván, a már doktori címmel rendelkező etnográfus, majd két egyetemistát (Gaál Károlyt és Vajda Lászlót) is sikerült rövid, de jelentős múzeumi munkára ösztönözni. Melléttük ténykedett Harkó Ferenc József, aki maga is néprajz szakot végzett. Balassa Iván a kopjafa- és kerámiagyűjteményt bővítette, Vajda erdővidéki gyűjtése a juhászok tárgyállományán kívül kopjafákat,

csempéket eredményezett. Gaál Károly a menasági pásztorfaragásokat tanulmányozta, és Harkóval a pottyondi tájház berendezésén fáradozott.

Az 1945-ös zalaegerszegi bombázásban megsemmisült a textil- és viseletgyűjtemény jelentős része, ennek pótlására kellett összpontosítani. Az ötvenes években a részleg elvesztette autonómiáját, a történelmi részleg kiegészítőjévé vált. Újbóli felívelés csak 1968-tól kezdődött. Ekkor Gazda Klára került a részleg élére. Népviselet- és textilgyűjtése, valamint ezek feldolgozása hiánypótló jelentőségű. Jelenleg Szócsné Gazda Enikő és Demeter Éva etnográfus muzeológus, valamint Kakas Zoltán gyűjteménykezelő látja el a néprajzi részleg feladatait.

A gyűjtemények

A több mint 12 ezres néprajzi gyűjteményből kiemelkedik a kerámiagyűjtemény 1300 bókállyal és 800 fölötti használati edénnyel. E kollekció a székelyföldi legfontosabb fazekasközpontok mellett felöleli a szászág edénykultúráját is. Különlegesen gazdag XVIII-XIX. századi sgraffito technikájú díszedényekben, amelyeket feltehetően Kézdivásárhelyen készítettek. A 800 daraból álló kályhacsempe-állomány legértékesebb része a Resch Adolf gyűjteményéből bekerült csaknem száz darab habán és szász csempe.

A textilgyűjtemény 1200 darabjából a csaknem 50, napjainkig fennmaradt úrihímzés a legfigyelemreméltóbb. Az úrihímzés-gyűjtemény jelentős része ugyan 1945-ben megsemmisült, e néhány darab azonban nem fért be a menekítendő érté-

*Az 1767-be épült pottyondi (alcsíki) tájház
The country house built in 1767 from Pottyond*

*Archív felvétel a múzeum kerámia- és textilraktárából
An earlier photograph of the ceramics and textiles store-room*

kek közé. Népi hímzéseink közül Hidvég és Árapatak szálszámolásos kézimunkái képeznek jelentősebb kollekciót. A szőttesek közül a 30 festékes szőnyeg emelkedik ki. E jellegzetesen székelyföldi szőttestípus érdekes darabjai a Kászonokból, Csíkból és Háromszékről kerültek gyűjteményünkbe. A múzeum rendkívül gazdag szedetttes szőttesekben is.

A népviseletek nagy része megsemmisült az 1945-ös menekítéskor. Az alapgyűjtemény legértékesebb, máig is megmaradt darabja egy XVII. századi hímzett női mellény, amely a reneszánsz mintakin-

cset örökölte át az utókorra. A Székelyföld változatos szőttes-kultúráját 1970-től kezdve próbálták a múzeumba menteni. Ez annál fontosabb feladat, mivel 1930-tól kezdve csaknem valamennyi székelyföldi falu megpróbálta a szőttes csikozásával elkülöníteni magát a szomszédos helységek népviseletétől. Ezt a sokoldalú „székelyruhát”, amelynek már sajátos identitásjelölő szerepe van, számos faluból sikerült begyűjteni.

A bútorgyűjtemény jelentősebb része festett bútorokból áll, mivel vidékünkön az ehhez szükséges fenyőfa a leggyakoribb fatípus. A 110 láda, 59 szék, 16 tálal, 16 asztal, 28 kendőszeg, 20 saroktéma, 11 pad, 17 só-tartó, 10 ágy és 6 bölcső ugyan még nem fogja át Székelyföld festettbútor-kultúráját, de a tájegységek majdnem mind képviseltetik magukat. Különösen érdekes a festett leveles-ládikó gyűjtemény, amely számos XVIII. századi darabbal rendelkezik. A régiesebb és vidékünkön ritkább ácsolt bútorok közül a csíki, valamint az erdővidéki bútort sikerült nagyobb mértékben bemutatni. Ezek közül kiemelkedik egy Szárazajtáról bekerült ácsolt láda, amely stilizált emberábrázolásával egyedülálló vidékünkön.

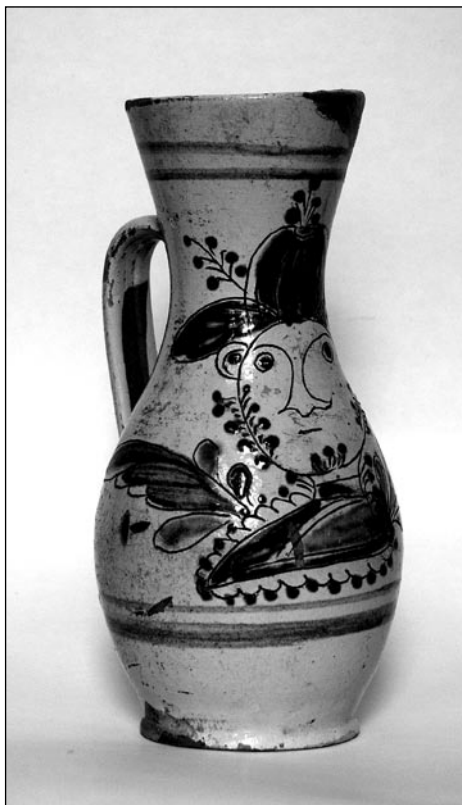
A kovácmesterség végtermékein kívül majdnem teljes kökösi és bibarcfalvi műhellyel rendelkezik gyűjteményünk. Ezen kívül a kötélverés, a hegedűkészítés, a szövés-fonás tárgyállománya is képviselteti magát múzeumunkban.

Az alapfoglalkozások tárgyállománya közül kiemelkednek a vadászat és pásztorkodás tárgyai. Rendkívül műves pásztorbortok, karcolt nyírfakéreg sórtartók, változatos tárolóedények jelzik e kultúra sokszínűségét.

A gazdálkodás tárgyai közül néhány tech-

nikatörténeti kuriózzal büszkélkedhettünk, mint például egy faluekével, amellyel valamikor az új földfoglalásokat bonyolították le, vagy a rováspálcákkal, amelyekkel az állatok számontartását valósították meg.

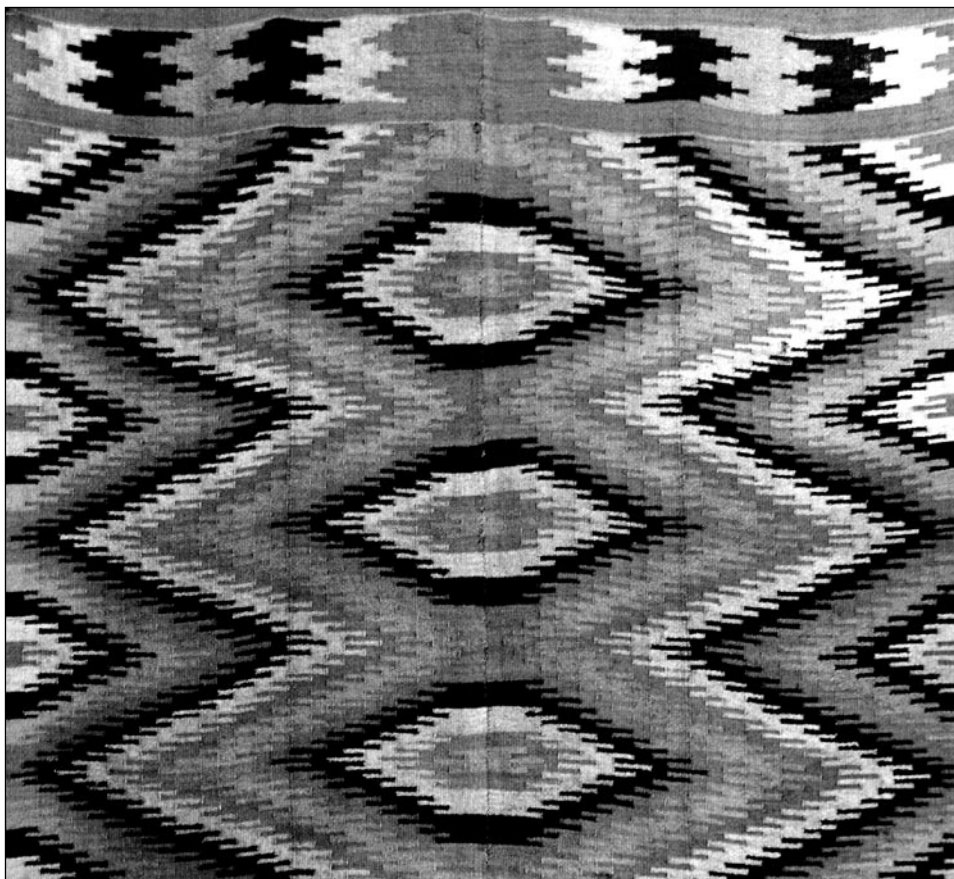
A népi vallásosság tárgykészletéből kiemelkedik a barátosi templom 1760-as festett kazettás mennyezete. Gyűjteményünk hasonló látványossága a zabolai oltár, amely a XVIII. századi székelyföldi oltárfestészet egyik remeke. A román ikongyűjtemény a fogarasföldi és mikolai ikonfestészet szép példányaikat őrzi. Újabb a vallásos színezetű népszokások tárgyállományának gyűjtésére is törekszünk. Ezáltal betlehemek és maszkok, szentsírőrző bárdok, a Rózsafüzér tár-

Sgraffito technikájú bokály, XVIII. század vége, Kézdivásárhely
A beaker with sgraffito, late 18th century, Kézdivásárhely

sulatok faragott facédulái, búcsús emléktárgyak is bekerültek a kollekciónak.

Az emberi élet fordulónak tárgyai közül leghíresebb gyűjteményünk a gyermekjáték-gyűjtemény. E 2500 darabot felülmúló kollekciónak a „Jóbarát” című gyermekújság játékkészítő pályázatának tárgyállományát foglalja magába. A sokoldalú játékállomány fontosságát növeli, hogy jelentős írott dokumentumtár járul hozzá, amelyben a vidékünkön élő gyermekjáték-kultúra a maga teljességében körvonalazódik. Ugyanolyan

Felcsíki festékes szőnyeg, XVIII. század vége
A dyed carpet from Felcsík, late 18th century

jelentős a Zsuzsi- és Andrisbaba kollekciónak, amely ugyanezen folyóirat miniatűr népviseletkészítő versenyének tárgyait tartalmazza. Ez utóbbi gyűjtemény jelenleg a részlegünként működő kézdívsárhelyi céhtörténeti múzeumban került kiállításra.

A múzeum szabadtéri részlege csak jelzésszerűen utal a székelyföldi építészetre, temetkezésre. 1767-es pottyondi (alcsíki) tájházunkban még láthatók a házban talált, jórészt XVIII. századi bútorok, ezeket a környék csempés tüzelőjével és festett bútorraival egészítették ki a hajdani muzeológusok. A faragott galambbúgos kapuk közül a legjelentősebb az 1733-as dálnoki kapu, amely a mikházi faragott kaput követően a második legrégebb, napjainkig fennmaradt székelykapu. Különleges technikatörténeti kuriózzunknak számít a XVIII. századi bélafalvi lengőkalapácsos olajútó. Szabadtéri részlegünk látványos kollekciónak a kopjafagyűjtemény, amely elsősorban Erdővidék temetkezési kultúráját idézi fel.

A kiállítások

Részlegünk alapkiállításaira a közeljövőben radikális átrendezés vár, az újabb kiállítások

az életkorok szokásaira, jellegzetes tárgyaikra fognak alapozni. Jelenlegi kiállításaink a székelyföldi mesterségeket és ezek tárgytípusait mutatják be. A didaktikai célzatú kiállításon a csomakőrösi szitakészítők, gelencei zsindehasítók, haralyi kádárok, kökösi kovácsok, oltszemi bognárok, a magyarhermányi ácsoltbútor készítőik tárgyai és termékei tekinthetők meg. Kiállításaink látványosságai közül kiemelkedik a vargyasi székely, a hétfalusi csángó és a bodzafordulói román szobabelső, valamint az árapataki lakodalmas szekér.

Lsd mg See also: Bort 2 Cover 2

The Ethnographical Department of the Szekler National Museum

The ethnographical department of the Museum contains more than 12.000 objects. Among the specially important collections you can find the pottery of the upper-class, Szekler painted carpets, painted and carpentered furniture and toy collections, which display a vivid picture of the Szekler culture. The exhibitions represent the Szekler constructional and furnishing customs, folk small-crafts and present the most important ceremonies and rites.

Az Erdélyi Múzeum Egyesület Kolozsváron

Balla Loránd

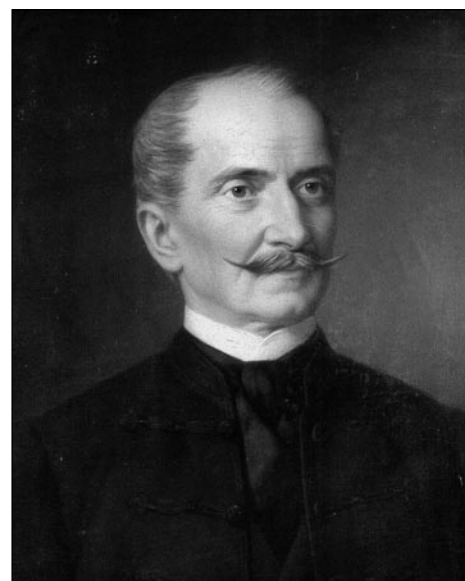
145 éve annak, hogy 1859. november 23-án lelkesült ünneplő közönség előtt elhangzott gróf Mikó Imrétől az alapító „*Legyen*” szó, melynek az Erdélyi Múzeum Egyesület létét köszönheti. A kolozsvári Vigadóban összegyűlt közönséget nagy célok hevitették: „*egybe hordani a szép Erdély ritkaságait, régiségeit, természeti kincseinek válogatott darabjait és egy táborban egyesíteni azokat, kik a tudomány örök céljéért dolgoznak és lelkesednek.*” Az alapító szerint „*a mi célunk: a tudományosságunk egy új tempomot alkotni egyesületi úton.*”

Nem voltak az akkori viszonyok könnyűek Erdélyben, az abszolutizmus kényszere akadályozta a szabad szó megnyilvánulását. Nem lehetett a tervezett egyesületet olyan formában felépíteni, ami gróf Mikó Imre elgondolásának teljesen megfelelt volna. Egy múzeum alapítását és annak pártolását, a szövetkezett tagok tömörülését még csak engedte volna a hatalom, de egy magyar tudományos egyesület megalapítását már nem. Mi lehetett tehát a megoldás? Az alapításkor elsősorban múzeumot említettek, de felvetődött az egybegyűjtött anyag tudományos feldolgozása is.

Mit tudunk az alapítóról? Az erdélyi szellemi élet jelentős alakja, Erdély Széchenyi-je 1805-ben a háromszéki Zabolán született református családban. Gróf Mikó Imre hivatali pályáját, mint az erdélyi királyi főkörmányszék jegyzője kezdte, s 32 éves korában, 1837-ben elérte pályafutásának azt a

legmagasabb pontját, ahova az erdélyi főurak közül csak nagyon kevesen jutottak el: erdélyi főkörmányszéki tanácsos, tagja Erdély legfőbb kormányzó hatóságának. 1838. május 7-én lett a Bethlen kollégium gondnoka, 1840. május 11-én az erdélyi református egyház generális főkurátori posztját vállalta el. Ezzel egyház- és iskolai ügyekben döntő befolyást nyert. Az 1843. évi országgyűlés a Kolozsvári Nemzeti Színház felügyeletét bízta rá, és 1875-ig állt a színház élén. 1848 áprilisában kinevezték az erdélyi udvari kancellária elnökévé, de ezt a megbízást nem fogadta el. Az erdélyi kincstárnoki állást azonban ideiglenesen kénytelen volt elvállalni. 1848 októberében királyi biztосként vett részt az agyagfalvi széki nemzetgyűlésen, ahol a mintegy 30 ezer egybegyűlt megválasztotta elnökévé.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc leverése után az erdélyiek arra törekedtek, hogy ha már nem élhettek önálló, szabad politikai életet, akkor nemzeti létüket, kultúrájukat emeljék magasabbra, és megfelelő szellemi életet éljenek. Ez a mozgalom Mikó Imre vezetése alatt indult meg, és egy létesítendő múzeum, valamint az azt létrehozó és fenntartó egyesület körül polarizálódott, ami 1859 novemberében valósult meg. Mikó keményen dolgozott, hogy az irodalmi és tudományos élet terén valami újat kezdeményezzen. Tekintélyével és vagyonával igyekezett előmozdítani a magyar nép kultúráját. 1854-ben saját költségen kiadta Debreczeni Márton *Kiovi csata* című hősi eposzát. 1859-ben tartotta *Erdély különválása Magyarországtól* címmel akadé-

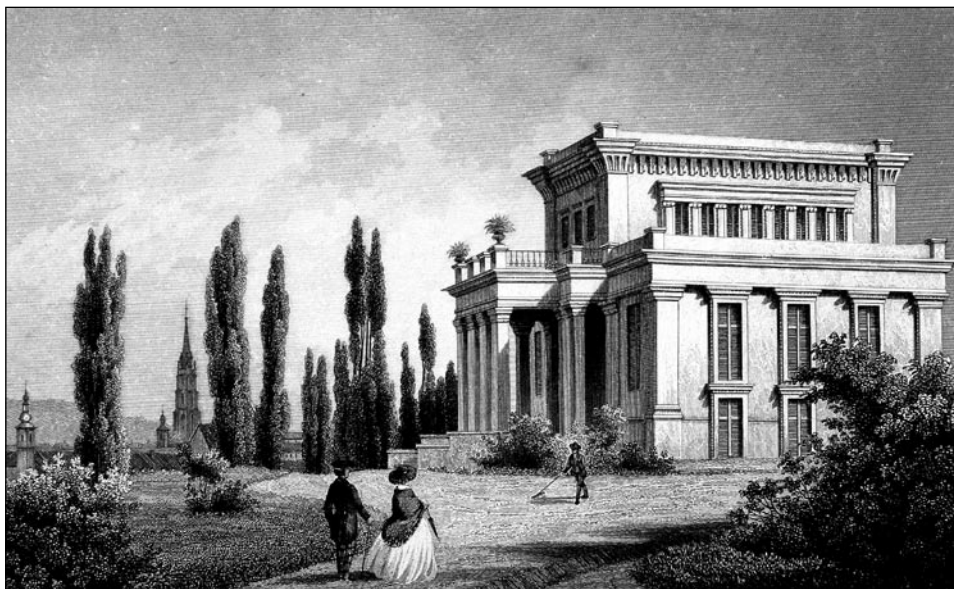
Barabás Miklós (1810-1898): Mikó Imre, olaj, vászon. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok
Imre Mikó, an oil painting by Miklós Barabás
Fotó – Photo: Kardos Judit

miai székfoglalóját. 1860-ban írta *Az erdélyi nemzeti fejedelmek beiktatása* című történelmi tanulmányát, valamint az *Irányszemék* című tanulmányosorozatát, amely a Budapesti Szemlében jelent meg. 1862-ben *Bod Péter élete és munkássága* és *Gr. Kendeffy Ádám jellemrajza*, 1867-ben *Benkő József élete és munkái* című monográfiái jelentek meg.

Közben levelezett és lelkesített minden jó ügy mellett. Újjáépíttette a Bethlen kollégiumot; gyűjteményeit, könyvtárát kiegészítette a saját könyvtára legszebb darabjaival. Anyagi támogatást nyújtott az 1867-ben alakult Magyar Történelmi Társaságnak, amelynek 1867 és 1876 között ő volt az elnöke. Támogatta a kolozsvári kollégiumot nyomdájára új berendezésében, a kolozsvári református teológiai fakultás első alapítványtevője. Ugyancsak támogatta az Erdélyi Gazdasági Egyesület alapítványát, hozzájárult a Magyar Tudományos Akadémia tőkéjéhez. 1858. december 15-én a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választották. Tevékenyen részt vett az Erdélyt Magyarországgal összekötő vasúti rendszer kidolgozásában.

Még a Múzeum Egyesület megalapítása előtt, 1856-ban ajándékozta nyári villáját annak céljaira, melyet a társaság 1859-ben vett birtokba. Fontos szerepet vállalt a kolozsvári magyar egyetem létrehozásában. 1872. október 9-én ő eskette fel a kinevezett tanárokat. 1856-ban megalapította a *Kolozsvári Közlöny* című hetilapot, melyben a nemzeti és vallási jogegyenlőséget hirdette. Az 1859-ben alapí-

Ludwig Rohbock (1824-1893) után L. Thümling (XIX század második fele): A kolozsvári Mikó villa, acélmetszet. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok
The Mikó Villa from the second half of the 19th century, Kolozsvár, a steelplate by Ludwig Rohbock and L. Thümling, Hungarian National Museum

tott Székely Mikó Kollégium fejlesztését több ezer forintos adománnyal ő indította meg, halála után pedig a fennállását végrendeletileg 60 ezer forintos alapítvánnyal ő alapozta meg. Mikó Imrét báró Kemény Zsigmond Gábor Erdély legutolsó „specifikus államférfiának”, Szász Gerő pedig „Erdélyország utolsó fejedelmének” nevezte. Bármilyen jelzővel illeszkedik, mindegyik lényege ugyanaz: ő volt az erdélyi szellemi élet leghűségesebb fenntartója.

1814-ben a Döbrentei Gábor által szerkesztett *Erdélyi Múzeum* hirdette meg a múzeum ötletét. De kezdeményezése a bécsi udvar ellenállásába ütközött. Az 1842-es erdélyi országgyűlés újabb kezdeményezése hasonló sorsra jutott. Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc után Kóvári László kolozsvári történész újabb érveket hozott egy erdélyi múzeum alapítására *Erdély régiségei* című tanulmányában. Mikó Imre támogatása meggyorsította a múzeumalapítást. A gyűjtemény elhelyezésének kérdését is megoldotta nemes ajándéka. Kidolgozta az egyesület alapszabályát, programját és a múzeum terveit. 1859. szeptember 8-án a bécsi udvar jóváhagyta az alapszabályt, és november 23-án a kolozsvári Vigadóban (a mai Néprajzi Múzeumban) alapították meg hivatalosan az Erdélyi Múzeum Egyesületet. Az egyesület alapszabályai célul tűzték ki a múzeum megtartását és gyarapítását, a gyűjtemény szakszerű feldolgozását, a magyar kultúra és a magyar történelem ismertetését. E célok eléréséhez elhatározták, hogy a gyűjtemények ingyenesen lehessenek látogathatók a közönség számára, ismeretterjesztő előadásokat rendeztek, a kutatások eredményeit közzé tették, állandó és időszakos kiállításokat rendeztek. A múzeum 31 ezer darabot számláló mőtárgyállománya kezdetben régiségekből, természetrajzi emlékekből, ásványokból, érmekből, a könyvtár és levéltár gyűjteményéből állott. Költségvetése 200 000 forint volt az alapításkor.

Az egyesület első elnökévé Mikó Imrét választották, a múzeumi felügyelő Brassai Sámuel lett. 1861-ben rendezték be a Mikó-villában a gyűjteményeket, de már kezdettől fogva szűknek bizonyult ez a hely, s mivel a múzeumnak nem volt állami támogatása, a pénzhiány is hamarosan érezhető volt.

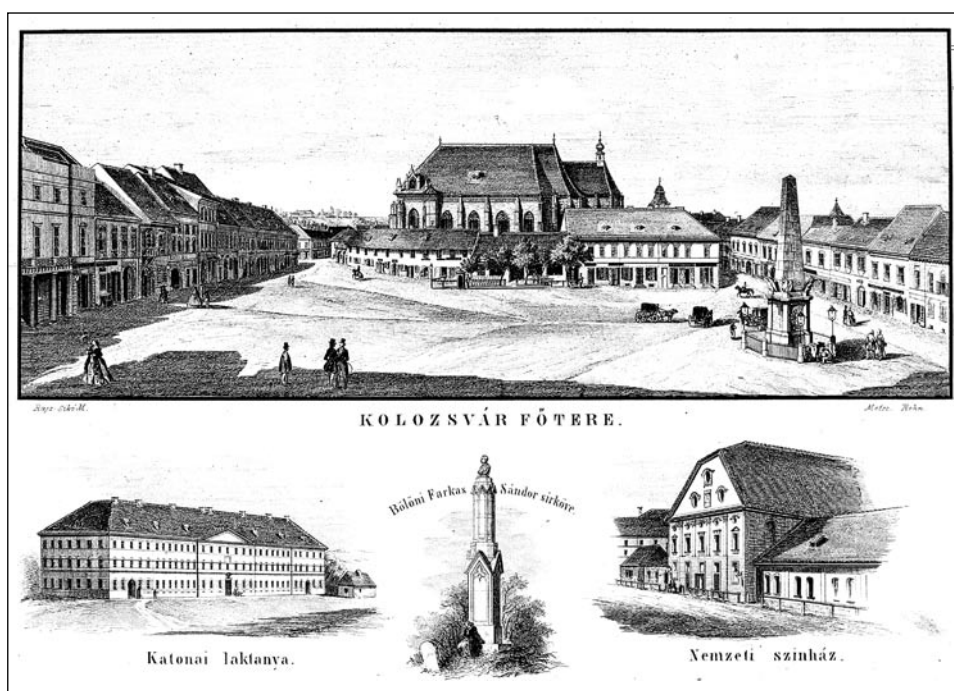
1872-ben a kolozsvári egyetem alapításával új anyagi és elhelyezési lehetőségek születtek. Az egyetemmel aláírt szerződésben az egyesület a rendelkezésére bocsátotta gyűjteményeit, megtartva a tulajdoni jogot, évi 5000 forint bérleti díjjal. Az egyetemnek kellett biztosítani a helyet, a szakembereket és a gyűjtemények karbantartását is. A további gondozást átvették az egyetemi szaktanárok és a tanszékek. A régiség- és az éremtár felügyeletéről 1899-ig Finály Henrik professzor gondoskodott, őt Posta Béla követte, aki megvizsgálta a gyűjteményeket, és részletes jelentést tett a mőtárgyak és a múzeum állapotáról, javaslatokkal élve, anyagi segítséget kérve a helyzet orvoslására. Az egyetem

új épületében, melyet 1901-ben vettek át, egy restaurátor-laboratóriumot és négy helyiséget rendeztek be a gyűjtemények számára. A római és a középkori régiségek az alagsorba kerültek két szobába. A földszinti két szobában helyezték el az egyiptológiai gyűjteményt, az őskori és népvándorlási leleteket, kolozsvári céhes tárgyakat, öltözékeket.

Az új múzeum ünnepélyes megnyitója 1903. május 29-én volt az egyetem évzárója alkalmából. Ugyanekkor adták ki a mőtárgyak katalógusát is. Posta Béla vezetésével berendezték a szakkönyvtárat, a fényképészlaboratóriumot és a gipszminta-gyűjteményt, amelyet főként a felsőfokú oktatáshoz használtak. Képzett személyzetet alkalmaztak a gyűjtemények szakszerű feldolgozására. Kezdetektől fogva nyilvántartották a különféle adományokat,

gekek bérlésére. 1910-1912-ben oda jutott, hogy gyűjteményeit a városban hat különböző helyen tárolták. Ekkor béreltek ki egy nagyobb belvárosi házat, a mai múzeum épületét.

A *könyv- és kéziratár* alapját gróf Kemény József vetette meg, aki az 1841-43-as erdélyi országgyűlésen könyv-, kézirat- és oklevélgyűjteményét ajánlotta fel egy Erdélyben létesítendő múzeum számára. 1859-ben, az alapításkor a könyvtárat Kemény József ötezer kötetnyi hagyatéka képezte, amely később Kemény Sámuel, Mikó Imre, Teleki Domokos, Radák Istvánné, Rhédey Klára és Toldalagi Viktor hagyatékaival gazdagodott. Vásárlás útján két nagyobb gyűjtemény került a múzeumba: az úgynevezett Cserey-féle krasznai könyvtár, több nagy értékű ritkasággal és sok értékes hungarikummal, valamint a

Sikó Miklós (1816-1900) után Rohn Alajos (1850-60 körül): Kolozsvár főtere, litográfia.

Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok

The main square of Kolozsvár, a lithograph by Miklós Sikó and Alajos Rohn from about 1850-60

így nyomon követhető lett a múzeum állományának folyamatos gyarapodása. Az érdekes mőtárgyak között fegyverek és Erdély több fejedelmének személyes tárgyai, egyiptomi leletek, római szobrászati és epigráfiai emlékek, éremkincsek, az apahidai és baltavári ékszerleletek említendőek meg. A gyógyszer-történeti gyűjtemény 1898-ban, a szamosújvári katonai oklevelek 1903-ban, Martin Lajos professzor „sikkó kerekék” nevezetű kísérleti repülőgépe 1913-ban, Wass Ottilia hagyatéka 1917-ben, a néprajzi gyűjtemény 1909-ben, a festmény és grafikai gyűjtemény 1903-ban lett a múzeum része. Az 1878 után elkezdett rendszeres régészeti ásatások is jelentős anyaggal gyarapították a törzsgyűjteményt. A legnagyobb nehézséget a pénzhiány okozta, és az ebből fakadó tárolási gondok. A múzeum rengeteg pénzt költött különféle helyisé-

gróf Csáky-féle nagymási könyvtár. A könyvtár oly mértékben gyarapodott, hogy az 1890-es években már 50 ezer kötet volt az állomány. A kolozsvári egyetem alapítása után, 1872-ben a múzeumi könyvtár az egyetem épületébe került.

A kéziratár és az oklevélgyűjtemény alapját is Kemény József gyűjteménye vetette meg. Emellett jelentősen gyarapodott Mike Sándor adományával, dr. Ötvös Ágoston hagyatékával, Mikó Imre gyűjteményével, Teleki Domokos kézírataival, Gyulai Lajos, Kornis Károly, Radák Istvánné, Toldalagi Viktor adományaival. Nagyon fontos hagyatéka volt Esterházy János családja cesznecki ágának teljesen rendezett levéltára.

A múzeumegyesület *állattani gyűjteménye* a Mikó villában volt található. A gyűjtemény részben a kezelő személyzet gyűjtése és ki-

Dörre Tivadar (1858-1932): A kolozsvári Vigadó épülete 1900-ban, tus fehérfedő. Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok
The „Vigadó” Building in Kolozsvár, 1900, ink, by Tivadar Dörre
Fotók – Photos: Farkas Árpád

készítése, részben egyes tudománykedvelők ajándékozása, részben pedig vásárlások útján növekedett. A gyarapításnál elsősorban Erdély faunájának összegyűjtése volt fontos szempont. A gyűjtemény 1889-ben 19 638 bejegyzett állattani tárgyból állt. A gyűjtemény első őrei Brassai Sámuel, a múzeum igazgatója, első segédjére Herman Ottó, majd Klir János volt. Az egyetem alapítása után Entz Géza lett a főőre.

A növénytár már a kezdetektől fogva értékes gyűjteményeket birtokolt. Megemlítendő Czetz Antal deési kereskedő gyűjteménye, Pávai V. Elek és Landoz herbáriumi, Kováts Gyula, Wolff Gábor, Janka Géza, Újhelyi Imre kanonok (tengeri algák), Tauscher Gyula jelentős adományai. Brassai Sámuel igazgató saját kezűleg leltározta ezeket. A növénytár ki egészült növénytani könyvekkel és folyóiratokkal, amelyek a növények szakszerű feldolgozását segítették.

Az ásvány és földtani osztály 1859 után kezdett gyarapodni. Az egyesület aláírási jegyzőkönyvéből megtudhatjuk, hogy az alapítást követően 150 egyéntől és testülettől érkeztek többé-kevésbé értékes ásványok, kőzetek és kőületek. Ily módon keletkezett az az ásvány-gyűjtemény, amelyet az Erdélyi Múzeum Egyesület 1872 őszén az egyetemnek tudományos használatra átadott. Az akkor felvett leltár szerint 3 ezer darabból állott; ezek között 160 faj volt megtalálható.

A földtani gyűjteménynek egy kisebb részét

arisztokraták vagy intézmények ajándékozták, nagyobb része az egyesület első őrének, Pávay V. Eleknek és 1869-től kezdve második őrének, Herbach Ferencnek gyűjtései által került ide. Amikor 1872-ben átadták a gyűjteményt az egyetemnek, az már meglehetősen tekintélyes volt. Az átadási jegyzőkönyv szerint körülbelül 600 példányból álló általános kőzettani gyűjtemény 6 szekrényben, 840 példányból álló általános őslénytani gyűjtemény 10 szabadon álló szekrényben, Erdély földtani gyűjteménye 27 faliszekrényben kb. 3 ezer darab erdélyi kőzettel és kőülettel, Kolozsvár vidékének földtani gyűjteménye 3 faliszekrényben kb. 250 darab kőzettel és kőülettel, ezen kívül még nagy számú kőzet- és kőületpéldány meghatározatlan és rendezetlen állapotban a fiókokban.

A régiség- és éremtár részben alkalmas helyiség hiányában, részben azért, mivel az egylet megalakulásakor a gyűjtemény számára ténylegesen begyűlt tárgyak száma és minősége nem látszott elegendőnek arra, hogy önálló gyűjteményt alkossanak, őrizetükkel ideiglenesen a könyvtárnokot bízták meg. A régiség- és éremtár rendbehozatalához jelentősen hozzájárult, hogy 1862-ben a gróf Esterházy-féle éremgyűjtemény letéteményes tulajdonosa, gróf Esterházy László tudatta, hogy a gyűjteményt kész átadni a múzeumnak. A múzeum el is küldte az egyleti titkárt Bécsbe, ahol leltár szerint átvette a gyűjteményt, azonkívül az adományozó

ötezer forint névértékű földterhermentesítési kötvényt adott át, mint alapítványt, amelynek a kamata a gyűjtemény leendő órének jutalmazására szolgált, kikötvén, hogy az ór személye megválasztásában az Esterházy családnak döntő szavazata legyen. A gyűjteményt a kerti épület emeletén állították fel. 1863 júliusában a könyvtárnok átadott 562 régiséget és 11 920 különböző érmét és pénzt. 1864 februárjában a gyűjtemény már be volt rendezve, és a kisebb-nagyobb adományokból, valamint vásárlásokból 1012 régiségre és 14 273 darab éremre gyarapodott. Később az egyetem központi épületének négy szobájába került. Az első szobában az őskori, a második szobában az ókori, a harmadikban a közép- és újkori tárgyak álltak, a negyedikben pedig az érmék. Ugyancsak a helyiségek falain függött az 50 darab olajfestmény is, amelyet főként gróf Bánffy Dénesné gyűjteményéből kapott a múzeum. 1890-ben a régiség- és éremtár állománya mintegy 6 ezer darab régiséget és 14 ezer darab érmét tartalmazott.

Az egyesület kiadványai a századfordulóig jelentősek voltak, főképpen a Brassai Sámuel szerkesztésében megjelent évkönyvek, periodikák és egyéb publikációk révén.

1919 után a gyűjtemények a román Régészeti és Numizmatikai Intézet fennhatósága alá kerültek. A régiségtár átkerült egy új épületbe, a mai Daicovicu utcába, a gyűjteményeket ki kellett egészíteni dáko-római vonatkozású tárgyakkal. Ekkor lett része az erdélyi román művészeti gyűjtemény, s megszületett a „V. Cioflec” képtár. A magyar szakemberek részben eltávoztak, az új igazgató D. M. Teodorescu lett, a múzeum neve pedig Régiség Múzeummá változott. 1963-ban Kolozsvári Történelmi Múzeum lett a neve.

145 éve annak, hogy gróf Mikó Imre megalapította az Erdélyi Múzeum Egyesületet. Azóta megváltoztak a határok, a politikai viszonyok, a múzeum maga is gyakori átalakulások sorát szenvedte el, de szerepe, feladata maradt a régi: az erdélyi kultúra és művelődés egyik fontos központjaként az erdélyi művelődéstörténet tárgyi emlékeinek gyűjtése.

The Transylvanian Museum Society in Kolozsvár

145 years ago, on 23 November 1859 the Transylvanian Museum Society was founded by Count Imre Mikó in Kolozsvár (today Cluj). It was initiated to collect the natural and cultural heritage of Transylvania and form a scientific-professional society to process the collections. The easier part was the establishment of the museum which has been changing and new collections have been added since then. The original idea was to provide free entry to the collections, organise lectures, set up new exhibitions, which tasks have been successfully realised. In 1872 a co-operation was established with the university. Since the beginnings almost everything has changed, except the museum's commitment to Transylvanian culture and education.

Néprajzi gyűjtemények az erdélyi múzeumokban

Pozsony Ferenc

A múzeumok az elmúlt kétszáz évben fontos szerepet játszottak Erdély tudományos és művelődési életében. Az első közgyűjtemények ebben a régióban még a XVIII. század idején kollégiumokban (pl. Nagynyeden, Székelyudvarhely, Kézdivásárhely) jöttek létre, majd a XIX. század elején elsősorban főúri mecénások játszottak fontos szerepet alapításukban. Gróf Teleki Sámuel hatalmas marosvásárhelyi könyvgyűjteménye 1802-ben vált látogathatóvá az érdeklődők számára. Báró Samuel von Bruckenthal a nagyszebeni palotájában összegyűjtött képzőművészeti, történeti és néprajzi gyűjteményeinek kapuját 1817-ben nyitotta meg a nagyközönség előtt. Az 1859-ben alapított Erdélyi Múzeum Egyesület szintén nagy hangsúlyt fektetett közgyűjteményeinek fejlesztésére, s már működésének első évtizedében jelentős kollekciókat létesített. Erdély Nemzeti Múzeuma a Gróf Mikó Imre által az egyesületnek adományozott kolozsvári kerti villában kezdte meg működését, mely a jelentős történelmi, numizmatikai, könyvtári, levéltári, művelődési és természetrajzi állagok mellett gazdag néprajzi gyűjteményt is őrzött. Cserey Zathureczky Emília 1877-ben ajánlotta fel magángyűjteményét a Székely Nemzeti Múzeum létesítésére, melynek történeti és néprajzi kollekcióit első ízben Sepsiszentgyörgyön a Székely Mikó Kollégiumban állították ki 1879-ben. A Székelyföldi Iparmúzeum pedig a Székely Művelődési és Gazdasági Egyesület kezdeményezésére 1886-ban nyitotta meg kapuit Marosvásárhelyt, mely elsősorban a régió kézműves életének eszközeit és termékeit gyűjtötte össze és állította ki. A századforduló éveiben Herrmann Antal játszott döntő szerepet abban, hogy az Erdélyi Kárpát Egyesület egésze alatt 1902-ben állandó néprajzi múzeumi kiállítást nyitottak Mátyás király kolozsvári szülőházában. A Székely Nemzeti Múzeum állandó hajléka Kós Károly tervei alapján még az első világhéves előtt, 1911-1913 között épült fel Sepsiszentgyörgyön.

A székelyföldi kisvárosokban élő magyar értelmiségiek a két világháború közötti időszakban helyi és vidéki múzeumok létesítését kezdeményezték. Haáz Ferenc Rezső vezetésével Székelyudvarhelyen az iskola-múzeum korábbi, már 1913-ban alapított néprajzi gyűjteményeiből 1921-ben állandóan látogatható kiállítást, múzeumot létesítettek, amit aztán 1928-ban újabb kollekciókkal bővítették ki.

A Csiki Székely Múzeum- és Kultúregylet 1925-ben alakult meg Csíkszeredában, melynek egyik legfontosabb célkitűzése egy vidé-

ki múzeum alapítása volt. Domokos Pál Péter a város Római Katolikus Főgimnáziumában 1929-ben néprajzi, népművészeti kiállítást szervezett Orbán Balázs születésének századik évfordulója tiszteletére. Ugyanő Nagy Imrével és Vámszer Gézával az 1930-as pünkösdi búcsú alkalmával a csiki székelyek hagyományos nép- és egyházművészetéről újabb nagyszabású kiállítást rendezett Csíksomlyón.

Dienes Ödön kézdívásárhelyi ügyvéd 1922-ben kezdeményezte hely- és várostörténeti múzeum alapítását. A kézdívásárhelyi Kaszinó keretében munkatársaival 1928-1932 között olyan sikeres gyűjtőmunkát végzett, hogy az érdeklődők már 1932-36 között folyamatosan látogathatták első állandó kiállításukat. 1941-ben a város- és céhtörténeti gyűjteményt ki kellett költöztetni az Árvaház épületéből, ami hamarosan a tárgyak szétszóródását és megsemmisülését okozta. A második világháború végén a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum legértékesebb tárgyi kollekcióit, kéziratait és műkincseit vagonokba rakták, s azok Zalaegerszeg állomásán 1945. március 29-én bombatámadás miatt mind elpusztultak.

A szovjet mintára berendezkedett új román hatalom a második világháborút követő sztálinista korszakban a nemzeti kisebbségek gyors asszimilációjára törekedett, éppen ezért az erdélyi magyar múzeumi gyűjtemények sehogyan sem illeszkedtek elképzeléseikbe. A bukaresti hatalom erőszakos eszközökkel rendre megszüntette azokat a közületeket (pl. EME, EKE, EMKE), amelyek korábban jelentős kollekciókat működtettek, gyűjteményeiket pedig mind állami tulajdonba sorolta.

Kolozsvárt, Erdély szellemi központjában hamarosan regionális jelentőségű történelmi, művészettörténeti, néprajzi, földrajzi, geológiai és botanikai múzeumokat hoztak létre a magyar és a román gyűjtemények összehasonlásával. Ezeknek kezdetben jelentősebb magyar kiállításai voltak, gondozásukra pedig számos magyar szakembert is alkalmaztak. Utána gyorsabb léptekkel, nagyobb anyagi támogatásokkal gyarapították a román gyűjteményeket, fokozatosan leépítették a múzeumban dolgozó magyar szakembereket; az erdélyi magyar kultúrával kapcsolatos tárgyakat pedig teljesen eltüntették a kiállítások tárlóiból, s az állandósult „átrendezésekre” való hivatkozással sötét raktárakban rejtették el a magyar kutatók elől.

Például 1949-ben Kolozsvárt megalapították Erdély Néprajzi Múzeumát, melybe betagolták az Erdélyi Kárpát Egyesület nagyon gazdag magyar néprajzi gyűjteményeit, másodsorban a Vuia Romulus által még 1923-ban, szintén a kincses városban alapított er-

délyi román néprajzi múzeum Nagyszebenből visszahozott kollekcióit, valamint a nemrég megszüntetett EME népművészeti gyűjteményeit is. Dr. Kós Károly 1951-től vált az új intézmény igazgatóhelyettesévé, s nagy szerepet játszott a Redutban, a hajdani tisztikaszinóban berendezett állandó kiállítás koncepciójának kidolgozásában, valamint a Hója erdőben alapított szabadtéri részleg felépítésében. Dr. Kós Károlyt 1979-ben nyugdíjazták, s azóta Erdély Néprajzi Múzeumában egyetlen magyar nemzetiségű néprajzkutató sem dolgozik. Az 1989-es romániai változások után az intézetből előbb eltávolították Szabó Tamás fényképészt, majd végül a magyar anyanyelvű takarítónót is. A múzeum értékes könyvtárának és levéltárának magyar jellegű részeit tudatosan megsemmisítették. Az alapkiállításokat ma úgy rendezik át, hogy egyetlen magyar kutatót sem vontak be azok munkálataiba.

Az 1968-as prágai események Nicolae Ceausescut is ideiglenesen engedelményekre készítették, lazítania kellett korábbi kemény nemzetiségi politikáján. Ezt a lehetőséget elsősorban a Székelyföldön használták ki, ahol csakhamar ígéretes múzeumi hálózat alakult ki a városi és falusi gyűjtemények továbbfejlesztése révén. Dr. Molnár István kezdeményezte a székelykeresztúri városi múzeum alapítását, mely a helybéli unitárius gimnázium gazdag néprajzi, történeti és régészeti gyűjteményeiből 1946-ban jött létre. Az intézmény 1950-ben költözött be a város főterén álló saját hajlékába, a hajdani Városi Kaszinó épületébe, amit 1953-ban sikerült kibővíteni, majd 1978-ban gyökeresen átépíteni. Székelykeresztúr múzeumát 1968-ban a Hargita Megyei Múzeum hatáskörébe utalták, majd 1990-től újból a városi tanács vállalta fenntartását. Benkő Elek archeológus 1979-1989 között volt a múzeum munkatársa, aki szakszerű munkával elkészítette a vidék régészeti topográfiáját, s bámulatosan gazdag középkori kandallócsenpe anyagot tárt fel a város területén és környékén. Molnár István 1946-1977 között, míg Fülöp Lajos 1977-től vezeti a gazdag néprajzi kollekciókkal rendelkező intézményt.

Székelyudvarhelyen a Református Kollégium múzeumi gyűjteményét 1949-ben államosították, s e rajoni múzeum élére egészen 1952-ig Haáz F. Rezsőt nevezték ki. Több költözés után 1978-ban nyerte el mai székhelyét. A gazdag népművészeti, város- és céhtörténeti gyűjteménnyel rendelkező intézményt 1953-tól Erdélyi László, 1954-ben Horváth József, 1954-73 között Ferenczy Géza Levente, 1974-1975 között Fülöp Lajos, 1976-tól pedig Zepezsaner Jenő vezeti. A Haáz Rezsőről

1994-ben elnevezett múzeum 1990-től önállóan működik, fenntartója Székelyudvarhely városi tanácsa. A Haáz Rezső Múzeum Zepezsaner Jenő vezetésével az utóbbi évtizedben jelentős kiadói tevékenységet folytatott, s a város polgári életével kapcsolatban korszerű, interaktív kiállításokat szervezett.

Tarisznyás Márton néprajzkutató és helytörténész kezdeményezésére 1952-ben alakult meg Gyergyószentmiklós városi múzeuma, mely elsősorban a Gyergyói-medencében élő székely falvak népi kultúráját, népművészetét, hagyományos építészetét, az erdőhöz és a fához fűződő viszonyát dokumentálja. Az intézmény 1990-ben felvette alapítójának, Tarisznyás Mártonnak a nevét.

Kovács Dénes rajztanár 1949-ben kezdeményezte a Székely Csíki Múzeum megalapítását Csíkszeredában a két évtizeddel korábban létesített gyűjteményekből. Az 1968-as megyésítés után János Pál, az intézmény igazgatója megszerezte a Mikó-várat az intézmény számára, ahová az 1970-es évek elején végzett felújítási munkálatok után be is költöztek a múzeum gyűjteményei.

Az 1968-as megyésítés után a hajdani Háromszék területén létrehozták Kovászna megyét, melynek Sepsiszentgyörgyön működő központi múzeuma látványos módon fejlődni kezdett. A hajdani Székely Nemzeti Múzeum Kós Károly által tervezett épülete 1978-82 között új szárnyal bővült, melyben dr. Gazda Klára szakosított néprajzi kiállításokat rendezett be. A második világháború végén elpusztult klasszikus értékű népművészeti gyűjteményeket kitartó terepkutatásaival újjáépítette, s elsősorban Háromszék XX. századi népi kultúráját (pl. gyűjtőgető és termelő életmódját, hagyományos kézművességét, lakáskultúráját, textil- és viseletanyagát, ünnepi szokásait és hétköznapi életmódját) impozáns kiállításokkal reprezentálta. Az 1989-es romániai rendszerváltozást követő évtizedben egyedül csak a Székely Nemzeti Múzeum alkalmazott fiatal, néprajz szakot végzett kutatókat, muzeológusokat.

A kézdivásárhelyi várostörténeti múzeum újjáalapítása Incze László nevéhez fűződik. A Sepsiszentgyörgyön működő megyei múzeum 1969-ben Kézdivásárhelyt két állandó kiállítást nyitott, melynek szakmai felügyeletével, gondozásával és gyarapításával Incze Lászlót bízták meg 1970-ben. Az intézmény állandó kiállításait 1972-ben a régi városháza épületében helyezték el. Az 1848-49-es háromszéki eseményeket, Gábor Áron kivételes szerepét, a városban működő céhek eszközanyagát és termékeit, valamint az erdélyi és a moldvai magyar viseletekbe felöltöztetett babákat bemutató kiállításai évente nagyon sok érdeklődő látogatót vonzanak.

Haszmann Pál Székelyföld legjelentősebb szabadtéri néprajzi múzeumát Alsó-Csermánban alapította 1973-ban, a hajdani Damokos-kúriában. Az intézmény bemutatja a falu és a környék épített örökségét, lakáskultúráját, viselet- és tex-

tilanyagát, kandallócsempéit, mezőgazdasági eszközkészletét. Gazdag levéltári, könyvtári, numizmatikai, régészeti, képzőművészeti és technikatörténeti gyűjteményeit fiai tovább gyarapították, s ma látványos kiállításokat lehet benne megtekinteni a székely kúriák világáról, a háromszéki temetők művészetéről, Csermánon művelődési életéről, a felső-háromszéki népi építészetéről, a székely festett bútorokról, érc-kályhákrol, mezőgazdasági gépekről stb.

Míg Székelyföld kisvárosaiban vagy nagyközségeiben az 1968-as megyésítés a múzeumi hálózat intézményesedését és kiteljesedését eredményezte, addig Közép-Erdély és Partium városaiban (pl. Kolozsvárt, Marosvásárhelyen, Nagyváradon, Nagybányán, Szatmárnémetiben stb.) a magyar jellegű tárgyi együttesek fokozatosan kiszorultak a kiállításokból. Magyar muzeológusok ebben a térségben csak elszórtan dolgozhattak közgyűjteményekben, s az agresszíven nacionalista hatalom szorításában egészen az 1989-es romániai változásokig soha sem rendezhettek kiállításokat az erdélyi magyar kultúrával kapcsolatban. A szakképzett magyar kutatók hiánya Erdély vármegyei területein közvetlenül az 1989-es romániai események után vált nyilvánvalóvá. Az 1992-ben végzett népszámlálás adatai éppen a Ceausescu-korszak intoleráns tudománypolitikájának „eredményei” tükrözik a legjobban. Mígközben a magyarság a romániai népesség-összeírás idején az ország aktív népességének 6,68%-át alkotta, a magyar szakemberek a tudományos kutatásban nagyon alulreprezentáltak: pl. a magyar nemzetiségű tanárok az egyetemi oktatásban részt vevő oktatók csekély 3%-át érték el, s a közgyűjteményekben dolgozók aránya még ennél is rosszabb.

Mivel a román nemzetállam hosszú távon a területén élő kisebbségek csendes vagy nyílt asszimilációjára törekszik, nem érdekelt a magyar kisebbség sajátos értékeinek feltárásában és reprezentálásában, etnikai alapon szervezett intézményeinek fenntartásában. Az erdélyi magyar tudományos eredmények mindig a hatalom által szabadon hagyott, kellőképpen nem ellenőrzött résekben bűvópatakokhoz hasonlóan születtek meg. Az erdélyi magyarság népi kultúrájával kapcsolatos tudományos eredmények az 1945-1989 közötti korszakban elsősorban vidéki múzeumokban, kolozsvári akadémiai és tanszéki intézetekben és egyszemélyes műhelyekben valósultak meg. A nagyobb szabású tudományos vállalkozások mindig egy-egy kiemelkedő kutató személyéhez fűződtek, akik érdeklődési körükkel, szemléletükkel, módszereikkel több évtizeden át meghatározták és behatárolták a tudományszak életét.

A második világháborút követő évtizedekben a román totalitárius hatalom minden esz-közzel megakadályozta a tudományos élet szabad kibontakozását, a kutatók utazását, kapcsolatteremtését, voltaképpen az információk korlátlan áramlását. Éppen ezért az

1989-es romániai események az erdélyi magyar kutatókat felkészületlenül érték. A hiányos nyelvtudás, a gyenge anyagi és infrastrukturális háttér, az információszerzés elavultsága és a balkanizálódott, kényelmes mentalitás mind gátolta a magyarországi és az európai mezőnybe való intenzívebb kilépést. Ugyanakkor az elmúlt évtized azt bizonyítja, hogy a román tudományosság egyáltalán nem akarja európai módon integrálni az erdélyi, magyar jellegű múzeumokban megszületett eredményeket.

Az 1990-es években Erdély vármegyei területein működő múzeumokban tovább folytatódott a magyar kutatók fokozatos kiszorítása. Sok helyen a magyar gyűjtemények élére tudatosan nem szakképzett, hanem a „tájba besimuló” magyar alkalmazottakat neveztek ki. Sajnos, a romániai magyarság érdekvédelmi szervezete kellő stratégia hiányában nem tudta saját közösségének reális érdekeit sem érvényesíteni.

Az erdélyi magyar és a román kollégák eredményes együttműködésének pár pozitív példájáról is beszámolhatunk. A Brassóban működő Néprajzi Múzeum felvállalta a barcasági szász és magyar népi kultúra szakosított kutatását, kiállítások formájában való reprezentációját. Az elmúlt években nagyszerű kiállítást szerveztek az apácai kakaslövésről Brassóban, s a Hétfaluban berendezett állandó kiállítások keretében a barcasági csángó-magyarok lakáskultúráját és viseleteit is bemutatják. Napjainkban a Magyarországról érkező idegenforgalom olyan kihívást jelent Dél-Erdélyben, hogy a román muzeológusok magyar amatőr gyűjtők bevonásával Fogaras várában gazdag magyar népművészeti anyagot állítottak ki. Ugyanezt tapasztalhatjuk Nagyszebenben is, ahol az ASTRA Múzeum keretében működő Sigerius-gyűjteményben a szász kerámiatermékek mellett az erdélyi magyar fazekasközpontok legművészibb alkotásait is meg lehet tekinteni. Dél-Erdély legjelentősebb regionális múzeuma Nagyszebenben több magyar szakembert alkalmazott, mint a Kolozs megyei múzeumi hálózat.

Az 1989-es változásokat követő években, Erdélyben számos olyan közület alakult, mely helyi vagy vidéki múzeumok alapítását kezdeményezte. Nagyon sok helyen egyházak, egyesületek és magánszemélyek szerveztek állandó néprajzi jellegű kiállításokat, tájházakat. Például a református egyház a kalotaszegi Inaktelkén, Mérán kezdeményezte tájház alapítását. A Kallós Alapítvány a mezőszéki Válaszúton Kallós Zoltán családi kúriájában rendezett be székely, vistai és kalotaszegi szobát. A Kriza János Néprajzi Társaság a háromszéki Zabolán állandó kiállítást szervezett a moldvai csángó-magyarok hagyományos népművészetéről. Magánszemélyek, családok kezdeményezték tájház alakítását a mezőszéki Széken, a Borsa-völgyi Kidén, a kalotaszegi Mérában, a bihari Gálospetriben, meg az Arad melletti Kisiraton.

Ezeknek az újabban alakított néprajzi gyűjteményeknek a működését ma elsősorban az határozza meg, hogy a tárgyak a legtöbb helyen nincsenek pontosan adatolva, restaurálva vagy raktározva, nincs megoldva a leg-
elemibb biztonságuk, tűzvédelmük vagy hosszú távú fenntartásuk és fejlesztésük.

A székelyföldi állami vagy önkormányzati tulajdonban lévő intézmények működését ma megnehezítik a szűkös anyagi keretek, a gyenge infrastrukturális ellátottság, a modern digitális nyilvántartás kiépítésének késlekedése, a szabad kutathatóság és a hosszú távú fejlesztési koncepciók hiánya. Kiállításai nagyobb része módszertani szempontból elavult, interaktív rendezvények hiányában pedig a látogatók elkerülnek. Továbbra is elodázhatatlan feladat marad jelenlegi személyi állományuk kicserélése, fiatal, szakképzett kutatók alkalmazása. Mivel a romániai magyar közgyűjtemények támogatását a román állam csak szűkösen biztosítja, rövid és hosszú távú

fejlesztésüket a magyarországi közalapítványok továbbra is meg fogják határozni. Ugyanakkor a magyarországi múzeumokkal kialakított közvetlen kapcsolataik (pl. modern kiállítások és szakmai továbbképzések szervezése, kiadványok cseréje stb.) jelentős szerepet játszhatnak szakmai színvonaluk emelésében.

Ethnographical Collections in Transylvanian Museums

Museums played a highly important role in the scientific and cultural development of Transylvania. The first collections in the region were established in colleges (Nagyenyed, Kézdivásárhely) during the 18th century and by the early 1800s patrons from the nobility also had great impact on the evolving of museums in Transylvania. In 1802 Count Sámuel Teleki opened his significant library to the public, and this is what Baron Samuel von Bruckenthal did with his art, historical and ethnographical collections in 1817. In 1877 Emilia

Zathureczky donated her private collection for the cause of establishing the Szekler National Museum, the historical and ethnographical collections of which were first displayed in 1879. Finally, the permanent building of the National Museum was erected in 1913 in Sepsiszentgyörgy. Between the two world wars Hungarian intellectuals living in small towns were the initiators of establishing new ethnographical collections in Transylvania. After 1945 the state re-structured the existing Hungarian museums, many collections were merged with those of Romanian interest, furthermore the cultural organisations which had preserved collections on their own were suppressed or dissolved. After the political changes in Romania in 1989, several organisations were formed which later became the basis of new museum collections. Churches, civil societies or private persons organised ethnographical exhibitions or established local museums (Méra, Zabola, Válaszút). The functioning of these new museums is determined by the lack of financial support and in consequence most of the objects are not correctly registered and stored, the exhibitions are old fashioned. Hopefully, with the help and cooperation of ethnographical museums in Hungary the level of professionalism will rise in the future.

„Hadi-skanzen” a Dolomitokban

Makai Ágnes – Szoleczky Emese

Közeledik az első világháború kitörésének 90. évfordulója. A világ múzeumi már most számos rendezvénnyel – Berlinben a Német Történelmi Múzeumban a szarajevói merénylet évfordulójának napján nyíló összeurópai, többek közt magyar közgyűjteményi anyaggyűjtésen alapuló, nagyszabású kiállítással – készülnek megemlékezni a XX. század eleji viláégésről, amelynek kiterjedt társadalmi – biológiai – ökológiai hatását napjainkig érzékeljük.

Az Osztrák-Magyar Monarchiában, s így magyar földön is alig akadt akkoriban olyan család, amely ne küldött volna apát, fiút katonaként a frontokra, akik közül aztán sokan idegen földön estek el, s ott pihennek ma is, távoli hősi temetők csendjében. Az ott élő illő kegyelettel ápolják a temetőket, s halottak napján a véres ütközetek feledhetetlen évfordulóin felidézik a nagyapáik, dédapáik által megélt, mostanra már történelemmé szelődült háborús borzalmakat. Az emlékezés és emlékeztetés egy kevésbé ismert, de rendkívül érdekes, több összetevőjű muzeális létesítményét szeretnénk írásunkban bemutatni.

Kötschach-Mauthen kedves, eredetileg két különálló, de mostanra már összeépült osztrák település Karintia nyugati peremén, a Karni-Alpok, a Dolomitok hegyláncjai között futó Gail folyó völgyében, az olasz-osztrák határ tőszomszédságában. Fontos közlekedési útvonal szeli keresztül, amely az 1357 m magasan levő Plöcken-szoroson át a

Kleiner Pal, állások, 1916 május (Hadtörténelmi Múzeum Fotóarchívum)

Rifle ranges at Kleiner Pal, May 1916 (Phot of the Archives the Museum of Military History in Budapest)

Tagliamento folyó mentén az észak-olasz síkságra, végsősoron az Adriához vezet. A fenségesen zord hegyvidék az I. világháború idején kedélyes és felkapott kiránduló-, valamint üdülővidék – Olaszország 1915 májusi hadbalépése után – hadműveleti területté vált. Itt húzódtott sok-sok kilométernyi hosszúságban az Osztrák-Magyar Monarchia, egyúttal a Központi Hatalmak frontvonalja egészen

1917 végéig. A vadregényes környezetben magas hegyek közé ékelődő hágó és környéke kiemelten fontos szerepet játszott a dél-tiroli és az isonzói front közötti kapcsolattartás, utánpótlás-szállítás tekintetében, ahol a kopár csúcsok közuhatagos sziklaerdeje áthághatatlan természetes védelmet is nyújtott. Ez a környezet azonban nem csak az ellenfélnek jelentett akadályt, iszonyúan próbára tette az

Helyreállított géppuska állások a Kleiner Pal oldalában
Restored machine gun ranges on the side of the Kleiner Pal

osztrák-magyar haderő odavezényelt katonáit is. Az alpesi körülményekhez nem szokott alföldi férfiaknak – a nagy szintkülönbségeket is áthidaló megoldásokat találva – kellett kiépíteni a sziklába vésett fedezékeket, megfigyelő-, távközlő- és tüzelőállásokat, lövészárkokat, géppuskafészeket, segélyhelyeket, a szállásként szolgáló kavernákat. Meg kellett teremteniük a mindezen létesítményeket összekötő, sok száz kilométer hosszúságú, részben fedett folyosók, hegyi utak, lépcsők, létrák, hágsók, kötélpályák rendszerét, amelyeken állandóan nagymennyiségű anyag- és emberszállítás, mozgatás zajlott. Mindez nem egyszer olyan helyeken történt, mint például a Cella-nyeregre felvezető út egy szakasza, ahol a cipekedő magyar bakák szüntelen ellenséges tűznek voltak kitéve. Itt épült egyébként a legénység és a muníció feljuttatására a Monarchia egyetlen földalatti, sziklába vájt, belövésbiztos felvezető alagútja, amelyben a sziklába vert ácskapocs-hágcsón történhetett a Plöcken-hágót védő osztrák-magyar jobbszárnyat biztosító Cella-állás megközelítése. A hágó másik oldalán emelkedő 1866 m magas Kleiner Pal szikláit még 1915 júniusában a helybéli népfelkelők védtek, majd a cs. és kir. VII. (temesvári) hadtest egységei több napos küzdelemben ostromolták az olasz túlerővel szemben. A hely egészen 1918 végéig nem került ellenséges kézre. A keleti frontról a Gail völgyébe vezényelt VII. hadtest kötelékében harcolt a magyar feltöltésű cs. és kir. 46. (szegedi), illetve 39. (debreceni) gyalogrezd magyar többségű legénységgel és

tisztikarral. A hadtestparancsnokság – József főherceggel az élen – az északról szomszédos Dráva völgyében, Oberdrauburghban nyert elhelyezést. Mindezért e vidék is különös érdeklődésünkre tarthat számot. Torokszórtó dolog belegondolni, hogy a magyar síkságon nevelkedett embereket hegyi harcra való kiképzés és megfelelő felszerelés nélkül vetet-

ték be a magashegységi frontvonalon, ahol a terepet jól ismerő, hegyekhez szokott ellenességgel szemben mégis remekül megállták a helyüket. Pedig amint a 46. gyalogrezd történetében olvashatjuk: „...a sziklás talajban a fedezéképítés igen nehezen ment s így a nehéz gránátok kétszeresen kellemetlen erkölcsi hatással voltak, melyet még az is fokozott, hogy a sziklába bevágódó gránát a kötőrmelékek ezreit vágta szét, s ezek éppúgy okozhattak sérülést, mint maguk a gránát-repeszdarabok.”

A háború befejeztével a vérrel – vassal – ve-rejttel odavontatott, megépített, kivájt katonai létesítmények gazdátlanul maradtak fenn a nehezen megközelíthető magaslatokon. S míg máshol a lakott, művelt területen az utódok, ahol csak bírták, kényszerűen takarították el a háború nyomait, a határhegység ormain, oldalában az idő vasfogán kívül senki és semmi sem háborgatta az elhagyott állásokat, árkokat, maradványokat. Beomlottak, részint benötte őket az új növénytakaró. Új és más, mint az addigi volt, hiszen a háború elpusztította természetes flóra helyét törvényszerűen más, gyorsan növekvő növényfajok foglalták el, megváltoztatva részint a hozzájuk kötődő rovar- és állatvilágot, de bizonyos fokig a táj arculatát is.

Mindez együtt ideális környezetet nyújtott és nyújt az újkori ásatás egy speciális formája, a két világháború közti magyar muzeológusok által bevezetett fogalom, a „hadirégészet” számára, csak fel kellett fedezni a lehetőséget, fel kellett tárni, helyre kellett állítani, be kellett mutatni az egykori harcok színhelyeit. Erre a szerepre vállalkozott 1973-tól egy maroknyi, nem csekély megszállottsággal tevékenykedő nemzetközi csapat, a jelenleg bécsi székhelyű Dolomitbarátok

*A Hadtörténelmi Múzeum „Ember az embertelenségben” című kiállításának részlete
Kötschach-Mauthenben, 2002*

Part of the exhibition of the Museum of Military History in Kötschach-Mauthen, 2002

Hósi temető az Angerbach völgyében
The Heroes' Cemetery in the Angerbach valley
Fotók – Photos: Nagy András

(Dolomitenfreunde) Egyesülete. Tagjai – osztrákok, olaszok, németek, svájciak, magyarok, szlovének – azon jelmondattá vált gondolat jegyében, hogy ahol elődeink ellenségekként néztek farkasszemet egymással, ott békejohot nyújtva dolgozzunk együtt a közös múlt bemutatása érdekében. Célul tűzték ki a már ismertetett I. világháborús helyszínek feltérképezését, feltárását, rekonstrukcióját. Szemük előtt a minél teljesebb helyreállításra és bemutatásra való törekvés lebegett. Im-már több mint 30 éve tartó munkálkodásuk – előbb olasz területen, majd 1983 óta osztrák földön, elsősorban a Plöcken-hágó térségében – csodákat tett. A számos országból összegyűjtött önkéntesek tavasszal, nyaranta, szabadságuk idején ott nomadizáltak a fenséges környezetben, köveket cipeltek, csákányoztak, betonoztak, robbantottak és építettek, sokáig víz, villanyáram nélkül, majd 1995 óta saját áramfejlesztővel. Tevékenységüknek megnyerték az idegenforgalomban érdekelt városka vezetését. Legalább ennyire hathatós segítséget kapnak évtizedek óta az olasz, valamint az osztrák hadsereg különféle szerveitől, természetvédő szervezetektől, bankoktól, vállalatoktól is. Az eredmény: szépen gyarapodnak a hegyi háború egykori eredeti környezetében helyreállított, gondozott, ismertető táblákkal ellátott létesítmények, a szabadtéri hadtörténelmi múzeum, a *hadi skanzen* helyszínei.

A szorosától nem messze, az oda vezető

út mellett épült „Plöckenhaus” térsége egykor fontos ellátó központ volt, egyúttal a magaslatti állásokhoz vezető szállítási útvonalak, drótkötélpályák kiindulópontja. Itt látható egy 1916 mintájú barakk, valamint a cs. és kir. 7. (Kevenhüller) gyalogezred emlékkápolnája. Fentebb a hegyoldalon egy régi sajtüzem épületében alakították ki a Dolomitbarátok központi táborhelyét. Innen visz az egykori hadi út a Kleiner Pal hegycsúcs magasába, ahol most is folynak nyaranta a feltérképezési munkálatok. Az 1917-es állapotnak megfelelően rekonstruált benzinmotoros, 2000 m hosszú drótkötélpályán vontatják fel jelenleg is az elhelyezési korlátok miatt egy időben maximum 12 főnyi főt dolgozó „legénység” ellátmányát. Megtekinthető, sőt megmászható a Kleiner Pal oldalán rekonstruált géppuska-orom (MG-Nase, azaz Maschinengewehr-Nase) is, természetesen a megfelelő biztonsági rendszabályok betartásával.

Az élmény elnémít, gondolkodásra késztet életről, halálról. Mert ezeken az utakon, létesítményeken folyt a sebesültek, elesettek elszállítása is. Sokan maradtak itt örökre. A közeli Angerbach völgyében öt kisebb-nagyobb I. világháborús hósi temető van, amelyekben több nemzet fiai közt számos honfitársunk is nyugszik. Az egyik szépen rendben tartott sírker kifejezetten magyar temető. Ezeket is gondozzák a Dolomitbarátok.

A plöckeni emlékhely harmadik összetevője egy tartalmas, profi módon megrendezett

állandó kiállítással büszkélkedő múzeum, amelynek a Kötschach-mautheni Városháza ad helyet. A kiállításon a rengeteg dokumentum, fénykép, rekonstruált enteriőr (például egészségügyi barakk) mellett bemutatásra kerül azoknak a fegyvereknek, töredékesen vagy épen fennmaradt apró-cseprő használati tárgyainak egy része is, amelyek a helyszínen a helyreállítások során kerültek elő.

Az évről-évre ott dolgozók között magyarok is találhatók szép számmal. A Dolomitenfreunde még az 1980-as években felvette a kapcsolatot a magyar Hadtörténelmi Múzeummal, amelynek munkatársai már több kiállítás ottani bemutatásával, illetve tárgykölcsönzéssel segítették a különleges, magyar vonatkozásokban is bővelkedő történelmi emlékhelyet. Sőt az 1989-1999 között működött Magyar Dolomitbarátok Egyesülete társintézményként szervezte magyar munkatársak kiutaztatását a Dolomitokba, a plöckeni térségbe. Mindezen túlmenően Kötschach-Mauthen és a Dolomitok lassan teret nyernek a katonai képzésben is: a magyar katonai tanintézetek rendszeres szakmai kirándulásokon nyújtanak hallgatóiknak kézzel fogható tapasztalatokat az I. világháború, illetve az alpesi környezetben vívott harc témakörében.

A maga nemében egyedülálló emlékhely-együttes ma is folyamatosan bővül. A figyelemre méltó magánkezdeményezés megálmodója és szervezője Walther Schaumann professzor nyugállományú ezredes – tevékenységének hivatalos magyar elismeréseként – 2003 novemberében a honvédelmi miniszter által neki adományozott „Honvédelemért” kitüntető cím I. osztálya kitüntetésben részesült.

Felhasznált források

Der Dolomitenfreund 1988/1. és 2002/1. szám; Hetés Tibor: A Plöcken Múzeum. Tarsoly, 1987-88; Hetés Tibor: Hadtörténelmi kiállításaink Karintiában. Tarsoly, 1988-89; Ajtay Endre: A volt cs. és kir. 46. gyalogezred világháborús története 1914-1918. Szeged, 1933; Dr. Lugosi József ezredes a HM HIM Hadtörténelmi Múzeum igazgatója szóbeli közlései; Hadtörténelmi Múzeum Fotóarchívuma; helyszíni bejárás.

A Warfare Open-Air Museum in the Dolomites

It is almost 90 years since the First World War broke out, and on this occasion the article describes a very special, complex, but hardly known memorial. This open-air museum is situated near Klötschach-Mauthen in the Dolomites, Austria. It played an important role in the war from the Hungarian point of view. Several Hungarians, who had been brought up in the plains and had no training or preparation for fighting in mountainous areas, did very well there, but unfortunately several of them died. A special type of modern excavations, „warfare archaeology” made it possible to discover, restore and represent this unique place, undertaken and supported by the „Dolomitenfreunde” Association.

A szlovákiai múzeumok és a magyar népi kultúra muzeális emlékei

Danter Izabella

A mai Szlovákia területén 1918-ig szép számmal alakultak regionális múzeumi intézmények és múzeumi egyesületek, melyeknek feladata egy-egy régió műgyűjteményei alapjainak megteremtése, ezek gyarapítása, kezelése, kutatása és bemutatása volt. Ezek a gyűjtemények részben a magyar nemzet, részben az Osztrák-Magyar Monarchia területén, ill. a távoli földrészekben élő más etnikumok kulturális emlékeit gyűjtötték össze. Elsősorban régészeti, numizmatikai, helytörténeti és művészettörténeti gyűjteményekről beszélhetünk. A kisszámú néprajzi gyűjtemény leginkább egy-egy „szép” tárgyra vagy tárggyűjteményre korlátozódott. A népi kultúra eszköztárának megjelenése a múzeumokban szervesen kötődött a néprajz önálló szaktudományá válásának folyamatához. A tudományág fokozatosan kiépítette központi intézményeit, létrehozta szervezeteit, megteremtette publikációs fórumait, s elfoglalta jogos pozícióját a múzeumokban, a múzeumi gyűjteményekben is.

Az 1918-1938 közötti időszakban a Csehszlovák Köztársaság államkereteiben élő magyarok földrajzi, politikai helyzete, társadalmi és kulturális viszonyai rányomták bélyegüket a múzeumi tevékenységre is. Az új körülmények között a néprajzi anyag jelentősége

átértékelődött, a múzeumi gyűjteményekben a népi kultúra dokumentálását szolgáló tárgykollekciók száma megnövekedett. Az ebben az időszakban már tevékenykedő, valamint ekkor létrejött és az 1945 után megalakult múzeumok gyűjtőmunkájában mindinkább a figyelem középpontjába kerültek a népi kultúra értékei. A muzeológia eszközeinek fokozatos felhasználása a múzeumokban rendszeres munkát eredményezett, amely során a múzeumi tevékenység öt alapvető feladata várt megoldásra: 1) a gyűjtés, gyarapítás, 2) az őrzés, tárolás, 3) a védelem, gondozás, 4) a kutatás, feldolgozás, 5) a bemutatás.

A szlovákiai országos hatáskörű múzeumok gyűjteményeiben is vannak, habár kis számban, a szlovákiai magyarok hagyományos népi kultúráját dokumentáló műtárgyak és dokumentumok. Így pl. a túrócszentmártoni Szlovák Nemzeti Múzeum Néprajzi Múzeumban népviseleti kollekció található az Alsó-Garam mentéről, Zoborvidékről; mezőgazdasági eszközök a Vág alsó folyása mentén fekvő községekből; a Szlovák Falumúzeumban pedig hajómalom Szímóról. A nyitrai Szlovák Mezőgazdasági Múzeumban a magyarok által lakott más vidékről származó gazdasági eszközök mellett látható a zsérei olajütő is. Jelentős néprajzi gyűjteményeket őriznek a dél-szlovákiai regionális múzeumokban.

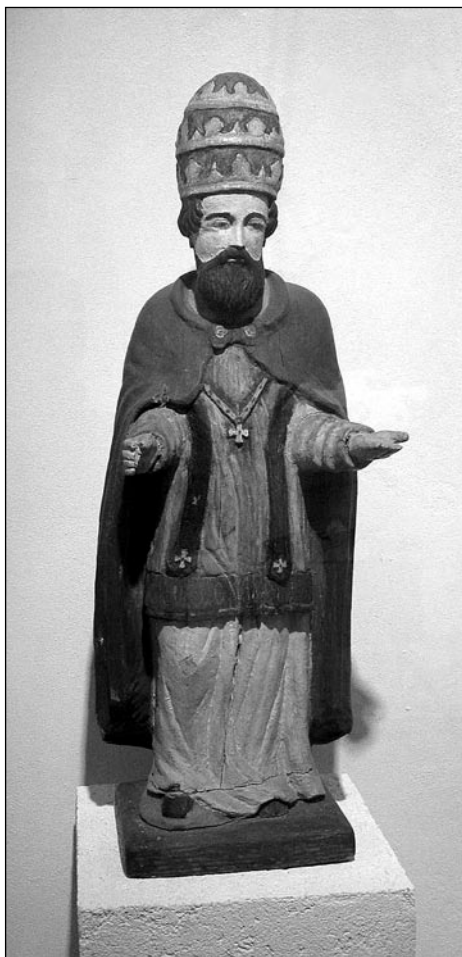
A táblázatban látható számadatok he-

lyes megértése során ismernünk kell azokat a körülményeket, amelyek között az egyes régiókban ezek a gyűjtemények létrejöttek. Az egyértelműen magyar gyűjteménnyel rendelkező múzeumokon kívül, mint a komáromi A Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeuma, a dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeum, a pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeum A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma, a többi regionális múzeumban a gyűjtemények nem etnikai, hanem regionális alapokon alakultak ki. Tehát a táblázat adatai semmiképpen sem a szlovákiai magyar anyag mennyiségmutatói. A magyar néprajzi anyag számszerű nyilvántartása eddig nem történt meg, nagyságát az egyes múzeumokban a gyűjteményeken belül a gyűjteménykezelő szakemberek jelenleg csak hozzávetőlegesen tudják meghatározni. Néhány regionális gyűjteményben van egy-egy önálló magyar kollekció, mint pl. a lévai Barsi Múzeum állományában az a gyűjtemény, amely a református Mohi község népi kultúrájának tárgyi anyagát képviseli, s amelyből Katarína Holbová, a múzeum muzeológusa 1986-ban kiállítás rendezett. A Galántai Honismereti Múzeum néprajzi gyűjteményében is megtalálható a magyarok által lakott néhány mátyusföldi község, így pl. a Taksony, Felsőszeli, Vágkirályfa, Vágfarkasd népi kultúráját dokumentáló tárgycsoport. Hasonló kollekció a rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum gyűjteményében

A néprajzi gyűjtemény számadatai 2002-ben

int驃駭y	els fok nyilvntarts		msodfok nyilvntarts	
	neked驃i sz疥	darab	lelt疢i sz疥	darab
A Magyar Kultra s Duna Mente Mzeuma, Komrom	2344	3777	2995	3688
SzNM - A Szlov疢iai Magyar Kult疥a M疥euma, Pozsony	40	139	53	139
Csalli M疥eum, Dunaszerdahely	2237	3810	2237	3810
Honismereti M疥eum, Gal疢ta	5651	9112	8766	8780
Honismereti M疥eum, /rsek疢v疢	4925	5234	4963	5087
Barsi M疥eum, L疥a	7698	10717	4184	4283
N疢i M疥eum, Losonc	1408	3598	1184	2014
V疢osi M疥eum, Fek		4124		
G-Kishonti M疥eum, Rimaszombat	6298	7057	6101	6455
B疢y疢zati M疥eum, Rozsny	6750	7342	6726	7314
Kelet-Szlov疢iai M疥eum, Kassa	3872	9298	8972	9258
Zempl疢i M疥eum, Nagymih疢y	2496	2711	2537	2611
Honismereti M疥eum, T疢eterebes	2222	4143	2179	4081

Szent Orbán, népi fapasztkia, Garamkálna, XIX. század közepe. A lévai Barsi Múzeum gyűjteményéből

St. Urban, wooden sculpture, Garamkálna, middle of 19th century. From the collection of the Barsi Museum in Léva

a Tamásiban B. Kovács István által gyűjtött anyag. A Felső-Bodroghköz és az Ung-vidék pásztorművészetét dokumentáló állandó kiállítás keretében bemutatott gyűjtemény a nagymihályi Zempléni Múzeumban látható. A magyar népelet e vidéken működő neves kutatóinak munkái és hagyatéka is megtalálhatók az egyes regionális múzeumokban, így pl. Thain Jánosé az érsekújvári Honismereti Múzeumban, vagy Tichy Kálmáné a rozsnýói Bányászati Múzeumban. A múzeumi tárgygyűjtemények feldolgozásának részeredményeivel az intézmények által kiadott évkönyvekben, múzeumi híradókban, ezek jubileumi számaiban megjelent írásokból ismerkedhetünk meg. Ilyen pl. a dunaszerdahelyi Csallóközi Múzeum által kiadott Múzeumi Híradó, az érsekújvári Honismereti Múzeum Castrum Novum évkönyve, a komáromi Duna Menti Múzeum Értesítője, a galántai Honismereti Múzeum Híradója, ill. az ezt felváltó Studia Galanthesia című kiadvány, a rimaszombati Gömöri Múzeum Híradója, a rozsnýói Bányászati Múzeum Évkönyve, stb.

Az 1970-es évektől fiatal szakemberek kerültek a dél-szlovákiai múzeumokba, akik között elsősorban a mai délnyugat-szlovákiai területen működő múzeumokat érintően eredményes

együttműködés alakult ki. A közös munka irányítását egyrészt a komáromi Duna Menti Múzeum, 1991-től a múzeum keretében Liszka József vezetésével működő Magyar Nemzetiségi Osztály, valamint a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság vállalta fel. Kutatások, közös publikációk és kiállítások valósultak meg. A múzeumi néprajzi gyűjtemények feldolgozásához szorosan kapcsolódó koordinált munka már nem volt intenzív, nem készültek tárgykatalógusok, amelyek segítenek a gyűjtemények részletes megismerésében. A rendelkezésünkre álló néprajzi tárgygyűjtemény elemzése a ránk váró feladatok közül a legalapvetőbb és legégetőbb,

kat, amelyek száma a szlovákiai magyar tájakon jelentős. Liszka József *Őrei a múltnak* című könyvében 1994-ben 33 ilyen kiállítást sorolt fel, ma ezek száma meghaladja a hatvanat. Ezek adatbázisának kiépítése folyik a boldogfai székhelyű Mátyusföldi Muzeológiai Társaság tevékenységének keretén belül.

A szlovákiai múzeumok gyűjteményeiben található magyar népi kultúra tárgyi emlékeinek dokumentálása kapcsán fontos feladat a gyűjtemények megfelelő őrzése, tárolása, védelme, gondozása, valamint restaurálása. Mindezek a munkafolyamatok szervesen kapcsolódnak a múzeumi munka más területei-

Gömöri ácsolt kelengyeláda, Páskaháza, XIX. század. A pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeum Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma gyűjteményéből

Framed trousseau trunk, Páskaháza, 19th century. From the collection of the Slovakian National Museum – Museum of in Slovakia Hungarian Culture

s egyben nem könnyű feladat, amelyet az egyes intézményeknek és helyi szakembereknek szükséges felvállalniuk. Elsősorban pénzt, szakembert, technikai felszereltséget, reális ütemterv kidolgozását és megvalósításának szakaszos ellenőrzését kívánja. Az így kialakított adatbázis alapja lehet egy regionális, ill. országos elemzésnek, mely az ésszerű gyűjteménygyarapítás feltétele regionális és országos viszonylatban is. Eredménye pedig a szlovákiai magyar népi kultúrát dokumentáló múzeumi gyűjtemények tudatos kiépítése.

Mindeddig kiaknázatlan kincseshányának tartjuk a falusi néprajzi gyűjteményeket és a tájházakban elhelyezett tárgykollekció-

hez. A tárgygyűjtemény konzerválása és restaurálása mindegyik múzeumban a központi feladatok közé tartozik, melynek megoldására az utóbbi évtizedben nemcsak önerőből, hanem pályázatok útján is lehetőségeket keresünk. Néhány éve a szlovákiai múzeumok magyar vonatkozású mőtárgyainak gondozását jelentős összeggel támogatja a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériumának alapja.

Ha a szlovákiai magyar népi kultúra múzeumi gyűjteményeit a bemutatás oldaláról vizsgáljuk, elsősorban az eddig megjelent publikációkra, megrendezett kiállításokra és más

bemutató rendezvényekre gondolunk. A számos részeredmény, regionális kutatásokat bemutató tanulmány és más kiadvány mellett a szlovákiai magyar nyelvterület néprajzi kutatásának történetével és eredményeivel részletesen foglalkozik Liszka József közelmúltban napvilágot látott *A szlovákiai magyarok néprajza* című monográfiája (önálló kiadványként német és szlovák nyelven is megjelent). Ez a munka külön fejezetet szentel a népi kultúra tárgyi emlékei megőrzésében szerepet játszó múzeumi intézmények megalakulási folyamatának, és ezek tevékenységének a kezdetektől napjainkig korszakokra bontva. Hasonló áttekintést nyújtanak Liszka József és L. Juhász Ilona a szlovákiai magyar néprajzi bibliográfiát közreadó kötetei (1987-1998 közötti évekből). Az említett három, a szlovákiai magyarok népi kultúráját dokumentáló múzeum kiállításain kívül a magyarok néprajzát részletesen bemutató tárlatokat más regionális múzeumokban is láthatunk. A szlovák-magyar vegyes nyelvterületű régiókban működő múzeumokban látható állandó, ill. időszakos kiállítások nem etnikai, hanem tematikai elkülönülést mutatnak, az esetleges etnikai különbségek az egyes témákon belül mutathatók ki. Ilyen elgondolás alapján valósultak meg azok az országos nemzetiségi vándorkiállítások is, amelyeknek rendezői a 90-es évek elejétől fokozatosan megalakuló országos hatáskörű nemzetiségi múzeumok. Az 1996-ban induló egymást követő két éves projektek célja a kiválasztott téma bemutatása a szlovákiai nemzetiségek szemszögéből muzeális eszközök segítségével. Ezek a témák a lakodalom, a kézművesség és árucseré, a népi építkezés és lakásbelső, a halállal és temetkezéssel kapcsolatos szokások. A témák kiállítási bemutatásához konferencia is kapcsolódott, az ott elhangzott előadásokat egybegyűjtő publikációk is megjelentek. A projektek magyar nemzetiséget képviselő részének megvalósításában minden esetben a rendező múzeum (a komáromi Duna Menti Múzeum Magyar Nemzetiségi Osztálya, 2002-től A Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeuma és 2001-től a pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeum Történelmi Múzeuma osztályaként működő A Magyar Kultúra Dokumentációs Központja, 2002-től a pozsonyi Szlovák Nemzeti Múzeum A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma) mellett – felkérésre – aktívan részt vettek más szlovákiai múzeumok és szakemberek is.

A 2003-as évben magyar néprajzi anyagot bemutató két új kiállítás készült. A nyári hónapokban Komáromban A Magyar Kultúra és Duna Mente Múzeumában a szlovákiai magyar hagyományos népviseleteket bemutató időszakos kiállítás volt látható, amely a múzeumi gyűjteményekben található anyagon kívül magánszemélyektől kölcsönzött öltözékeket, valamint Manga János zoborvidéki és Ipoly menti népviseleteket megőrkítő fotóiból is válogatást nyújtott. Pozsonyban a Szlovák Nemzeti Múzeum A Szlovákiai Magyar Kul-

Kolompok, XIX. század. A rozsnyói Bányászati Múzeum és a rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum gyűjteményéből
Bells, 19th. From the collections of the Mining Museum in Rozsnyó and the Gömör – Kishont Museum in Rimaszombat
Fotók – Photos: Németh Tibor

túra Múzeumában 2003 májusában megnyílt új állandó kiállítás részeként elkészült *A szlovákiai magyar népi kultúra kincsestára* című tárlat, amely egyben Pozsony egyetlen állandó néprajzi kiállítása is. A kiállítás anyaga válogatás a mai Szlovákia területén élő magyarok népi kultúráját bemutató anyaggal rendelkező szlovákiai múzeumok gyűjteményeiből. Átfogó képet nyújt a Csallóköztől egészen az Ungvidékig a népelet sokszínűségéről. A kiállítás a népi gazdálkodásmódok, a különböző mesterségek, a lakásbelső és a bútorművészet, az öltözködés, a háziipar, a népművészet és a szokásvilág eszköztárának emlékeit sorakoztatja fel a XVIII. század végétől egészen napjainkig.

A Szlovákiai Múzeumok Szövetsége Néprajzi Szekciójának tevékenysége révén a néprajzi muzeológia területén az utóbbi évtizedben olyan sikeres törekvések valósultak meg, amelyek a szlovákiai néprajzi muzeológia kommunikációját elősegítik. 1997-ben indult meg a néprajzkutató- és múzeumprojekt, amelynek keretén belül évente az etnomuzeológusok részére szakmai szemináriumot rendeznek egy-egy kiválasztott téma bemutatására. A szeminárium megvalósítását minden évben más-más múzeum vállalja fel. A témák kiválasztása során kiindulópontként a múzeumi tevékenység 5 összetevője (gyűjtés, őrzés, gondozás, kutatás, bemutatás) az irányadó. Ezekben a szakmai szemináriumokon több ízben bemutatásra került a szlovákiai magyarok népi kultúrájának néhány szelete, vagy egy-egy gyűjteményrész, amely szlovákiai magyar vonatkozású adatokat is tartalmaz. A szemináriumokon elhangzott előadások külön kötetekben meg is jelentek.

Somorján 2002 novemberében *A szlovákiai magyar kultúra dokumentációjának fel-*

adatai címmel megrendezett konferencián a muzeológiai szekcióban részt vevő 9 szlovákiai múzeumban magyar, ill. magyar vonatkozású anyagokat kezelő szakemberek részéről megfogalmazódott az igény a szlovákiai magyar muzeológiai kutatások összehangolására. Elsősorban egy irányító, tanácsadó szervezet létrehozását javasolták, amely néprajzi, régészeti, történelmi és művészettörténelmi bizottságokban a következő területeken fejtené ki tevékenységét: a szakmai kommunikáció, gyűjteményelemzés, a kutatási programok összehangolása, múzeumi kiállítások előkészítésének és vándoroltatásának összehangolása, műtárgyvédelem és restaurálás. E megállapodás alapján a boldogfai Mátyusföldi Muzeológiai Társaság a somorjai Fórum Intézet és a Galántai Honismereti Múzeum közreműködésével Somorján 2003. október 28-án konferenciát szervezett *A magyar muzeológiai tevékenység aktuális kérdései Szlovákiában* címmel, amelyen két magyarországi előadó értékes előadása mellett hazai múzeumi szakemberek adtak számot eddigi tevékenységükről. A további közös munka eredményes összehangolása érdekében a konferencia résztvevői létrehozták a Szlovákiai Magyar Múzeumi Kollégiumot, amelynek munkájában 11 múzeumi intézmény 22 szakembere vesz részt. A múzeumi kollégium a jövőben bekapcsolódik a Fórum Intézet keretében működő Tudományos Koordinációs Tanács munkájába is, amely a szlovákiai magyar kultúra dokumentálását szervezi.

A szlovákiai magyarok népi kultúrájának tárgyi emlékei a szlovákiai múzeumi gyűjteményekben, falusi néprajzi kiállításokon, tájházakban gazdagon képviselve vannak és a velük való múzeumi tevékenység is sokrétű. Ezek maradéktalan számbavétele nem volt e rövid írás célja. Bízunk benne, hogy az eddig elért eredmények hozzásegítenek a jövőben ránk váró feladatok sikeres megoldásához.

Лид м/馮 See also: Бор 3 Cover 3

The Slovakian Museums and the Relics of Hungarian Folk Culture

On the territory of the present-day Slovakia several regional, local museums were established until 1918 with the intention of presenting the cultural heritage of their respective areas. These museums mostly dedicated themselves to the Hungarian culture or focused on the material remains of ethnic groups of far away, exotic lands. Between 1918 and 1938, the importance of the Hungarian ethnographical collections increased and this could be well detected in the work of the already existing institutions and of the museums established after 1945. Nowadays significant Hungarian ethnographical collections can be found in both Slovakian museums with nation-wide scope of authority (e.g. in the Slovakian National Ethnographical Museum, or in the Slovakian Village Museum) and in local museums. The author of the article gives an outline of these institutions in Slovakia.

Református Tudományos Gyűjtemények Szlovákiában

B. Kovács István

A szlovákiai közgyűjteményi hálózat egyik legújabb intézménye a Szlovákiai Református KeresztényEgyház Tudományos Gyűjteményei – Vedecké zbierky Reformovanej kresťanskej cirkvi na Slovensku. Létesítéséről a Szlovákiai Református Keresztény Egyház Zsinata határozott a 2002. január 29-én Rimaszombomban tartott ülésén.

Más felekezetekhez hasonlóan a református egyház is mindenkor nagy súlyt fektetett arra, hogy feltárja, megőrizze és bemutassa azokat az emlékeket, amelyek múltját és tevékenységét képviselik. A történeti Magyarország református egyházkerületei mindegyikének megvolt és megvan a maga gyűjteménye. A Szlovákiai Református Keresztény Egyház a gyűlekezeteiben egykori és meglévő intézményei örökségéből rendkívül gazdag, muzeális értékű levéltári és könyvtári anyagot őriz, amely nem csupán a református egyház, de a magyarság és szlo-

vakorta nem rajtuk múlt, hogy – különösen az utóbbi évtizedekben – annyi kár, pusztulás érte ezt az emlékhagyományt.

Az intézményalapítás szervesen illeszkedik abba az átgondolt építkezésbe, amely Egyházunkban tapasztalható. A Gyűjtemények célkitűzéseiben és szervezeti felépítésében is alapvetően a magyarországi testvér egyházkerületek említett intézményeinek tapasztalataira épít. Feladata a „szlovákiai reformátusságra vonatkozó dokumentumok, könyvek, levéltári, tárgyi és egyéb emlékek rendszeres és módszeres dokumentálása, gyűjtése, megőrzése, szakmai feldolgozása és hozzáférhetővé tétele”.

A Gyűjtemények székhelye a nagy református múlttal és hagyományokkal rendelkező Rimaszombomban van. A város a Csehszlovák Köztársaság megalakulását követően püspöki székhely, s ezt a szerepét – néhány év kivételével – napjainkban is betölti.

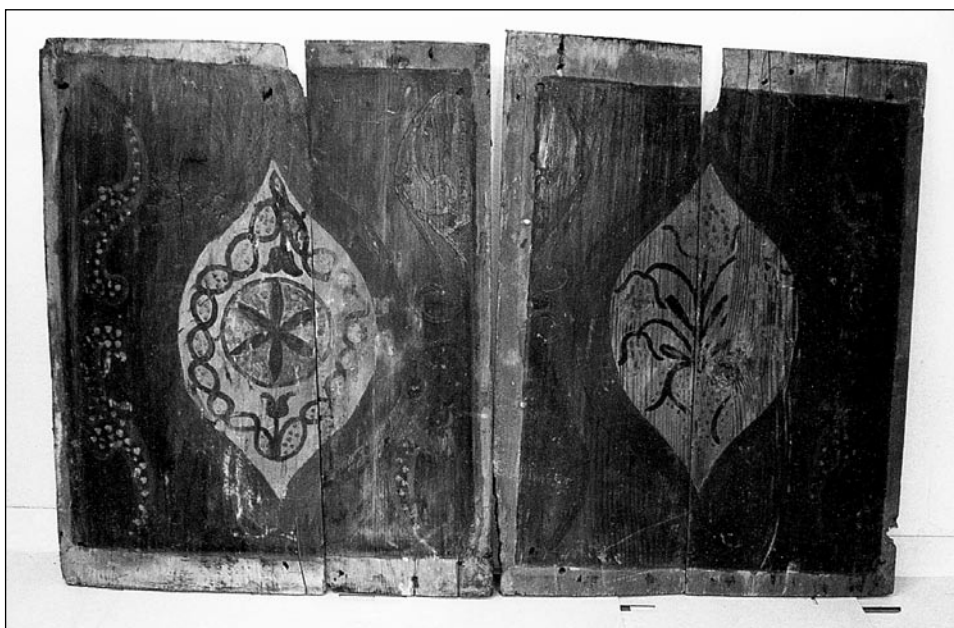
A Gyűjtemények négy részintézményből áll, úgymint: a) múzeum; b) levéltár; c) könyvtár; d) egyedi alapok. A múzeumi résznek fel-

ja pillanatnyilag a Közösségi Házban van. Ugyanitt sikerült egy feldolgozótermet is kialakítani. Elképzeléseink szerint a jövőbeni állandó központi egyháztörténeti, illetve egyházművészeti kiállítás, valamint az időszakos kiállításoknak helyet adó termek az adminisztratív központtal szemben, az utca túloldalán található, külső megjelenésében is impozáns gimnáziumi épület egyik földszinti szárnyában nyernek elhelyezést. Természetesen tartjuk ugyanakkor, hogy jövőbeni állandó- és időszakos-, illetve tematikus kiállításaink, bemutatóhelyeink elhelyezése arányosan lefedje Egyházunk földrajzi elterjedését.

Ostyasütővas 1566-ból, Rimaszombat város legrégebbi címerével

Waffle-iron from 1566 with the oldest crest of the town of Rimaszombat

Festett mennyezetkaszetták a szalóki református templomból
Painted ceiling panels from the Calvinist Church in Szalók

vátság egésze számára, sőt esetenként európai szempontból is jelentős értéknek számít. Mindannyiunk felelőssége, hogy ezt az emlékhagyományt megőrizzük, megismertessük vele egyházunk tagjait, a szakmai közvéleményt és minden jószándékú érdeklődőt.

Gyűlekezeteink lelkészei, gondnokai, egyetemes egyházunk különböző szintű vezetői és más felelős személyek nem kevés erőfeszítést tettek eddig is ennek a felbecsülhetetlen értékű örökségnek a megőrzése érdekében.

adata mindazon tárgyi emlékek gyűjtése, megőrzése és bemutatása, amelyek egyházunk múltját jelenítik meg. A levéltár egyben az egyetemes egyház levéltárának a feladatát is hivatott ellátni. A könyvtár két részből állna: egy történeti- és egy modern könyvtári részből, amely egyben közkönyvtári feladatot is hivatott ellátni. Az egyedi alapokban olyan hagyatékok nyernének elhelyezést, amelyeknek tematikai megbontása nem kívánatos.

A Gyűjtemények adminisztratív központ-

Fontos körülmény, hogy – akárcsak az említett magyarországi egyházkerületi intézmények –, a Gyűjtemények szoros kapcsolatban áll egy református oktatási intézménnyel. Rimaszombomban nyílt meg a kommunista rendszer bukása után a Felvidék első magyar nyelvű református középiskolája, a Tompa Mihály Református Gimnázium. Az utóbbi előzményei a reformáció korába nyúlnak vissza. Miután a rimaszombati református gimnázium egyesült a Kishonti Evangélikus Esperesség oszgyáni gimnáziumával, 1853-ban létrejött az Egyesült Protestáns Gimnázium (EPG), a maga nemében egyedülként Magyarországon és azon kívül is. (Ennek okán, de más megfontolások miatt is a Gyűjtemények figyelme kiterjed az egyetemes protestantizmus hagyományainak dokumentálására és bemutatására.) Az EPG rendkívül gazdag gyűjteményeinek sorsa a szétszórás lett. Egyes részei ma a Gömör-Kishonti Múzeumban, a Tompa Mihály Alapiskolában és más állami intézményekben, illetve magántulajdonban találhatók. Fel-

„Volt egyszer egy iskola” című kiállítás részlete, 2003
Detail of the exhibition “Once Upon a Time There Was a School”, 2003

adatunknak tartjuk ezek dokumentálását, helyzetük megnyugtató rendezését, és egy egyetemes iskolatörténeti gyűjtemény kialakítását is.

A Gyűjtemények alapításától kezdve folyik az intézmény működésével kapcsolatos jogi dokumentumok kidolgozása. Elkészült a hagyományos leltárkönyvek nagyobbik része, beszereztük a modern elektronikus nyilván-tartáshoz szükséges felhasználói programot is. Ugyancsak folyamatban van az elengedhetetlen szakmai-intézményi kapcsolatok építése.

Noha jelenleg még csak az alapok lerakása folyik, a gyűjtemények máris értékes emlékeket mondhat a magáénak. Csupán ízelítőként: itt található egy 1566-ból származó otyasütővas, rajta német nyelvű köriratokkal és Rimaszombat legrégebb ismert címerábrázolásával. Nem kevésbé érdekesek a Slavkocéről származó reneszánsz fes-

tett kazetták, vagy az a szószékkorona, amely Trhovišteről került ide. Zeherjéről György-Horváth László jóvoltából egy XIX. századi kéziratos búcsúztatókat tartalmazó beköttött kéziratos kötet gazdagította az anyagot. Sajórecskéről származik egy XVII. századi liturgikus tál. Nálunk található Ádám Zsolt 10 albumnyi dokumentációs anyaga, s egyre számottevőbb a volt Egyesült Protestáns Gimnáziumra vonatkozó anyag is. A legnagyobb gyarapodást néhai Nagy Árpád balogiványi testvérünknek, egykoron a Gömöri Református Egyházmegye gondnokának a hagyatéka jelenti – ez utóbbiban megtalálható Lenkey Lajosnak a Gömöri Református Egyházmegye történetéről írott háromkötetes kéziratos munkája és számos más értékes kézirat is.

Könyvtárunk részére sikerült megszereznünk néhai Krúdy Gábor hagyatékából egy komoly szakmai könyvcsomagot. Részt vállaltunk a Magyar Kultúra Múzeuma állan-

dó pozsonyi kiállításának az előkészítéséből, ahol Egyházunk is képviselve van.

Tanácskozásokon vettünk részt, igyekeztünk kihasználni minden alkalmat a Gyűjtemények bemutatására. Az intézmény első nyilvános szakmai bemutatkozása 2003. október 11-én történt. A rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnázium megalakulásának 150. évfordulójára egy tematikus kiállítást készítettünk *Iskola a határon* címen. Egyidejűleg sajtó alá rendeztünk egy Emlékkönyvet is.

Ez évi terveink között szerepel a Gömöri Református Egyházmegye levéltárának és könyvtárának rendezése, számbavétele, őszre pedig a volt Egyesült Protestáns Gimnázium művelődéstörténeti kismonográfiáját tervezük megjelentetni.

A Szlovák Köztársaságban eddig megoldatlan a közszolgálati feladatokat ellátó egyházi intézmények rendszeres költségvetési támogatása. Emiatt az intézmény működéséhez szükséges anyagi forrásokat egyelőre pályázati úton igyekszünk biztosítani. A Gyűjtemények jövőbeni hatékony működésének feltétele a megbízható anyagi és személyi feltételek biztosítása. Ennek törvényi feltételeit az egyházak és az állam közti megállapodás, az egyházi intézmények, illetve a kisebbségi kultúra támogatásáról szóló törvény elfogadása és más jogszabályok biztosíthatják.

Calvinist Scientific Collections in Slovakia

One of the new institutions of public collections in Slovakia is the Scientific Collections of the Calvinist Church founded by the Slovakian Calvinist synod in January 2002. The aim of the Collections is the collecting, preserving and presenting of all the material and intellectual heritage which can be linked with the Calvinist Church and Protestantism. The centre of the institution can be found in Rimaszombat. The collections consist of a museum, an archive, a library and a department for singular bequests. According to the intentions of the founders soon permanent exhibitions of ecclesiastical history and of religious art will be opened close to the centre in the town.

Az ipolysági Honti Múzeumról

Csáky Károly

Ipolyság, az egykori Hont megye székhelye, a Középső-Ipoly mente szellemi-kulturális központja ma egyik a Felvidék azon kevés kisvárosa körül, amely múzeummal rendelkezik. Ez egyrészt a múlt gazdag szellemi örökségének, termékenyítő hagyományainak természetes következménye, másrészt néhány buzgó lokálpatrióta s az úgynevezett bársonyos forradalom utáni városvezetés egészséges

együttműködésének és együttgondolkodásának eredménye.

Az ipolysági múzeum a történelmi Magyarország régi vidéki intézményei közé tartozik. S bár csak a XX. század második felében nyitotta meg kapuit, a honti muzeológia ennél sokkal mélyebb gyökerű. Hisz már 1838-ban megalapította Fejérváry Miklós és Gyürky Medárd Ipolyságon a Honti Régészeti Társulatot, amely rövid időn belül értékes tárgyakat adott át a Nemzeti Múzeumnak. 1869-ben Fraknoi Vilmos, Ipolyi Arnold, Nyáry Jenő, Nagy Iván

és Kubinyi Ferenc részvételével a megye székhelyén tartotta vidéki vándorgyűlését a Magyar Történelmi Társulat. Aztán 1876-ban a Nemzetközi Őstörténeti Kongresszus is rendezett összejövetelt a megyében. 1898-ban nagyszabású történelmi kiállítás volt Ipolyságon, melynek nyomtatott katalógusa is megjelent.

Tudvalévő, hogy a kiegyezés után egyre nagyobb lendületet vett a műgyűjtés Magyarországon, s a hőskorban több vidéki múzeum, helyi múzeumi egylet, egyesület is alakult.

Nem volt kivétel ez alól a Felvidék sem, hiszen már 1868-ban létrejött a Pozsonyi Városi Múzeum Egyesület, 1872-ben megalakult Kassán a Felső-Magyarországi Múzeum Egyesület. A Gömörmezei Múzeumegyesület 1882-ben létesült Rimaszombatban, a Komárommezei és Komárom Városi Történelmi és Régészeti Egyesület pedig 1886-ban alakult. A sort nem sokkal ezután Ipolyság követte, ahol szintén megalakult az ország egyik régi ilyen jellegű intézménye.

Az ipolysági millenniumi kiállításnak igen jó visszhangja volt, s már a sajtóban is kifejeződött az a remény, hogy a gyűjtemény egy majdani múzeumot fog megalapozni. Dr. Czobor Béla (1852-1904) műtörténész, akadémiai tag is megjelent Ipolyságon, s javasolta egy tisztán etnográfiai kiállítás rendezését, illetve a látottak alapján egy „csinos vidéki múzeumot és könyvtárat” álmodott Ipolyságra.

A kiállítás nyomtatott katalógusát Pongrácz Elemér szerkesztette, akinek kezdeményezésére 1898. december 29-én, egy közgyűlésen elfogadták a Hontvármegyei Múzeum Társulat 49 paragrafusból álló alapszabályzatát. Ezt a belügyminiszter 1899. szeptember 16-án hagyta jóvá. A tagok nyomban hozzáfogtak egy létesítendő múzeum anyagának gyűjtéséhez. Közben megjelent a társulat két kiadványa, 1902. július 6-án pedig a vármegye háza három emeleti termében megnyílt a Honti Múzeum. Képes katalógusát az igazgató, Pongrácz Elemér állította össze. Eszerint a gyűjteményben 80 darab olajfestményt talált a látogató, köztük Kubányi Lajos, Márfy Ödön és Vastagh György alkotásait. Az érem-lista Árpád-, Anjou-, Hunyadi- és Jagello-kori érmeket tartalmaz. A porcelán-, üveg- és kerámiagyűjteményben voltak körmői, halicsi, csehországi és bécsi termékek is. A fegyvergyűjtemény török kori harci eszközökből, különböző kardokból, 1848-as puskákból, pisztolyokból állt. A kő- és bronzkori gyűjteményt agyagedények, csonteszközök, urnák, kardok, ruhacsatok alkották.

A múzeum gyűjteményében jegyzett családi és városi címerek száma meghaladta a nyolcvanat. A felsoroltakon kívül még mintegy hatvan okirat, régi kézirat és eredeti dokumentum volt a múzeum tulajdonában, köztük a sági konvent 1501-es keltezésű levele, XVI. századi ítélt- és címeres nemesi levelek, kinevezések, oklevelek, 1848-as haditudósítások, stb.

Irodalomtörténeti szempontból értékes dokumentumanyagot tartalmaztak azok a levelek, melyek szerzői között szerepelt Eötvös József, Arany János, Kazinczy Gábor, Csíky Gergely, stb.

Sajnos a Hontvármegyei Múzeum Társulat mindössze egy évtizedig fejtette ki gyümölcsöző tevékenységét. Megszűnésének okát Pongrácz Elemér körvonalazta 1909-ben, megemlítve többek között a helybeliek részéről tanúsított közönyt, a múzeum saját épületének hiányát, a pénzügyi problémákat,

stb. A Honti Múzeum így már nem tudott profitálni abból a gazdag anyagból, melyet 1910-ben az Ipolysági Gazdasági Kiállítás részére gyűjtöttek össze a megyében. Különösen gazdag volt ennek „néprajzi részlege”, melynek anyagát maga Györffy István gyűjtötte a Hontvármegyei Gazdasági Egyesület költségén.

A Hontvármegyei Múzeum Társulat 1911-ben vagyonát hivatalosan is átadta a vármegyei törvényhatóságnak, s a múzeum vezetésével Szokolyi Alajos (1871-1932) megyei levéltárost bízták meg. A történelem viharai újabb sebeket ejtettek a múzeumon, hisz a trianoni határ elszakította a várost az anyaországtól; az új csehszlovák állam keretében pedig az 1921/26-os törvény értelmében további területi rendezésre került sor. Ipolyság elvesztette megyei, sőt járási székhelyi rangját is. A Honti Múzeum anyagát 1924-ben a Selmecbányai Bányamúzeum vette át.

1943-ban megpróbálták újraindítani a múzeumot Ipolyságon, Június 20-29. között ugyanis Bars és Hont k.e.e. vármegyék Iskolánkülvüli Népművelési Bizottsága rendezett a vármegye háza nagytermében Manga János és a Néprajzi Múzeum irányításával egy 1200 tárgyból álló kiállítást. A gazdag gyűjteménnyel valóban meg lehetett volna alapozni másodsor is a Honti Múzeumot, sajnos, az akkor nem sikerült.

E sorok írója is felvetette 1982-ben a múzeum újraindításának gondolatát, ám a megvalósulásra még több mint egy évtizedet várni kellett. 1991-ben, a X. Honti Napokon sikerült bemutatni Ipolyságon a selmecbányai Szlovák Bányászati Múzeum honti anyagának töredékét. Ugyanezen évben megalakult a Honti Honismereti Társaság is, amely tovább szorgalmazta a múzeumalapítást. A munka most már nem maradt eredménytelen: Ipolyság Város Képviselőtestületének 1992. május 12-i hatá-

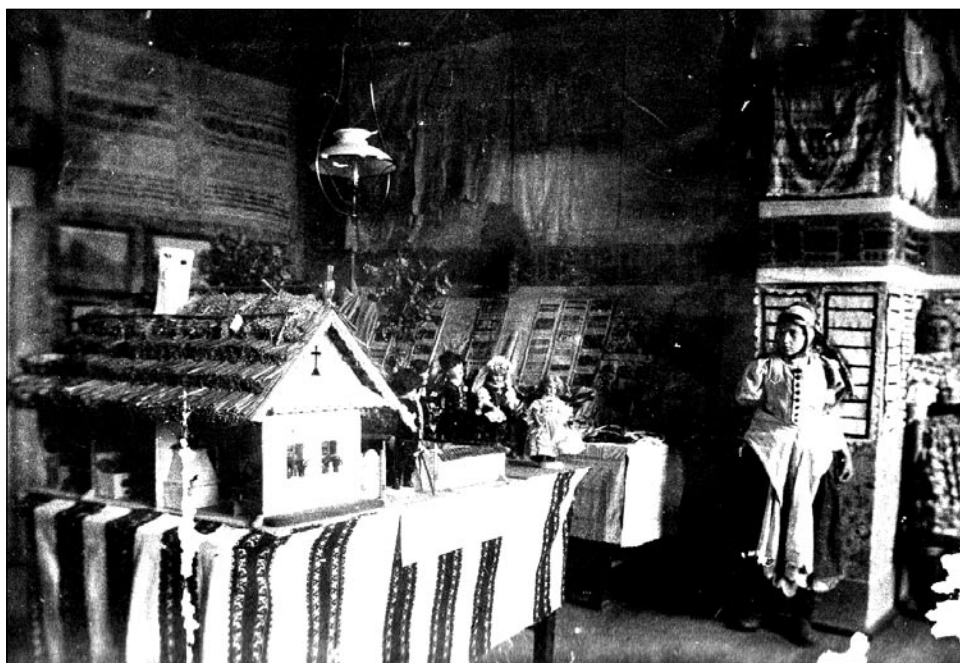
rozata értelmében létrejött a városi múzeum és galéria. Május 29-én megnyitották a Borászok úti kisgalériát (ez később Simonyi Lajos festőművész nevét vette fel), 1994. szeptember 20-án pedig a Bartók Béla téri régi polgárházban megnyílt a Honti Múzeum. Három helyiségben akkor a Mezőgazdasági Szakközépiskola néprajzi anyagát állították ki. Danis Ferenc igazgató s a közben megalakult Honti Múzeum és Galéria Baráti Körének összefogásával tovább folytatódtak a küzdelmek, míg nem a város 1995. szeptember 17-re teljesen felújította a Mühlstein-házat, s megnyílt a Honti Múzeum állandó kiállítása. Selmecbányáról visszakérült a régi könyvtár 2279 kötete, s mintegy 107 darab egyéb múzeumi tárgy.

A múzeum nyolc helyiségben mutatja be a régió néprajzát, valamint Hont megye történelmét az őskortól napjainkig. A régészeti tárlat anyagát elsősorban a környéken talált leletek töredékei prezentálják. Láthatunk itt pattintott kőeszközöket, újkori leleteket: kerámiatöredékeket, kőtáblákat, stb. Figyelmet érdemel a rézkorból származó csonttár, valamint a néhány bronzkori díszes kerámiatöredék, akárcsak a bronzkarikák és gabonaórlókövek. Látni a gyűjteményben vaskori és római kori leleteket is.

A helytörténeti anyag főleg a középkort és a török kort dokumentálja. Láthatók a XIII. század elején alapított sági monostorral kapcsolatos okmányok másolatai, a megye különböző korból származó térképei. Külön említést érdemelnek a festmények, melyek Hont megye egykori jeles alakjait örökítik meg. A tárlókban kaptak helyet az 1848-49-es szabadságharc honti vonatkozású anyagai, a falakat pedig korabeli fegyverek díszítik.

A gyűjtemény leggazdagabb részét képezi a néprajzi anyag. Az Ipolyság környéki falvak né-

*Az 1910. évi néprajzi kiállítás részlete. Somogyi Katinka fotógyűjteményéből
Detail of the 1910 ethnographical exhibition. From the collection of Katinka Somogyi*

pi kultúrájának tárgyi emlékeit három teremben mutatják be. Láthatók itt szlovák és magyar népviseletek, a háztartás leggyakoribb eszközei és bútordarabjai: díszes komódok, tulipános ládák, bölcsök, mángorlók, mozsarak, stb. Különösen gazdag a háziipar kelléktára. Megszemléltethető a kenderfeldolgozás szinte teljes tárgykészlete, de nem hiányoznak a kosárfonás kellékei, a cipész- és kovácsszerszámok sem. Változatos a mezőgazdasági eszközök gyűjteménye is.

Részlet a konyha eszközeinek gyűjteményéből
Detail of the collection of kitchen utensils
Fotó – Photo: Csáky Károly

A múzeum előadótermét a zsidó hitközség régi bútorai díszítik, a falakon pedig ipolysági vonatkozású festmények – Kubányi Lajos, Zórád Ernő, Simonyi Lajos, Gyurász Lajos alkotásai – láthatóak. A könyvtár törzsanyagát a Selmecebányáról visszakerült régi kiadványok képezik, főleg helytörténeti vonatkozású könyvek, honti szerzők munkái, évkönyvek, naptárak, vidéki újságok. Itt lát-

Az 1943. évi néprajzi kiállítás részlete – Detail of the 1943 ethnographical exhibition
Fotó – Photo: Manga János

ható Simonyi Lajos festőművész könyvtárának hagyatéka is.

A Honti Múzeum mára kinőtte szűkös kereteit, s anyagi gondokkal küzd. Szakmai téren sem tud komolyabban előrelépni az intézmény. A provincia előnyei és hátrányai egyszerre érezhetőek az intézmény háza táján.

About the Honti Museum in Ipolyság

Ipolyság, the county seat of the former Hont county, is one of the towns in the region of the former Upper Hungary, where a museum is to be found. This institution used to be a significant country museum, the origins of which dates

back to the early 19th century. In 1838 the Hont Archaeological Society was established by Miklós Fejérváry and Medárd Gyürky and soon valuable objects were found and donated to the National Museum. Ipolyság hosted several significant archaeological conferences and in 1898 the first history exhibition opened followed by a high quality catalogue. Thanks to the success of the exhibition the Museum Society of Hont County was founded by the end of the year. After years of preparations the Hont Museum finally was opened in 1902. The early 20th century effected the work and existence of the museum. According to the re-structuring in the new Czechoslovak state the collections of the museum were taken to Selmecebánya in 1924. After decades of struggling the museum was finally opened again to the public in 1994.

Kárpátaljai Honismereti Múzeum

Kobály József

Ukrajna legnyugatibb és legfiatalabb adminisztratív egysége – Kárpátalja (hivatalosan Kárpátontúli terület). A vidék, mely földrajzilag a Kárpát-medencéhez tartozik, igen érdekes és sajátos múlttal rendelkezik s tipikus képviselője az európai határmenti polikulturális régióknak. Az évszázadokon keresztül itt egymás mellett élő népeknek (ukránok, magyarok, románok, cigányok, szlovákok, németek, zsidók stb.) történelmi és kulturális hagyatékát több múzeum is őrzi. Ezek közül a legnagyobb, legjelentősebb az ungvári székhelyű Kárpátaljai Honismereti Múzeum.

A Kárpátaljai Honismereti Múzeum alapításának hivatalosan elfogadott dátuma 1945.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy létrejötte minden előzmény nélküli. A ma Kárpátaljának nevezett területen az első muzeális jellegű gyűjtemények még a XIX. század első felében alakultak ki. Elsőként a Schönborn grófok ebbeli ténykedését kell kiemelni. A század második felében a régiségek gyűjtése teret nyer az oktatási intézményekben is (ungvári, munkácsi, beregszászi, nagyszőlősi gimnáziumok), és ekkor már számottevő volt a munkácsi csernekhegyi bazilita kolostor gyűjteménye (Firczák Múzeum Ungváron). A kárpátaljai múzeumügy megalapítójának mégis méltán a Schönbornok munkácsi és beregszentmiklósi hitbizotmányi uradalmainak főügyészét, *Lehoczky Tivadart* (1830-1915) tartják számon. *Lehoczky* 1860-ban kezdett el komolyan foglalkozni a régészeti leletek gyűjtésével. A kezdetben mindössze kö-

rülbelül 70 tárgyból álló gyűjteménye az első világháború idejére már több mint 7 ezerre gyarapodott, és az Osztrák-Magyar Monarchia egyik legnagyobb magángyűjteménye volt. Már 1869-ben felhívást intézett Bereg vármegye közönségéhez egy nyilvános köz-múzeum létrehozásának szükségességéről, de erőfeszítései nem jártak eredménnyel. 1907-ben Munkácson megalakult (1909-ben bejegyezték) a „Munkácsi Lehoczky Tivadar Múzeumegyesület”, amelynek célja regionális kisugárzású honismereti múzeum létrehozása volt. A hatóságok passzivitása azonban megátolta a terv megvalósítását. Ezért *Lehoczky Tivadar* hatalmas gyűjteményét a családjára hagyatkozta.

Az első világháború után (1919) a mai Kárpátalja, Podkárpatzska Ruszj néven Csehszlovákia részévé vált. Az új államon belül a

múzeumügy fejlődése is új vágányokon haladt tovább az állam jelentős szerepvállalásával. 1920-ban az utódok eladták Lehoczky Tivadar gyűjteményét Lázár Zinger kereskedőnek, de a hatóságok lefoglalták azt, és nem engedték kivinni az országból. Majd tíz éves huzavona után 1929-ben, a jogi vitát végleg lezárták, s Jankovich József vezetésével hivatalosan is elkezdte működését az „Állami Lehoczky Múzeum” Munkácson. A múzeum önálló régészeti kutatásokat végzett, aktív kapcsolatokat tartott fenn külföldi intézményekkel és kutatókkal (köztük magyarországiakkal is), tovább gyarapította állományát, majd ide olvadtak be az ungvári, a nagyszöllősi gimnáziumok és a Bereg megyei levéltár gyűjteményei is.

A múzeumügy másik központja az 1920-30-as években Ungváron alakul ki. Itt az 1920-ban létrejött „Prosvita” kulturális társaság (néprajzi, művészeti tárgyak, régi könyvek – összesen kb. 2 ezer darab) és az 1929-ben szerveződött Területi Múzeum Egyesület gyűjteményeit kell megnevezni. Amíg a munkácsi központ régészeti és történelmi jellegű volt, addig Ungváron főleg néprajzi és művészeti tárgyak gyűjtése dominált.

Az 1938 és 1944 között lezajlott események nem kedveztek a múzeumok fejlődésének, ám ennek ellenére a közgyűjtemények viszonylag jól átvészelték ezt az időszakot. 1945-ben a szovjet-csehszlovák szerződés értelmében Kárpátalja nemzetközi-jogi szempontból is a Szovjetunió, s ezen belül az Ukrán SZSZK része lett. Az új politikai hatalom első lépései között szerepelt a Kárpátöntúli Népi Tanács 1945. június 20-i határozata arról, hogy Ungváron létrehozzák a „Kárpátöntúli Ukrajna Népi Múzeumát”. Ennek alapját a „Prosvita” Társaság és a volt Területi Múzeum gyűjteményei adták, maga a múzeum pedig a régi vármegyeházban helyezkedett el. 1946-ban köztársasági jelentőségű intézménnyé nyilvánították. A következő év tavaszán a Kárpátaljai Honismereti Múzeum a görög-katolikus papneveldétől elkobzott ősi ungvári várba költözött, ahol mai napig található. 1947-1950 között a munkácsi volt Lehoczky Múzeumból a tárgyakat átadták Ungvárra (összesen 7176 példányt), így a híres Lehoczky-gyűjtemény Ungvárra került. Ekkor a múzeum 13 230 tárgyat birtokolt.

Az 1960-1970-es években a Kárpátaljai Honismereti Múzeum védőszárnyai alatt több járásban kihelyezett részlegek alakultak ki, ezek aztán az 1980-as évek végén és az 1990-es években önállósították magukat, így a múzeum megvált gyűjteményeinek egy jelentős részétől.

1991-ben Ukrajna független állam lett. A megváltozott politikai és gazdasági helyzetben a Kárpátaljai Honismereti Múzeum

is kereste (keresi) a helyét. A kezdeti gazdasági nehézségek ellenére, ami leépítésekkel, átszervezésekkel, a gyűjtemények gyarapodásának lelassulásával és a kiállítási tevékenység csaknem teljes leállításával járt, a múzeumnak sikerült talpon maradnia.

2004. január 1-jén a Kárpátaljai Honismereti Múzeum gyűjteményei 114 730 tárgyat számláltak. Legjelentősebb és egyben legértékesebb közülük a régészeti gyűjtemény, amely körülbelül 32 ezer tárgyból áll. Ezen belül európai viszonylatban is megállják a helyüket a bronzkori kincsek (Ukrajnában a legnagyobb ilyen jellegű gyűjtemény) és a Munkács melletti Gallis-Lovacska kelta oppidum gazdag anyagai. Külön kell megemlíteni a Lehoczky-gyűjtemény majd 600 magyarországi vonatkozású tárgyát (pl. az egykori bronzkori temető leleteit).

Jelentős a múzeum numizmatikai gyűjteménye (13 ezer érem), melynek legrégebbi példányai a Kr.e. III. századból valók, valamint fénykép- és képeslapgyűjteménye (9389 darab). Film és videó kevés: 24 tétel. Szerényebben van képviselve a magyar vonatkozásokat sem nélkülöző művészeti gyűjtemény (képek, szobrok, összesen 2 223 példány). A néprajzi gyűjteményből ki kell emelni a helyi ukrán (ruszin) népviseletet és a hímezés több mint 2 ezer exponátumát. A természetrajzi gyűjteményen belül (4593 tárgy) elsősorban a kárpátaljai madárpreparátumok bírnak jelentős értékkel.

Több mint 20 ezer a történelmi jellegű levéltári anyagok és tárgyak száma. Ezek közül is kiemelkedik a majdnem 300 példányból álló régi kéziratos könyv és ősnymtatvány csoportja (többségében szláv nyelvűek), valamint az öntöttvas termékek.

Jelenleg a múzeumban 87 ember dolgozik, ebből 37 tudományos munkatárs; közülük kettő rendelkezik tudományos fokozattal.

A múzeum a következő osztályokból áll: természettudományi, történelmi, régészeti, népművészeti, tudományos, metodikai-szervezési. Külön egységként működik a múzeumi állományt kezelő osztály, amely a restaurátorokat is magába foglalja, és a két filiálé: a Koczka és a Manajló emlékház (kárpátaljai festők). Emellett a múzeum könyvtára (20 ezer kötet) értékes, második világháború előtti könyveket és folyóiratokat tartalmaz (magyar, cseh, német, latin nyelven).

A Kárpátaljai Honismereti Múzeum a város történelmi magjában, a Várhegyen lévő ungvári várban helyezkedik el. Ez utóbbi két részből áll: a kétemeletes XV-XVI. századi várpalotából és a XVII. század közepén épült külső várfalából (összesen 26 ezer m² terület). A Drugethek és Bercsényi Miklós ősi fészke nagyjából még megőrizte régi alakját, bár sok helyen megbontották az eredetileg reneszánsz stílusú épületet. A múzeumi kiál-

lítások és tárlatok a várpalotában találhatóak. A földszinten a régészeti kiállítás egy része (a kezdetektől a rézkorig) és a „Kárpátalja természete” című tárlat látható. Az első emeleten a népzenei-, öntöttvas- és bútorkiállítás, valamint a Kárpátalja 1991 utáni történetét bemutató kiállítás kapott helyet. Végül a második emeleten a Kárpátalján élő nemzetiségek népviselete látható.

A múzeumot 2003-ban majdnem 54 ezer látogató kereste fel, többségük Ukrajnából, de voltak külföldi, s ezen belül magyarországi turisták is. A jelentős látogatottság és az ebből származó bevétel ellenére a múzeum több problémával is küzd. Ezek közül a leg súlyosabb a várpalotában a fűtésrendszer hiánya, valamint a tudományos osztályok infrastruktúrájának (számítógép stb.) fejletlensége, a múzeumi raktárhelyiségek rossz állapota, a restaurátor műhelyek, anyagok és részben a káderek hiánya.

Végül meg kell említeni, hogy 1995-től a múzeum saját tudományos évkönyvet ad ki „A Kárpátaljai Honismereti Múzeum tudományos gyűjteménye” címmel (eddig 5 kötet jelent meg, amelynek magyar vonatkozásai is vannak).

The Sub-Carpathian Local History Museum

Sub-Carpathia, or Ruthenia (today part of the Ukraine) has an enormously complex multi-cultural and historical background. The material heritage of the ethnic groups (Slovaks, Romanians, Hungarians, Germans, Gypsies, Ukrainians) living in the area are covered by several museums. Of these institutions the Sub-Carpathian Local History Museum is the most significant. The first outstanding character of collecting and preserving the archaeological remains of the area was Tivadar Lehoczky (1830-1915), who started his work in the 1860s and by the beginning of World War I had a collection of 7 thousand objects. His was the greatest private collection in Austria-Hungary. After the war, the territory became part of Czechoslovakia and the state had a powerful impact on private collections. Lehoczky's descendants sold his collection but the authorities did not let it leave the country. After several years of legal struggle the State Lehoczy Museum opened its gates to the public in Munkács. The other centre of museology at that time was Ungvár, where the collections of Territorial Museum Association were founded in 1929. In 1945 Sub-Carpathia, based on the Czechoslovak-Soviet treaty, joined the Soviet Union and thus the Ukrainian Soviet Socialist Republic and consequently the situation changed again. In Ungvár the new state established the Sub-Carpathian Ukraine Folk Museum which naturally was based on the former collections in Ungvár. In 1991 the Ukraine became independent and though the Sub-Carpathian Local History Museum, with its collections of more than 110 thousand archaeological and ethnographical objects, had to weather many hard times, it is still the preserver of the region's material heritage.

Csángó múzeum Zabolán

Pozsony Ferenc

A Moldvában élő csángó közösségek egészen napjainkig a magyar, a romániai és az európai kultúra archaikus elemekben gazdag rétegeit őrizték meg. A romániai világi és egyházi hatalom asszimilációs politikája az utóbbi száz évben elmélyült, s a moldvai magyar falvakban különösképpen az utóbbi évtizedekben felgyorsult a nyelv- és a kultúraváltás. Az 1989-es romániai politikai változások után a moldvaiak előtt hirtelen megnyíltak az addig átjárhatatlan államhatárok, s a nyugat-európai országok felé tartó tömeges munkamigráció felgyorsította a globalizációt ebben a térségben is. Míg a polgárosodással járó kultúraváltás a Kárpát-medencében élő magyar közösségekben viszonylag hosszabb időn át bontakozott ki, addig a modernizációs folyamatok Moldvában az utóbbi egy-két évtized alatt gyors akkulturációt eredményeztek. Ugyanakkor a régi tárgyak forgalmazásával foglalkozó nemzetközi kereskedőhálózat elérte mára ezt a régiót is, s a csencselők napjainkban rendszeresen kifosztják a csángó falvakat is. Mivel a romániai állami intézmények nem érdekeltek a moldvai magyarság tárgyi kultúrájának elfogulatlan összegyűjtésében és múzeumi reprezentálásában, számunkra sürgetővé vált más, alternatív megoldás keresése.

A kolozsvári „Babes-Bolyai” Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszéke háttérintézményével, a Kriza János Néprajzi Társasággal együtt 1991-től rendszeres terepkutatásokat folytat a moldvai magyar közösségekben. A több mint egy évtizede folyó jelenkutatás eredményeképpen számos szakmai konferencia, kiadvány és kiállítás hívta fel a figyelmet a csángó falvakban zajló asszimilációs és akkulturációs folyamatokra. Mivel a helyi és a megyei adminisztráció, valamint a római katolikus egyház a moldvai magyar településeken még napjainkban is agresszív magyarellenességet gerjeszt, ebben a bizonytalan moldvai közegben bázisgyűjtemény és múzeum létrehozását nem tartottuk tanácsosnak.

A Kriza János Néprajzi Társaság 2001-ben a székelyföldi Zabolán Csángó Múzeum alapítását kezdeményezte. Választásunk azért esett erre a településre, mivel ez a helység az Erdélyt Moldvától elválasztó Keleti-Kárpátok lábainál, az Ojtozi-szoros szomszédságában fekszik, s az itteni tájház keretében már 1974-től a csángó falvából származó jelentős tárgyi gyűjtemény jött létre. Az új múzeumi intézmény alapítását a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 2001-től számottevő anyagiakkal támogatta.

Bartalus Zoltán, helybéli római katolikus plébános közreműködésével a zabolai tájház

telkén 2002. április 16-án helyezték el az új épület alapkövét, s Müller Csaba kolozsvári építész tervei alapján elkezdődött az építkezés. A magyar kulturális tárca, a Magyar Néprajzi Társaság és özv. Pozsony Ferencné támogatásával az állandó kiállítások számára 2003 nyarán elkészült egy olyan csúrszerű épület, mely a moldvai és a háromszéki népi építkezés formai megoldásait egyesíti. Mellette még egy olyan kisebb hajlékot is sikerült betetőzni, melyben a jövőben mosdókat, raktárakat és vendégszobákat alakítunk ki.

A kolozsvári „Babes-Bolyai” Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Tanszéke tanárai és hallgatói 2003 nyarán berendezték az új intézmény első állandó kiállítását, melyet a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatott jelentős összeggel. Az épület csarnokában gazdag fényképanyag segítségével mutatjuk be a moldvai magyar falvak településszerkezetét, hagyományos építészetét. A földszinten egy gorzafalvi fazekascsalád műhelyét, lakószobáját, kerámiatermékeit, egy pusztinai killért, valamint egy olyan lészpedi ház tisztaszobáját mutatjuk be, melynek tárgyi környezetében Kallós Zoltán lakott az 1950-es években. Az enteriőrök fölötti galérián a moldvai csángó-magyarok életútját, szakrális életét, ünnepi viseletét és hagyományos textilkultúráját tekinthetik meg a látogatók. A fényképeket a sepsiszentgyörgyi Kova-Print Kft készítette, míg a tárgyak jelentős része Pozsony Ferenc magángyűjteményéből származik. A kiállítás anyagát Atzél Endre, Csoma Gergely, Domokos Mária, Gazda József, Harangozó Imre, Tótszegi András és felesége, valamint Vargyas Gábor és neje gyarapította.

A moldvai csángó-magyarok hagyományos népművészetét tükröző állandó kiállítást 2003. szeptember 14-én, a zabolai római katolikusok búcsús napján nyitottuk meg. Az eseményt azért időzítettük erre a napra, mivel a moldvai magyarok jelentős anyagi támogatásával felépített zabolai római katolikus templomot 1862-ben a Szentkereszt felmagasztalásának tiszteletére szentelték fel. A búcsús szentmisét Tamás József csíkszeredai segédpüspök celebrálta, majd a moldvai, zabolai és a más helységekből érkezett vendégek a Vasút utca 789. szám alatt lévő tájházhoz vonultak. Az ünnepi eseményt Nyisztor Ilona, pusztinai énekes nyitotta meg, majd Ádám Attila, Zabola község polgármestere köszöntötte az egybegyűlteket. Beszédet tartott dr. Schneider Márta, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma külkapcsolatokért felelős helyettes államtitkára, Magdalena Andreescu, a Román Kulturális Minisztérium küldötte, dr. Kötő József, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület elnöke, Bilibók Jenő, a Moldvai Csángó-Magyarok Szövetségének alelnöke, Nyisztor Tinka, a pusztinai Szent István Király Egye-

sület elnöke. Pozsony Ferenc, a Kriza János Néprajzi Társaság elnöke végül megköszönte a különböző intézmények és magánszemélyek támogatását. Tamás József, csíkszeredai segédpüspök rövid beszéd után Bartalus Zoltán helybéli plébánossal megszentelte az épületet, majd Schneider Márta és Magdalena Andreescu együtt bogozta ki az épület bejárata előtt összekötött szőttes öveket. A moldvai csángó szokásokhoz hasonlóan vízzel töltött cserépkancsót és búzamazvakat tartalmazó agyagtányért törtek össze a lépcsőkön. Az ünnepi megnyitó Nyisztor Ilona vezetésével moldvai magyar vallásos dalok éneklésével zárult. Az állandó kiállítás anyagát az eseményen részt vevő moldvai, erdélyi, magyarországi és nyugati magyarok számos általuk vásárolt tárggyal gazdagították.

A más helységekből érkezett vendégeket Pusztinán és Klézsen készített jellegzetes ételekkel (savanyú levessel, geluskával, pitánnal) kínálták meg. Ebéd után ünnepi műsor zárta a kiállítás megnyitóját. A klézsei és pusztinai hagyományörzők, Gál Marika és a sepsiszentgyörgyi Fabatka együttes, a zabolai Gyöngyharmat néptáncsoport tagjai, valamint Antal Imre és Antal Ágnes, a bécsi Bornemisza Péter Társaság küldöttei a viharos, zuhogó eső miatt a helybéli művelődési ház színpadán léptek fel. Az ünnepi eseményt Zabola község polgármestere, a Communitas Alapítvány, Kovászna Megye Tanácsa és Könyvtára, valamint a Mikes Kelemen Művelődési Egyesület támogatta.

Az új létesítmény hosszú távú működtetését, hivatalos akkreditációját a bejegyzés alatt álló Pro Museum Egyesület (Zabola) fogja majd biztosítani. Az érdeklődők és a szakemberek tájékoztatására itt fogjuk elhelyezni a Kriza János Néprajzi Társaság székházában az utóbbi tíz évben folyamatosan gazdagított, fényképekből, kéziratokból, nyomtatványokból és filmekből összeállított Csángó Adattárat.

Csángó Museum in Zabola

The Hungarian speaking Csángó community living in Moldva (Romania) preserved those layers of Hungarian, Romanian and European culture, which are rich in archaic elements. Since 1991 the Hungarian Ethnographical and Anthropological Faculty of the Babes-Bolyai University and the János Kriza Ethnographical Society have carried out several researches in the community. The results of these researches were presented in various conferences and publications and the demand for a museum became stronger and stronger. In 2001 the Ethnographical Society initiated the establishing of the museum in Zabola, since the country house functioning in the settlement preserved a considerable amount of material related to the Csángó villagers. The new museum was completed in the summer of 2003 and opened with the first permanent exhibition on the Csángó folk architecture and craftsmanship and every day life.

Nemzetközi kapcsolatok

A NEMO éves konferenciája Berlinben 2003. november 28-30.

Gönczi Ambrus

Az Európai Múzeumi Szervezetek Hálózata (NEMO) éves konferenciájának 2003-ban Berlin adott otthont. Jobb helyszínt keresve sem találhattak volna a szervezők, hiszen a régi-új német főváros most már több mint tíz éve mindazon problémákkal megküzd, melyekkel a májusban csatlakozó új uniós tagországoknak is szembe kell nézniük. A konferencia hivatalos megnyitója előtt a tagszervezetek képviselői megismerkedhettek a berlini Múzeum Szigeten folyó hatalmas rekonstrukciós munkával, az Altes Museum-nak a második világháború alatt elpusztult, és 2008-ra újjászülető részén folyó építkezéssel.

Az Indiai Művészetek Múzeuma konferenciatermében kezdődött a rendes évi konferencia, melyen egyfelől a tagországok képviselői ismertették úgynevezett éves jelentésüket, másfelől a Német Múzeumi Szövetség képviselői tartottak ismertetőt egy-egy, a német múzeumi életet jelentősen foglalkoztató eseménnyel kapcsolatban. Az éves jelentések a tagországokban tapasztalható múzeumi politikával, a törvényi keretekkel, azok jellemzőivel, illetve az adott ország múzeumi szövetségeinek tevékenységével ismertették meg a konferencia résztvevőit. Érdekes volt megtapasztalni, hogy néhány esetben még a NEMO tagok számára sem volt egyértelmű a „museum policy” kifejezés, elsősorban a csatlakozni készülő országokból jött kollégák értelmezték úgy, mintha az csupán a múzeumi szervezet érdekképviseleti tevékenységét, vagy csupán a törvényi kereteket jelentette volna.

A jelentések közötti viták során kiderült, hogy számos olyan kérdés foglalkoztatja a csatlakozó országok múzeumi társadalmát, melyek az uniós régiókban is éles vitákra sarkallják a múzeumi szakembereket. Ilyen volt az ingyenes múzeumlátogatás témája, mely Szlovéniában vagy Oroszországban ugyanolyan vitákat vált ki, mint Nagy-Britanniában. Mark Taylor, a brit múzeumi szövetség igazgatója elmondta, hogy a legutolsó, 2003 második felében végzett reprezentatív felmérés szerint a múzeumlátogatások száma valóban jelentős mértékben növekedett azoknál az állami finanszírozású múzeumoknál, ahol az állandó kiállítások ingyenesekké váltak, de a siker egyáltalán nem nevezhető egyértelműnek. A felmérés ugyanis azt is ki-

5 Body politics
Is there any solution to the debate over keeping and displaying human remains in European museums?

8 Crossing the divide
The European museums community is divided over the concept of cross-domain working

10 Boosting circulation
Could long-term loans be a short-term solution for museums wishing to share their collections?

16 Slovenia
What will joining the EU mean for Slovenia's museums?

NEMO news

Winter | 2003

NEWSLETTER OF THE NETWORK OF EUROPEAN MUSEUM ORGANISATIONS

The Future Framework for Culture

New European Union cultural programmes must recognise the importance of museums and cultural heritage says NEMO letter to EU director general

ALL INCLUSIVE: EU PROJECTS SHOULD NOT ONLY BENEFIT BIG MUSEUMS, LIKE THE GUGGENHEIM IN SPAIN (RIGHT), BUT SMALLER PLAYERS, SUCH AS GERMANY'S CLOCK INDUSTRY MUSEUM (LEFT), WHICH WORK CLOSELY WITH LOCAL COMMUNITIES AND ENCOURAGE DIVERSITY

allowing its annual meeting in Berlin on 29 November 2003, the Network of European Museum Organisations (NEMO) sent a letter to Nikolaus van der Pas, the director general of the Directorate General for Education and Culture, to comment on proposals for the Future Framework for Culture. NEMO emphasised that museums have a major role to play in the process of integrating new and old member states.

NEMO responded to two publications. Designing a Future Programme of Cultural Cooperation for the European Union after 2006 (July 2003) is the result of a consultation process in which all member states, accession countries and partners from the European economic area were invited to give their views on the future programme. Towards the New Cultural Framework Programme for the European Union (June 2003) lays out the proposals for a new cultural policy from a working group established by Nikolaus van der Pas.

In its letter dated 18 December 2003, NEMO's executive said that it is 'unfortunate' that these documents do not acknowledge the importance of museums and cultural heritage. 'In order to work towards a greater understanding of cultural identity, and to encourage the cooperation of museums, it is essential that the new programmes refer directly to museums and cultural heritage.'

It is not only larger institutions that should benefit from EU projects. The majority of European museums are small, working closely with their local communities. They play a significant role in encouraging cultural diversity, identity, education and awareness of our shared European heritage. Therefore, the Future Framework should be inviting projects which allow museums of average size to participate. According to NEMO, this would best be achieved by ensuring that collaboration with a wide range of smaller institutions is one of the criteria for funding a 'substantial project'.

By | Anita van Mill

www.eurocult.org/pdfdb/sharing/report.DOC
www.europa.eu.int/comm/culture/eac/archive/consult_pub_en.html

mutatta, hogy nem a látogatók száma nőtt, hanem a látogatóké, elsősorban azok keresik fel a múzeumokat, akik eddig is rendszeresen meglátogatták, csupán sokkal gyakrabban, de most már nem csak az ismeretszerzés jelenti a fő motivációt: a múzeum találkahelyé vált nagyon sokak számára. Nem arról van szó tehát, hogy szélesedik a kultúrát igénylők köre, hanem arról, hogy akik eddig

hajlandóak voltak fizetni a belépésért, megpróbálják kihasználni az ingyenesség adta lehetőségeket.

Tron Wigeland Nilsen, a norvég múzeumi szövetség főtákará hozzászólta: hazájában évek óta napirenden levő kérdés az ingyenesség, s szövetsége sikerének tartotta, hogy többek között az ő javaslatokra a norvég kormány két állami fenntartású múzeumot jelölt

ki, ahol 2003-ban bevezették az állandó kiállítások ingyenes látogatását. A bevezetéstől számított egy év múlva a kulturális tárca kiértékeli ezen intézkedés eredményességét, s ezután dönt az ingyenesség további kiterjesztéséről vagy annak elvetéséről. A svéd múzeumi szövetség képviselője, Gunilla Sundblad hozzátette: 2003-ban a svéd kulturális tárca konferencián vitatta meg a múzeumok vezetőivel az ingyenesség kérdését, majd tapasztalva a múzeumok ellenkezését, önkéntessé tette az ingyenes belépés bevezetését, ami mellett végül is három állami múzeum döntött.

A konferencia egy másik, vitát gerjesztő témája az állam műtárgyakat érintő anyagi felelősségvállalásának szükségessége volt. Európa-szerte számos nagy, nemzetközi jelentőségű, vagy nemzetközi együttműködésen alapuló kiállítás létrejött hiúsult meg, mert a kölcsönzött, illetve külföldre kiszállított műtárgyak biztosítási összege olyan magasra rúgott, hogy azt külön állami garancia nélkül az együttműködő múzeumok képtelenek voltak kifizetni. Valódi segítséget olyan szabályozás jelenthet (state indemnity regulations), melyben az állam elfogadja a műtárgykölcsönzéssel járó kockázatot, és vállalja a baleset, vagy egyéb károkozás esetén szükséges anyagi kompenzáció megadását. 2003-ban a berlini Institut für Museumskunde munkatársai előzetes felmérést készítettek, melyben tíz európai államban, valamint az USA-ban és Kanadában vizsgálták a törvényi szabályozást és gyakorlatot. A vizsgálat azt mutatta, hogy minden államban más-más szinten kezelik az államnak a múzeumi műtárgyak mozgásával kapcsolatos felelősségvállalását. 2003 decemberében az EU oktatásért és kultúráért felelős igazgatósága (Directorate General for Education

and Culture) megbízta a francia Reunion des Musees Nationaux-t és a berlini intézetet, hogy 2004 júniusára 30 európai országot érintő teljes körű vizsgálatot végezzenek el. Ebben a vizsgálatban a NEMO tagok is részt vesznek majd. Monika Hagedorn-Saupe előadásához kapcsolódott Marie Christine van der Sman, a Holland Múzeumi Szövetség igazgatója, aki a műtárgyak mozgásának, a tagországokban való bemutatásának szükségességét vetette fel, kiemelve, hogy az európai közös, illetve nemzeti kulturális értékek megismerésében a műtárgyaknak konkrét és szimbolikus jelentősége van. A Holland Múzeumi Szövetség a NEMO-val közösen egy kérdőívet juttatott el a jelenlegi és csatlakozó országokba 2003 folyamán. Kilenc országból, összesen 366 múzeumtól kaptak választ. Az észak-európai térség múzeumai tűntek a legkészségesebbeknek: Svédországból, Finnországból és Dániából 148 intézmény küldte vissza a kérdőívet. Az összesítésből kiderült, hogy a 366 múzeum 17,5 százaléka rendelkezik olyan műtárggyal, mely más intézmény kiállításában található, s csupán 11 százalékuk állít ki más múzeumhoz tartozó tárgyat. Ugyanakkor a 366 múzeum összesen 307 millió tárgyat őriz. Ezeknek a tárgyaknak átlagosan 74 százaléka található a múzeumok raktárában, s 174 múzeum esetében ez az arány 90 százalékos. A vizsgálat elemzését követően Marie Christine van der Sman bejelentette, hogy 2004 októberében Hollandiában nemzetközi konferencia vizsgálja majd a műtárgyak mozgásának és az ezzel összefüggő indeminálásnak kérdéskörét.

A konferencián elfogadásra került még a NEMO Nikolaus van der Pas-nak, az Európai Bizottság Oktatási és Kulturális Főigazgatósága vezetőjének szóló levéltervezete, melyben a NEMO hangsúlyozza a múzeumok, s ezen belül a helyi, lokális, regioná-

lis és kismúzeumok rendkívüli jelentőségét a társadalom általános kulturális fejlődésében, a helyi közösségek identitásának erősítésében. A memorandum kéri az új európai kulturális projektek kidolgozásánál ezen szempontok maximális figyelembe vételét.

A jelentések és viták elhangzása után még egy fontos, formális aktusra került sor. A NEMO ötfős ügyvivői testületébe a távozó Annemarie Vels Hein és Georg Hanreich helyett új tagokat választott a jelenlévő 44 NEMO küldött. A nyugati térséget képviselő portugál *Ines Freitas* mellett *Balázs György*, a Pulszky Társaság ügyvezető elnöke lett a most csatlakozó európai országok képviselőjeként a NEMO vezetőségének másik új tagja. A NEMO elnökének személye, és így székhelye sem változott: a Finn Múzeumi Szövetség elnökét, Anja-Tuulikki Huovinent újválasztották, s így a titkárság is Helsinkiben működik majd tovább. A NEMO következő, évi rendes összejövetelére 2004 novemberében Amszterdamban kerül majd sor.

NEMO Annual Meeting, Berlin, 28-30 November 2003

The annual meeting of the Network of European Museum Organisations was held in Berlin from 28-30 November. 24 members gave a presentation on current issues regarding museum policy in their own countries. The agenda also included an update on cultural actions of the European Commission, digitisation policies and the proposals for the Future Framework of Culture. As a result, NEMO sent out a statement to the Directorate General for Education and Culture. Two members of the executive, Annemarie Vels Hein and Georg Hanreich resigned, the meeting elected Ines Freitas from Portugal and György Balázs, representing the new EU countries.

A kulturális örökség védelme és a fenntarthatóság kérdése

Wilhelm Gábor

2003 áprilisában kéthetes nemzetközi továbbképzésen (Cultural heritage protection in a sustainable society) vehettem részt pályázat útján. A kurzust a londoni székhelyű Centre for Sustainable Heritage szervezte a kulturális örökséggel a legkülönbözőbb szempontból foglalkozó európai szakemberek számára.

Az University College London (UCL) keretében működő Centre for Sustainable Heritage (Központ a Fenntartható Örökségért) fiatal intézmény, 2001. március 1-jén kezdte meg munkáját May Cassar vezetésével. A Központ elsődleges célja a kulturális örökség megőrzésével kapcsolatos kutatások eu-

rópai szintű és tudományközi összefogása. Egyaránt vizsgálja tehát a kulturális örökséget fizikai, technológiai, környezettudományi, társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai szempontból, és a megőrzéséhez, valamint a felhasználásához több tudomány elméleti és gyakorlati eredményeinek ötvözése alapján dolgoz ki javaslatokat, megoldásokat konkrét esettanulmányok kapcsán.

A Központ szándéka, hogy az egyes tudományterületek bevonásával és együttműködésük erősítésével kitérje azt az úrt, mely a kulturális örökség megőrzéséért felelős különböző megközelítések között található. A Központ mindezt részben „problémameghatározó”, részben „megoldáskereső” projektek segítségével igyekszik végezni.

Az intézmény megalapítását három tanszék közösen kezdeményezte az University College Londonon belül: a Bartlett Faculty of the Built Environment, az Institute of Archaeology és a School of Library, Archive and Information Studies, és ezek jelenleg is folyamatosan támogatják a kutatási programokat a történeti épületekre, gyűjteményekre és feltárásokra vonatkozó szakismereteikkel, illetve szakembereik részvételével az egyes projektekben. A Központ munkáját általános szinten egy Akadémiai Tanácsadó Testület irányítja és segíti, mely hat szakemberből áll a régészet, építészet, környezettudomány, épület-, gyűjtemény- és levéltári megőrzés egy-egy területéről.

A máltai származású igazgató, May Cassar,

aki szakmai körökben régóta ismert felkészültségéről, szervező- és irányítóképességéről, közvetlenségéről, végzettségére nézve régész-restaurátor és környezetmérnök. Számos sikeres konferencia, továbbképzés fűződik már a nevéhez, és több – azóta alapműként használt – könyvet adott ki, illetve szerkesztett a kulturális örökség megőrzésével kapcsolatban. Külön hangsúlyt fektet a kulturális örökség védelme szempontjából a tudományos együttműködésre mind az Egyesült Királyságon belül, mind Európában. Ennek megvalósítására számos szervezet aktív tagja, jelenleg többek között az ICOM-CC Preventive Conservation Working Group koordinátora. A Központ fejlesztési vezetője Nigel Blades, aki az intézmény kutatási programját szervezi és vezeti. A Központ szűkebb, állandó csapata a megőrzés, konzerválás, környezetmérnöki tevékenység és épületfizika területén otthonos. Ezenkívül számos egyéb szakembert vonnak be a folyó munkákba, projektekbe, többek között gyűjteményi szakemberek, muzeológusok, vegyészek, építészek, mérnökök ismereteire számítva.

A Központ jelenlegi, három éves kutatási programja, az Innovative Modelling of Museum Pollution and Conservation Threshold (IMPACT), mely a múzeumokat érintő szennyeződések és a kontrollálásukhoz szükséges konzerválás küszöbértékeit igyekszik újszerűen modellálni, és ebből a célból az Európai Tanács támogatásával egy olyan számítógépes modellt fejlesztenek ki, mely a külső környezet változásának, a különböző épületfajták és szellőztetési rendszereknek az együttes hatását képezi le a belső levegő minőségére.

A Központ által vizsgált területek, melyek mindegyikét csak tudományos keretben lehetséges áttekinteni, a következő témaköröket fedik le:

- történeti épületek, gyűjtemények és feltárások megelőző konzerválása;
- szennyeződés és hatásuk mérséklése;
- környezetbarát energia-felhasználás;
- történeti épületek természetes szellőztetése, fűtése;
- a kulturális örökség használatának költségelemzése;
- a kulturális örökség érték meghatározása;
- a törvényhozás és tervezés hatása a kulturális örökségre;
- történeti épületek újrahasznosítása.

A Központ aktívan keres bel- és külföldi partnereket konkrét problémák meghatározás- és megoldásközpontú feldolgozására.

A Központ kiemelt céljai közé tartozik az örökségvédelemmel kapcsolatos tudományos és technológiai ismeretek, illetve eredmények terjesztése, azaz a szakmai képzés biztosítása európai intézményekben dolgozó fiatal vagy már tapasztaltabb kutatók számára. Ebbe illeszkedik bele az a kurzussorozat, mely 2002-ben indult meg először, majd 2003-ban folytatódott, és amely az Európa Tanács tá-

mogatásával valósult meg az 5. keretprogramon belül.

A Cultural Heritage Protection in a Sustainable Society (A kulturális örökség védelme egy fenntartható társadalomban) program, továbbképzés megnevezése is hangsúlyozza azt a kontextust, a „fenntartható társadalmat”, melyből kiemelve vagy amelyetől elvonatkoztatva a szervezők és az előadó szakemberek szerint lehetetlen a kulturális örökség védelméről gondolkodni, beszélni, illetve azt hatékonyan művelni.

*A British Múzeum fedett belső csarnoka – The covered inner hall of the British Museum
Foto – Photo: Wilhelm Gábor*

A képzés 2003. évi programja a fenntarthatóság köré szerveződött, és igyekezett a kulturális örökség védelmével kapcsolatos aktuális kérdéseket megvizsgálni és megvitatni az egyes területek vezető európai szakemberei segítségével (csaknem negyvenen voltak jelen), valamint a kurzus résztvevőinek aktív közreműködésével. A program idejének legalább a felét a résztvevők csoportos munkával, konkrét feladatok elkészítésével és ismeretével, illetve különböző intézményekben történő tapasztalatszerzéssel töltötték.

A kurzus nagyobb témaegységei a következők voltak:

- klímaváltozás (ennek okai, hatásai, a védekezés lehetőségei);
- a kulturális örökség fenntarthatóságának társadalmi, gazdasági és környezeti vonatkozásai;
- a hozzáférés és a megőrzés kapcsolata, dilemmái;
- a „finom”, nem beavatkozó technológiák alkalmazhatósága a kulturális örökség felmérése, vizsgálata és helyreállítása során;
- a kulturális örökség védelmében résztvevők együttműködésének lehetséges és optimális formái (döntéshozás, kockázatmenedzselés);

– a kulturális örökségnek a városon belüli szerepe, helyzete.

Az előadók valamennyi területen hangsúlyozták a holisztikus szemlélet szükségességét, a kulturális örökség, a természetes környezet és a társadalmi kontextus összefüggéseit. Ebben a keretben külön foglalkoztak a kulturális örökség külső helyszíneken, szabadon levő típusaival (épületek, régészeti feltárások stb.), és a közgyűjtemények falain belül tárolt tárgyakkal. Ez utóbbival kapcsolatban részletesen ismertették az egyes épülettípu-

sok tulajdonságait, melyek szerepet játszanak a bennük tárolt tárgyak állapotára nézve, a lehetséges alternatívákat a belső környezet kontrollálására, és természetesen az egyes alternatívákhoz szükséges pénzügyi eszközök mértékét is. Az összes tematikai blokk esetében szóba került a pénzkérdés, a finanszírozás lehetséges formája, az előadók ugyanakkor minden esetben a még megfelelő (és nem a maximalista) szintű megoldásokat támogatták.

A kulturális örökség megőrzése nagyon gyakran nem elsősorban technológiai, pénzügyi kérdés, hanem jóval inkább intézményi. Noha az örökség bizonyos mértékű elvesztése elkerülhetetlen, a kockázati tényezők megfelelő felméréseivel, a megőrzendő tárgyak, épületek állapotának folyamatos nyomon követésével, az esetleges helyzetekre adandó válasz kidolgozásával, a várható eredmény és a befektetett munka mérlegelésével és az intézmények belső működésének és külső kapcsolatrendszerének optimalizálásával a kockázati tényezők nagymértékben csökkenthetők.

A kulturális örökség sérülése a legkritikább esetben egyetlen tényező eredménye. Az egymással gyakran bonyolult viszonyban álló ká-

rosító tényezők felmérése önmagában tudományközi együttműködést kíván meg, hiszen a biológiai, a vegyi és a fizikai jellegű hatások együttesen és egymást erősítve támadják meg a megőrzendő tárgyakat, épületeket. Ezek felderítésére és a hatásai enyhítésére újabb és újabb technikákat dolgoznak ki a szakemberek, és ezek rövid időn belül közkinccsé válnak. A legnagyobb fejlődés e téren pillanatnyilag a biológiai eredetű károsító folyamatok területén figyelhető meg, ám éppen erről tudunk a legkevesebbet.

Az egyes szakemberek részletesen ismertették a felmérés és a konzerválás során alkalmazható lézer, hologram, infravörös, radar technikák előnyeit, hátrányait, konkrét alkalmazási területeit és költségeit egyaránt.

A kulturális örökség védelmével kapcsolatos szakmai továbbképzés természetesen nem azt célozta meg, hogy a kéthetes intenzív munka során az érintett területek szakemberei távozzanak, hanem hogy a résztvevők ezekben a témákban egy naprakész tájékozottságot kapjanak, és képesek legyenek a megőréssel kapcsolatos problémákat egy

szélesebb társadalmi és szakmai kontextusba beleilleszteni, illetve ismerjék meg azokat a lehetőségeket és szakembereket, melyek e kérdések megoldásához jelenleg rendelkezésre állnak.

A központ fennállása óta folyamatosan hirdet meg képzéseket, alap- és középszintű kurzusoktól egészen a doktori programokig. Évente több oktatási kurzust indítanak, és az ezzel kapcsolatos költségek egy vagy teljes részét maguk fedezik a sikeresen pályázók esetében az Európa Tanács pályázat útján nyert pénzügyi támogatásával. A képzésekbe igyekeznek minél szélesebb körű, szerteágazóbb területekről bevonni a szakembereket, hiszen filozófiájuk szerint a kulturális örökség védelmének összetett problémáit eleve csak tudomány- és intézményközi összefogással lehet sikeresen megoldani.

A Központ internetes honlapjának címe: www.ucl.ac.uk/sustainableheritage. Ezen a címen érdemes rendszeresen tájékozódni a kurzusokkal kapcsolatban, valamint ugyanitt a korábbi programok teljes anyaga is megtalálható.

The Protection of Cultural Heritage and the Issue of Sustainability

In April 2003 the another could attend a two weeks course on Cultural Heritage Protection in a Sustainable Society that was organised by the Centre for Sustainable Heritage (University College London). The course was aimed at young European conservation researchers. Its main objective was to disseminate the results of scientific and technological research into the sustainable protection of European cultural heritage. The course was funded by the European Commission under the 5th Framework Programme.

This essay aims at giving an overview of the activity of the Centre for Sustainable Heritage that was established in 2001 and is headed by May Cassar, a widely recognised expert on preventive conservation and heritage protection, and at informing at the the objectives and themes of the course. The programme discussed sustainability from different points of view, addressed issues of tourism as well as access and preservation of cultural heritage. It presented recent technological developments in the field of heritage protection, analysed the relationship between decision-makers and considered the role of cultural heritage in the modern cities. During all the course the complex and interdisciplinary nature of cultural heritage protection was heavily emphasised.

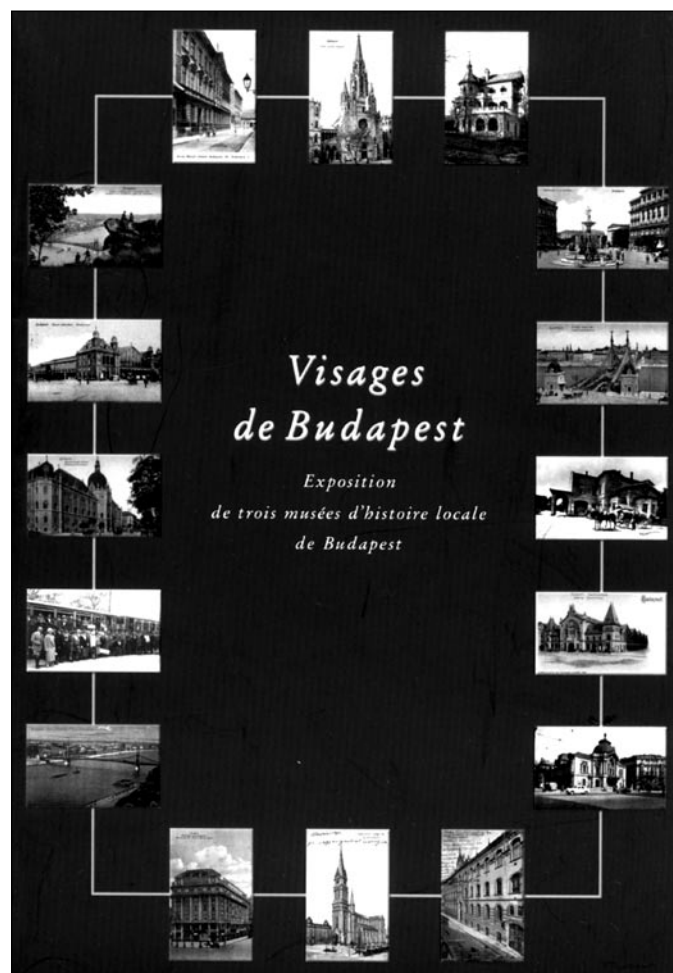
Namuri Magyar Napok Kismúzeumok kiállításai Belgiumban

Juhász Katalin – Gönczi Ambrus

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a belgiumi Namur tartomány helyi kulturális tárcája között létrejött megállapodás keretében 2003 októberében három budapesti kismúzeum: a Hegyvidéki, az Angyalföldi és a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény kapott lehetőséget, hogy egy-egy kiállítás segítségével bemutassa a főváros e három kerületének múltját. A tárlatok nem külön, hanem egy rendezvénysorozat részeként kerültek megrendezésre. A „Namuri Magyar Napok” elsősorban a Magyarország iránt érdeklődő, kulturákedvelő közönség számára nyújtott lehetőséget a hazánkkal való megismerkedésre. A rendezvénysorozat egyik eleme egy kétnapos tudományos konferencia volt, melyen neves magyar és francia történészek, néprajzkutatók, zenetörténészek adtak áttekintést a középkori vallon-magyar kapcsolatokról és azok ma is érzékelhető hatásáról. Magyar részről előadóként szerepelt a többi között Székely György történészprofesszor, Voigt Vilmos professzor, az ELTE Folklor Tanszékének vezetője, Marosi Ernő művészettörténész professzor, Verebélyi Kincső, Tari János, Juhász Katalin néprajzkutatók; Veres László, a miskolci Herman Ottó Múzeum igazgatója.

A tartományi székhelyen, Namur városában 2003. október 9-én, a konferencia helyszínén nyílt meg az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény XIII. kerületet bemutató kiállítása *Ismeretlen Budapest* címmel. Az elmúlt mintegy 120 év angyalföldi vonatkozású fotóanyagából készült válogatás a kerület kialakulását és fejlődését vizsgálta fel, kiemelve a fontosabb csomópontokat Angyalföld történetében. A kiállításnak helyet adó épület korábban malom volt (a régi újlipótvárosi malmokra emlékeztet), ma a Vallon Gazdasági Minisztérium székhelye, földszintjén minden igényt kielégítő modern konferenciaközpontot alakítottak ki. A november 15-ig

A kiállítás katalógusának
borítója
The cover of the exhibition
catalogue

Az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény kiállításának megnyitója
The opening ceremony of the Angyalföld Local History Collection

tartó, XIII. kerületről szóló kiállítást így nagyszámú látogató tekinthette meg.

A Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény képeslap-kiállítása a Namuri Egyetem Könyvtárában, a Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény XII. kerületet bemutató kiállítása pedig Hastiere településen került megrendezésre. A három történeti típusú kiállításon kívül, ugyancsak október 9-én Treignes településen nyílt meg Frankl Aliona fotóművész Újlipótváros kézműves mestereit bemutató expozíciója, szintén az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény anyagából. A három helytörténeti gyűjtemény kiállításához közös katalógus készült francia nyelven, mely a NKÖM anyagi támogatásával látott napvilágot.

A „Namuri Magyar Napok” során négy zenei koncertet is rendeztek, melyen Juhász Katalin, Csörsz Rumen István irodalomtörté-

nész–régizenes és Claude Flagel tekerőlantművész közös eredetű magyar és francia balladákat adott elő. Hastiere település iskolásai számára pedig Juhász Katalin, Csörsz Rumen István és Szabó Katalin 5. osztályos ének-zene tagozatos tanuló rendhagyó zenés magyar néprajzi órát tartottak. A programhoz tartozott még kétnyelvű költészeti est, filmvetítések és a kismúzeumi vezetők találkozója. Ez utóbbin a három fővárosi kerület gyűjteményvezetői vettek részt.

A Magyar Napok namuri rendezvényei az első szakaszát képezték annak a két éves projektnek, amely a magyar és a belgiumi vallon közösség kulturális minisztereinek megállapodása eredményeként valósul meg. 2004 májusában Belgium Namur Tartománya mutatkozik be Magyarországon. A 2004. évi program az idejéhez hasonló szerkezetű

lesz. A középkori francia-vallon betelepülők magyar kultúrára gyakorolt hatását vizsgáló kutatások eredményeiről a Borsod Abaúj Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság Tokajban rendez tudományos konferenciát. A namuri és a tokaji konferencián elhangzott előadások francia és remélhetőleg magyar nyelvű tanulmánykötetben fognak megjelenni. A programban – hasonlóan a namuri rendezvényekhez – kiállítások, kétnyelvű koncertek, költészeti estek és filmvetítések is lesznek, a három magyar kismúzeumban pedig a vallon fél különböző kiállításokkal mutatkozik majd be.

Összességében tehát a Namuri Magyar Napok alkalmával több rendezvényen is eredményesen képviselhetjük fővárosunkat. Az eddigi és a 2004-ben megvalósuló programok remélhetőleg hozzájárulnak európai uniós kapcsolataink fejlesztéséhez és Magyarország, ezen belül is Budapest hírnevének öregbítéséhez.

Hungarian Days in Namur Exhibitions of Small Museums in Belgium

Thanks to the agreement and financial support of the Hungarian Ministry of National Cultural Heritage and of the Cultural Heritage Service of the Province of Namur, Belgium, a cultural program-series was organised in the province of Namur with the aim of presenting the historical connections of Hungary and Val-lonie and showing many features of Hungarian culture. In October 2003 a conference was held in Namur on the medieval relations and cultural interference of Hungarians and Walloons; three small museums from Budapest presented the history of their localities; musical concerts and poetic performances were held as part of the programs. In May 2004 Namur will have the opportunity to introduce the colourful cultural life of French-speaking Belgium, with the help of exhibitions, concerts and special performances. In Tokaj another conference will take place on the effects the medieval Walloon settlers had on Hungarian culture.

Kiállítások

Főúri terítékek az Andrássyak asztalán Kiállítás a Szlovák Nemzeti Múzeum Betléri Múzeumának gyűjteményéből

Basics Beatrix

Amikor erről a kiállításról tudósítunk, tulajdonképpen nem egy, hanem három bemutató műtárgyairól írhatunk. Az első már a múlté, az egri Dobó István Vármúzeum tárlata volt a kezdet, a regionális együttműködés kiváló példájaként. Egerhez Betlér (Betliar) közelebb van, mint a főváros, s nem véletlen, hogy a régió bel- és külföldi múzeumaival jó kapcsolatot ápol a megyeszékhely múzeuma. Ez leglátványosabban a kiállítások cseréjében érzékelhető. Ezek közül is remek választás volt a betléri Kastélymúzeum hatalmas és sokféle műtárgytípust felölelő gyűjteményéből válogatni egy tematikus tárlatot.

Az egri kiállítást követte a Magyar Nemzeti Múzeumbeli (2003 októbere és 2004. január között), nagyon sok látogatót vonzva, s nagy tetszést aratva a közönség körében. S már itt a kezembem a meghívó: a szegedi Móra Ferenc Múzeumhoz tartozó Fekete Házban 2004. január 30-ától egy újabb város, újabb vidék látogatói tekinthetik meg a bemutatót.

Nem akármilyen múzeumi gyűjteményből válogatott anyagot láthattunk és láthatunk még: a történelmi Magyarország főúri kastélyainak berendezése és gyűjteményei jórészt elpusztultak ugyan, az egyik – szinte érintetlenül megmaradt – kivétel a betléri Andrássy kastély és műgyűjteménye. Az épület maga is műemlék, Nebbien Henrik, a pesti Városliget tájépitésze által tervezett angolparkkal, s már 1985-ben a kastélyt, a gyűjteményt és a parkot nemzeti műemlékké nyilvánították. A műemléki helyreállítás munkálatait 1989-1994 között végezték el, s eredményük Europa Nostra díj lett. A betléri Kastélymúzeum jelenleg a Szlovák Nemzeti Múzeum fiiláléjaként rengeteg látogatót vonz, akiknek jelentős része éppen Magyarországról érkezik.

Betlér az egyik legrégebbi település Gömör megyében, 1320-tól említik a nevét oklevelek, dokumentumok. A Bebek család IV. Bélától kapott nagy kiterjedésű birtokokat a megyében, köztjük tartozott Betlér is. A XIV. század első felében kezdtek várakat, erődítéseket építeni e birtokokon, s Krasznahorka vára vált a család központjává. A XVI. század végére a Bebek család kihalt, s a hetvenes években az Erdélyből származó Andrássy familia Péter nevű tagja lett Krasznahorka várkapitánya. Az uradalomhoz tartozó települések között volt Betlér is (ma fordított a helyzet, Krasznahorka vármúzeuma tartozik szervezetileg és gyűjteménye szempontjából a betléri kastélyhoz).

Az Andrássyak fél évszázadon át zálogba

*Születésnap asztal a Magyar Nemzeti Múzeum kiállításában
The birthday table in the exhibition of the Hungarian National Museum
Fotó – Photo: Dabasi András*

kapták e birtokaikat, s folyamatosan viselték a várkapitányi tisztséget. Végül II. Ferdinánd adományaként a vár és a települések az Andrássy család birtokába kerültek, s ezzel a Gömör megyei nagybirtokosok sorába emelkedtek. Andrássy Miklós a törökellenes harcokban való részvételéért 1676-ban bárói címet kapott, később királyi tanácsos, majd gömöri ispán lett. Fiai őt követvén hasonlóképpen a katonai pályára léptek. A legidősebb, Péter a kaszári hadseregben szolgált, a többiek viszont II. Rákóczi Ferenc híveként részt vettek a szabadságharcban. A testvérek 1695-96-ban elosztották az örökséget, ekkor szakadt két ágra a család: István lett a betléri ág alapítója, s Krasznahorka is megmaradt a birtokában.

Andrássy Istvánnak jutott az a feladat, hogy kényelmes főúri hajlékot varázsoljon a műemléki feltárás szerint az 1450-es években épített erődítményből. A XV. századi épület kialakításakor a védelmi szempontok voltak a legfontosabbak. A kétszintes épület akkor mindössze öt helyiségből állt, a falakban lőrészeket képeztek ki, s vizesárok vette körül a várat. Nem sokkal később három saroktorony építésével tették még erősebbé,

jobban védhetővé Betlér akkori erődítményét, s ettől kezdve szinte folyamatosan alakítottak valamit az épületen. A XVI. század elején egy újabb kétszintes épületet emeltek, majd ezt várfallal kötötték a korábbi szárnyhoz. A XVI. század második felében az addig famennyezetes termek boltozatot kaptak, s végül az udvari részt is beboltozták. A XVIII. század végén alakították ki a déli rész grottáját, a barokk kastélyépítészeti kedvelt és jellegzetes terét. A külső homlokzaton ez idő tájt végzett átalakítások már klasszicista stílusjegyeket mutatnak, s ekkor épült a park bejáratánál álló, az Andrássy könyvtárnak helyet adó centrális épület.

A legnagyobb átalakítás a XIX. század nyolcvanas éveiben történt: ekkor emelték a lépcsőházat befogadó nyugati tornyot, a meglévő saroktoronyokat megemelték újabb szintekkel, az első emeleten nagytermet alakítottak ki a családi ősgaléria számára. A híres Andrássy-gyűjtemény alapjait Andrassy Lipót vetette meg a XVIII. század végén. Több ezer kötetes könyvtárát utazásai során tovább gyarapította, csakúgy, mint nevezetes éremgyűjteményét.

A rövid időre a Pálffyok kezére került bir-

tokot és gyűjteményt Andrassy Manó viszavásárolta és tovább bővítette. Míg apja a reformkori országgyűléseken Gömör vármegye képviselőjeként vett részt, ő az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején vált közismert személyiséggé, gúnyrajzait ma is gyakran közlik könyvek, tanulmányok. A szabadságharc leverése után Indiába utazott, a korszak orientális érdeklődésének megfelelően saját rajzaival illusztrált útleírása később meg is jelent. Hazatérve Betlérre letelepedve gazdálkodott, s gyűjteménye gazdagításával foglalkozott. Igazi polihisztorrá vált, írói tevékenysége mellett rajzolt és festett, az Andrassy képtárat, régészeti és numizmatikai gyűjteményét ő tette országos hírűvé. 1860-ban a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé választotta.

A kastély 1880-as évekbeli historizáló átépítése is Andrassy Manó elképzelései szerint történt. Testvére, Andrassy Gyula nem kevésbé híres. Zemplén vármegye követe volt a pozsonyi országgyűlésen, a szabadságharc tragikus vége külföldön érte, részt vett az emigráció megszervezésében. Az 1851-ben halálra ítélt „szép akasztott” Londonban, majd Párizsban élt, s kegyelemben részesülve hazatérte után 1867-ben a kiegyezés egyik előkészítőjeként miniszterelnök lett, majd mint külügyminiszter képviselte az Osztrák-Magyar Monarchiát az 1878-as berlini kongresszuson.

A betléri kastély és gyűjtemény utolsó birtokosa Andrassy Manó fia, Géza volt. Halála után az 1933-ban államosított betléri uradalom fia, Manó vezetése alatt a második világháborúig működött.

A kastély berendezése lényegében a századfordulón kialakított enteriórt idézi fel, kiemelkedően értékes és különleges műtár-

gyak – festmények, szobrok, iparművészeti tárgyak – segítségével. A műtárgyak közül talán legkevésbé szembeötlők az étkezés szertartásához kapcsolódó iparművészeti tárgyak: evőeszközök, porcelánok, ezüstmű, ónkannák, habánok, szobrocskák, üveg poharak és kancsók sorakoznak a szekrényekben, tálalókon, vitrinekben, asztalokon lenyűgöző bőségben és gazdagságban. A Kastélymúzeum látinálainak ezek csak részei, a magyarországi kiállításokon azonban főszereplőkké váltak. Egy főúri család életének évszázadai során halmozódtak föl e kincsek, s gyakran egyenként is jellemző és jelentős emlékei koruknak. Remek megoldás volt egy-egy terített asztalon, enteriórban bemutatni a műtárgyakat, s nem hiányzott a magyarázó felvezetés sem, vagyis némi áttekintés a kastély történetéről, annak urairól. Portrék, tájképek, fotók, dokumentumok – némelyikük a Magyar Nemzeti Múzeum anyagából kiegészítésként – illusztrálták Betlér és Krasznahorka birtokosainak életét. A vadászasztal utal az Andrassyak hagyományos sportjára, amelynek úzésére birtokaik kitűnő lehetőséget adtak. A születésnap-i asztal rekonstrukciója konkrét eseményhez kötődik: 1885-ben Andrassy Natália huszadik születésnapjának megünneplésére gyűlt efféle terített asztalnál össze a család.

A vonzóan illusztrált vezető rövid, tömör szövege és szép képei hazavihető emlékként őrzik a látart látványát. Az időközben a karácsony ünnepéhez „aktualizált” Nemzeti Múzeumbeli kiállítás bezárását követően nem sokkal már a szegedi közönség gyűlhetett össze az ottani megnyitó alkalmából. Meg kell azonban említenünk, nem az egeri bemutató volt az első, amely a magyar közönséggel megismertette a betléri és krasznahorkai

kincseket: néhány évvel ezelőtt a Rákóczi úti Szlovák Kulturális Központban rendeztek válogatást műtárgyaikból a múzeum szakemberei. Az építészeti, képző- és iparművészeti emlékek gazdagsága és változatossága akkor is meggyőző volt, s hála az azóta egyre gyakoribb bemutatkozásnak, mind többen és többen élvezhetik ennek az egyedülálló anyagnak a látványát. S talán egyre többen kapnak ahhoz is kedvet, hogy a néhány órás autó- vagy buszutat megtegyék, hogy eredeti környezetben élvezhessék ennek az érintetlenül megmaradt főúri gyűjteménynek a remekműveit.

Лид м/馮 See also: Келл меллет I.

Aristocratic Dinner Covers on the Table of the Andrassy Exhibition from the Collection of the Slovakian National Museum – Betlér Castle Museum

The material of the exhibition displaying outstanding works of applied art used for laying the tables of aristocratic families was selected from the collection of the Castle Museum of Betlér and Krasznahorka in Slovakia. An incredible amount of paintings, graphic works, works of applied art, coins and medals, rarities can be seen at the exhibitions of the two ancient buildings. Only a small, but very attractive part was brought to Hungary to show details of aristocratic life. The owners, the members of the Andrassy family were famous collectors, politicians and their habits and manners are reflected by the precious works displayed. China tableware, glasses, metalwork represent the taste and richness of the family. The exhibition was first shown in the Castle Museum of Eger, and after being closed in the Hungarian National Museum it would be opened in the Museum of Szeged.

Eredeti, másolat, hamisítvány. Tárgyak párbeszédben

A Néprajzi Múzeum kiállításának megnyitója

Hofer Tamás

A Néprajzi Múzeumban hozzávetőleg 250 ezer műtárgyat őriznek, Fejős Zoltán főigazgató közelmúltban adott tájékoztatása szerint. Ennek a hatalmas tárgyalománynak a túlnyomó többsége a Kárpát-medencében élő népektől, főként a magyaroktól származott, de képviselve vannak mellettük Európa és a többi földrész lakói is. A gyűjtemény egyes darabjait – kevés kivétellel – hozzá lehet kötni meghatározott helységekhez, tájegységekhez, embercsoportokhoz, korszakokhoz. A muzeológusokat régóta foglalkoztatja az is, hogyan lehet a tárgyakat csoportosítani használatuk alapján, például elkülöníteni a lakásberendezés, az öltözet, a gazdálkodás, a vallásos élet tárgyait. A

tárgyakból, a tárgyejüttesekből következtetni lehet különböző életmódokra, az embercsoportok szokásaira, gondolkodására.

Azért idéztem a tárgyak hely, etnikum, nyelv, tevékenység szerinti besorolásának és tevékenységekhez, társadalmakhoz való hozzárendelésének a lehetőségeit, hogy rögtön hozzátehessem: ez a kiállítás nem ezekből a közkeletű beosztásokból, csoportosításokból indul ki. A látogató a kiállítás termeiben egészen láthat dunántúli és erdélyi, tibeti, mexikói és a Húsvét-szigetéről származó tárgyakat, a jelenkorból s korábbi generációk életidejéből. A kiállítás szinte merőlegesen keresztben megy a földrajzi, a népek s a kronológiai korszakok szerinti osztályozásokkal és (a néprajzban) szokatlan, új csoportosítást vezet be. Ez az új osztályozás („eredeti, másolat, ha-

misítvány”) – értelmezésem szerint – azon az alapon alkot csoportokat, hogy az egyes tárgyak saját egykori környezetükben, készítőik-használóik között mennyire voltak elfogadottak, hitelesek, igaziak. A kiállítás, mintegy ellenpéldaként, bemutat nem hiteles tárgyakat is, bennszülött után-készítményeket, turisták, kereskedők számára gyártott objektumokat, melyek már készítésük helyén nem érvényesek; másolatokat és céltudatos, szakértő hamisítványokat. (A múzeum itt fölfedi saját kártyáit, hiszen az a célja, hogy gyűjteményeiből a hamisítványokat kiszűrje.)

Az „eredeti, másolat, hamisítvány” fogalmát a „magas művészet”, a művészetelmélet témakörében dolgozták ki, a főntebb említett „néprajzi”, „etnológiai” tárgyakra csak ügyel-bajjal alkalmazhatóak. A klasszi-

kus művészetelmélet a zseniális művész személyéből indult ki, a műalkotás eredetiségét, hitelességét az ő személyes alkotó munkája adta. Ilyen alkotó személyhez kapcsolódó „hitelességet” néprajzi múzeumokban ritkán lehet találni: a műtárgy nem egy alkotót, hanem egy embercsoportot, törzset, falut, vidéket, annak „tárgyi világát” reprezentálja egy adott időszakban. A „néprajzi tárgyaknak” viszont olyan eredeti „érvényessége”, hitele lehetett, ami messze meghaladta az újkori európai műtárgyakét. A venezuelai piaroa indiánok például azzal a tudattal őrizték rituális rejtek helyen maszkjaikat, hogy ha a nők meglátnák ezeket, vagy meghallanák a rituális hangszerek hangját, meghalnának. (Egy piaroa maszk látható a kiállításon.) Itthon a jegykendő valamikor valóban eljegyezte, jogilag, még a törvényszék előtt is összekötötte a menyasszonyt és a vőlegényt. A kislány, a későbbi menyas-

vább folyik ugyan, de már másodlagos, külső igények kielégítésére. A maszkot viselő táncosokra már nem szállnak le a mitikus ősök szellemei, de a hagyományos formára faragott darabokért jó árat fizetnek kereskedők, turisták és a múzeumok. Ahol hosszan élő gyakorlat maradt a szövés, hímzés, ott sokhelyütt (például Mezőkövesden, Kalotaszegen, Kálcsa vidékén) meg lehetett figyelni, hogyan vált szét a saját öltözetnek, saját ünneplőnek varrt darabok stílusa, kivitelezése azokról, amelyeket kívülállóknak, eladásra gyártottak gyorsabb, felületesebb technikával. A „másolatok” formája, díszítése módosult a változó kereslet, megrendelések hatására (közben, más módon változtak a „saját használatra” készített „eredeti” darabok is). Az értékesítésre készített másolatok leszármazását a „saját közösség ízlése szerint” készített egykori eredetiektől végül már csak elnevezések, egyes anyagok,

technikák, motívumok igazolták, egyre elmosódottabban. Ezen a területen húzódtott a „másolatok” és a „hamisítványok” közötti, gyakran igen bizonytalan határ.

Másolásról azonban más összefüggésekben is beszélhetünk. A tanulás, amivel a kulturális hagyományt újabb nemzedékek átveszik, nagymértékben másolásból áll, például a betűkéből, szövegekből, az iskolás gyerekek palatábláján, irkájában, a számítógép képernyőjén. Maguk a betűk, érdemes idézni, több ezer évesek. Másolással, ismétléssel terjedt el a takácsok mintakincse is a falusi asszonyok között, amint erről a kiállított csodálatos mintakendők tanúskodnak. A másolt minta keskenyre hajtva ott volt a szövő asszony előtt a szövőszekeken. Hasonló módon vettek át hímzésmintákat is. A másolásnak lehetett olyan értelme, hogy egy közösség el-sajátít, befogad (kívülről) valamit. Például egy afrikai falu népe a thonet-széket, óriási fáradtsággal egyetlen fatörzsből faragva ki a hajlított elemekből összeállított európai eredeti mását. (Látható a kiállításon.) Gyári vasborona, eke, kukoricamorzsoló s más gépek helyett, alföldi kis parasztgazdaságokban még az 1950-es években is, falusi kovácsok által készített olcsóbb-egyszerűbb, kis birtokon mégis megfelelő másolatokat használtak. Kézzel faragták a kiállításban szereplő „sasvári pieta” vagy „mária zelli madonna” szobormásolatokat is. Sok belőlük „hitelesített másolat”: rájuk ragasztott bizonylat igazolja, hogy hozzá érintették az eredeti szoborhoz: a vásárló ott járt a kegyhelyen, s az érintés révén talán a kegy-szobor segítő-közbenjáró erejéből is elhozhatott egy részecskét otthonába.

Ha visszamegyünk a kiállítás címében szereplő három terminusnak a kultúra és a művészet „magas” régiójában kialakult eredeti jelentéséhez, akkor természetesen szigorúbban kellene értelmeznünk őket. A „másolatot” például meghatározott eredetiről meghatározott mester által készített másodpéldánynak kell tekintenünk, még akkor is, ha a másolat is az első példány alkotójától származik. De

Részletek a kiállításból
Details of the exhibition

szony tíz évig szőtt, varrt, hogy illően férjhez mehessen. Kelengyéje ki volt állítva a lakodalmas ház udvarán a falu szeme elé, mindenki megcsodálhatta-megkritizálhatta. A kelengye ünnepélyesen reprezentálta két fiatal és két család, két rokonság hatályba lépő új kapcsolatát.

A második kategóriának: másolat, másolás a „néprajzi” környezetekben, az eredetiséghez hasonlóan, a művészetnél elmosódottabb jelentést tulajdoníthatunk. Vázlatos elgondolásom szerint az „eredeti” tárgyak készítése akkor változik át „másolássá”, amikor eredeti, esetleg rítushoz kötött „szent” szerepük, közösségi ellenőrzésük elmosódik, megszűnik. A tárgyak készítése, hímzése, faragása to-

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition
Fotók – Photos: Sarnyay Krisztina

művészettörténészek, művészeti kritikusok is tesznek gondolati kísérleteket a művészet fogalmának radikális kibővítésére, fellazítására. George Kubler például „Az idő formája” című híres könyvét (1962, magyar fordítása 1992) azzal a mondattal indítja: „Tételezzük fel, hogy a művészet eszméje kitérhető, hogy felölelje az ember-készítette dolgok teljes körét, beleértve minden eszközt és irományt, ráadásul a világ haszontalan, szép és költői dolgait”. Kubler könyvében amerikai régészeti adatokat, réteg-elemzéseket használ illusztrációknak, és olyan kérdéseket tesz föl, hogy például a tárgy-populációk változásait milyen „demo-

gráfiai törvényszerűségekkel” lehetne leírni, milyen szabályszerűségei vannak a kulturális ciklusoknak, milyen görbékkel ábrázolható egy-egy stílus kibontakozása-elvirágzása. Hasonló programot vállalt fel ez a kiállítás is. Gazdag „mintavétellel” a múzeum raktáraiból, összehasonlító rálátást kíván adni az elmúlt másfélszáz év alatt világszerte a (falusi, gyarmati, törzsi) közemberek által felépített és használt, részben ma is használatban lévő tarka, csillogó „tárgyi világokra”. Eredeti, másolt és hamis tárgyak váltakoznak, de mi, múzeumlátogatók, muzeológusok tudhatjuk, mindebből mára a helyszínen már alig maradt.

A játék az ezredfordulón folytatódik Öt éves a Fehérvári Babaház – Moskovszky Gyűjtemény

Györgyi Erzsébet

A Kiss Áron Magyar Játék Társaság a fogantatása pillanatától mellette áll a Székesfehérvári Babaház – Moskovszky Gyűjteménynek, a második magyar játék-múzeumnak. A székesfehérvári régi vármegyeházban történt 1998. évi megnyitása óta évente (egy kivételével) összejöttünk, szakmai programmal megünnepeltük a Babaház és a tulajdonos, letéteményező dr. Moskovszky Éva születésnapját. 2000-ben Társaságunk háromnapos rendezvénye – melynek címe „A játék az ezredfordulón” volt – is e gyűjtemény köré szerveződött, ezt népszerűsítette. Azóta jelentősebb szakmai programjaink főcíme – mint jelen rendezvényünké is – „A játék az ezredfordulón folytatódik” lett.

2003. évi évfordulós összejövetelünket különösen ünnepélyessé kívántuk tenni, mert a gyűjtemény betöltötte ötödik évét, s ezt az államfő a Magyar Köztársaság Ezüst

Érdemkeresztje adományozásával ismerte el. Moskovszky Éva augusztus 20-a alkalmából vehette át a kitüntetést Hiller István miniszter kezéből az Iparművészeti Múzeum aulájában.

A Szent István Király Múzeum és Székesfehérvár Megyei Jogú Város volt a társrendező, egyszersmind nagyvonalú vendéglátó házigazda. A Nemzeti Kulturális Alapprogram Közművelődési Kollégiuma az alkalom jelentőségéhez méltó mértékű támogatásával járult hozzá célunk megvalósításához. Személy szerint Illyés Endrénének, a Székesfehérvári Babaházzal foglalkozó restaurátor osztályvezetőnek és munkatársainak köszönhetjük a kiváló helyi előkészítést és az ünnepi alkalomra a Moskovszky Éva által összeállított gyönyörű kiállítás – a „Parányi porcelánok paradéja” – megvalósítását.

Kettős születésnap programunk – mint a korábbi évfordulókon is – a gyűjtemény működésének figyelemmel kísérését fejezte ki a Kiss Áron Magyar Játék Társaság

A kiállítás rendkívül „tömött”, sok, eddig be nem mutatott tárgy most látható először kiállításon. A kiállítás alcíme: „tárgyak párbeszédében” arra hívja fel a látogatót, hogy egy-egy teremben figyelje meg az egymás mellé tett tárgyak dialógusát. Számos tárgynak több teremmel távolabb is van „beszélgető társa”, egy-egy gondolat, mint a víz felszínén tovább pattanó kavics, megérinti több későbbi szakasz témáit is. Ez a kiállítás gondos figyelmet kér a látogatótól. Úgy gondolom, még a harmadik-negyedik kiállítás-látogatás után is találhat majd új összefüggéseket az érdeklődő. Remélhetőleg „dialógus” alakulhat ki a kiállított tárgyak és a látogató között is.

(Elhangzott a Néprajzi Múzeum kiállításának megnyitóján, 2003. november 18-án.)

Лид м/馬 See also: Бор 3 Cover 3

Original, Copy, Fake. Objects in Conversation Opening of the Exhibition of the Ethnographical Museum

The three notions have frequently been discussed before the public by art historians but their relation has rarely been presented from an ethnographical point of view. The definition of authenticity is probably more easy if it is about a painting by a famous artist and all the works based on his original one – but it is much more complex when it comes to tools made by its user or cultic objects which have spiritual power over the community in which it is used. The exhibition at the Ethnographical Museum tries to reveal the complexity of the evolution and interrelation of original objects, their copies and imitations.

részeről. Hozzá kívántunk járulni a Társaság szellemi kapacitásával a kívánatos fejlesztéshez, másrészt országos mértékben akartuk ráirányítani a figyelmet arra, hogy Magyarországon a játékgyűjtemények múzeumi bemutatása milyen csekély mértékben valósul meg, holott a múzeumok látogatóinak nagy része gyermekkorú. Több múzeum rendelkezik raktárba szoruló értékes játékgyűjteménnyel, az azokkal foglalkozó muzeológusok és főleg a gyermekkorú közönség nagy sajnálatára. Eközben a gyermeklátogatók nemegyszer negatív élménnyel távoznak a múzeumból, ha nem életkoruknak megfelelő, számukra élményt nyújtani képes kiállítással sikerült találkozniuk. Érdekes összehasonlításként merül fel, hogy a fürdőekben, uszodákban mindenütt kialakítottak gyermekmedencét, mert a mélyvíz a kicsik számára életveszélyes. A múzeumi, nem gyermeknek való kiállítás nyújtotta negatív élmény viszont nem jelentkezik ilyen közvetlen, drámai módon, ellenkezőleg: a felnőtt ember igé-

nyére készített múzeumi kiállításba „fuladt” gyermek a továbbiakban messze elkerüli a múzeumot.

Összejövetelünk napját úgy időzítettük, hogy a Fehérváron egyidejűleg megrendezésre kerülő nagy nemez és főleg nemezjáték kiállítás megnyitóján is részt vehessünk. A rendezvény rangját jelzi, hogy ahhoz a helyi társrendezők a székesfehérvári Városháza dísztermét bocsátották rendelkezésünkre. A város nevében dr. Selier András alpolgármester köszöntötte a konferenciát, és oklevelet nyújtott át Moskovszky Évának: Székesfehérvár tiszteletbeli polgárává választották. Meglepette a játékosokat azzal, hogy – orvos lévén – Grastyán Endre, a nagy neurobiológus tanítványaként mesterét idézte. Grastyán jelentős kutatásokat folytatott a játék különös, mással nem pótolható értékéről az emberi jó közérzet kialakításában és fenntartásában. Nevéhez fűződik a ma is időszerű megfogalmazás: „A játék olyan drog, amelyet nem követ másnaposság”. Az üdvözlők között volt dr. Vigh Annamária, a NKÖM Múzeumi Osztályának vezetője, sikeres játékiállítások sorának rendezője korábbi munkahelyén, a Kiscelli Múzeumban; dr. Fülöp Gyula megyei múzeumigazgató a Szent István Király Múzeum nevében üdvözölte a megjelenteket, dr. Györgyi Erzsébet pedig a Kiss Áron Magyar Játék Társaság nevében, vázolván a múzeumi játékgűy rendkívüli aktualitását és a Társaság elkötelezettségét ennek kedvező befolyásolására. Illyés Endréné Ötvös Tünde, a Szent István Király Múzeum restaurátor osztályvezetője, a Babaház gondviselője – akinek kimagasló szerepe volt a Moskovszky Gyűjtemény révbe juttatásában – a társrendezők nevében fogta össze a rendezvény e megnyitóköszöntő szakaszát. Gazda Klára kolozsvári néprajzkutató a játék jelentőségének mély megértéséről tanúskodó szavait is idézve beszélt a gyűjtemény Fehérvárra kerüléséről, első éveiről. Ezt követte Szántó Erika nagyhatású, szépen előadott és igen kedvezően fogadott vetített képes bemutatója. A biedermeier gyermek életét, játékvilágát idéző festmények meggyőzően szemléltették számos játékszer, játékmód időtállóságát.

A délutáni összejövetelen ismét a városháza dísztermében gyűltünk össze. A hazai játékmuzeológia kérdéseinek megvitatását Györgyi Erzsébet vezette fel, átadva a szót e terület hazai képviselőinek, kiválóságainak. Moskovszky Éva beszélt a Székesfehérvári Babaház első öt évének tapasztalatairól a 26 betelt vendégkönyv feldolgozása alapján. A számára legkedvesebb bejegyzés: „Végre egy normális múzeum!” S a továbbiak: „A kisfiam azt kérdezte: ez igazi, vagy csak álmodom?” „Jövünk vissza ebbe a csodavilágba!” „Európa több babamúzeumát megjárva megállapíthattuk, hogy

ez a legszebb! Köszönjük!” „Csodálatos gyűjtemény – kétségkívül a legjobb a maga nemében az egész világon” – utóbbi egy angol úr véleménye. „Ez igen! Nagyon jó látni, hogy valaha még voltak »normális« játékok, sokkal emberibb, békésebb játékokkal játszottak elődeink, a játékipar termékei pedig valóságos mestermunkák voltak.” A néhány kiragadott bejegyzés talán érzékelteti a hatást, amit ez a mesterien összeállított és bemutatott, mély emberi mondanivalót közvetítő, a szemhez, észhez és szívhez egyaránt szóló kiállítás rövid idő alatt látogatóira tett, átütő sikert aratva. Mindezt szerény hírverés mellett, amelynek sokszorosára lenne méltó. Szavait Illyésné Tünde egészítette ki, akinek folyamatos jelenléte, megfigyelési lehetősége gazdag tapasza-

ban kimagasló értékű játékgűjteménye csak időszakos kiállításokon kerül bemutatásra, holott „Észak-magyarországi játékc centrum kialakításával a gyermekekhez legközelebb álló múzeum jöhetne létre”, mely a felsőoktatásban is hasznosulna. Dr. Bereczki Ibolya, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettese, a Tallinn és Szentendre után jelenleg harmadik helyén, Szolnokon, a Damjanich János Múzeumban bemutatott „Gyermekvilág Magyarországon” kiállítás tudományos rendezője a kiállítás megrendezésének és közönségfogadtatásának tapasztalatairól beszélt. Dr. Bárkányi Ildikó, a szegedi Móra Ferenc Múzeum osztályvezetője, sikeres játékiállítások rendezője, együttműködő a Budapesti Történelmi Múzeumban február

Dr. Moskovszky Éva köszöntése a városháza dísztermében
The felicitation of dr. Éva Moskovszky at the town hall
Fotó – Photo: Kabácsy Annamária

latanyag megszerzését tette lehetővé. Kalmár Ágnes, a Szókraténusz Játékmúzeum és Műhely igazgatója ismertette, hogy intézménye történetének első szakaszában a műhely jelleg volt hangsúlyos. Jelenleg az időközben megizmosodott múzeumi gyűjtemény vált a gyermekprogramok alapjává. Rendszeresen jelennek meg a múzeumi anyagot ismertető katalógusai. Harcsa Tiborné, a martonvásári Óvodamúzeum igazgatója a gyermekeket fogadó múzeumok interaktivitásáról szövelt. A 13 éves óvodamúzeum kedvezőbb körülmények között sokkal többet nyújthatna az odalátogató bel- és külföldi közönségnek. Császi Irén, az egeri Dobó István Vármúzeum muzeológusa szerint intézménye gazdag, sokoldalú gyermekprogramjait az Eger vára iránti történelmi érdeklődés is népszerűvé teszi. Az egeri múzeum vidéki viszonylat-

ban 15-ig fennállott „Játszani jó” kiállításban nagy múltú játékgűjteményéről, annak bemutatási alkalmairól számolt be, amelynek korai darabjait Tömörkény István, Móra Ferenc gyűjtötték. Kapitány Orsolya, a kaposvári Rippl Rónai Múzeum osztályvezetője beszámolt a Gönczi Ferenc által létrehozott nagy népi játékgűjteménnyel rendelkező kaposvári múzeum gyermekek számára rendezett programjairól, a gyűjteményt feldolgozó, népszerűsítő kiadványaikról. F. Tóth Balázs, a sárospataki Rákóczi Múzeum muzeológusa, a múzeuma gyűjteményéből Monokon megrendezett, jelenleg is fennálló népi játékiállítás rendezője beszámolt a kiállítás fogadtatásáról, annak mély hatásáról az idős generációra is. Keglovich Ferencné, a győri Zichy Palota Családi Intézet igazgatója egy állandó, és hét éve évenként megrendezés-

Tárgygyűttesek a Fehérvári Babaház – Moskovszky Gyűjteményből
 Sets of dolls from the Fehérvár Doll's House – Moskovszky Collection
 Fotók – Photos: Illyés Endréné Ötvös Tünde

re kerülő időszakos országos, Magyarországon egyedülálló babakiállítás gazdája, amely a hazai babakészítő iparművészet legfőbb ösztönzőjévé vált, a kiállítás kéthetes fennállása alatti komplex gyermekfoglalkoztató programról szól. *Dr. Kriston Vízi József* játékszaktörtető nyugat-európai példák nyomán „Játék-út” megszervezését szorgalmazta, amelynek követése során turisták, érdeklődők megtalálnák a múzeumi játégyűjteményeket, játékmúzeumokat, játékkalkoló műhelyeket. *Ridovics Anna*, a Magyar Nemzeti Múzeum muzeológusa, a Budapesti Történelmi Múzeumban november 2. és február 16. között fennállott, majd 2004-ben Szegeden a Móra Ferenc Múzeumban is bemutatásra kerülő játéktörténelmi kiállítás egyik rendezője ismertette kiállításuk koncepcióját. *Haider Edit* főmuzeológus arról szólta, hogy a Royal Ontario Múzeumban az utóbbi évtizedekben megnőtt a gyermekek számára biztosított figyelem, múzeumi tér és foglalkozási lehetőség, azért, hogy otthonosan érezzék magukat ott, saját szintjükön dolgozzák fel a látottakat. *Fülöp Gyula*, a Fejér megyei Múzeumok igazgatója ígéretét nagy taps fogadta: hamarosan rendelkezésre fog állni egy helyiség a Babaházban a gyermekek számára. *Vígh Annamária* összegezve az elhangzottakat, végighaladva minden egyes felszólaláson, méltatta a mögöttük álló teljesítményeket, meleg szavakkal értékelte a vitát és köszönetet mondott megrendezéséért. A felszólalók törekvését egy irányba mutatónak ítélte meg a NKÖM Múzeumi Osztálya aktuális, látogatóbarát elgondolásaival. A hazai játéki-

állításokat, játégyűjteményeket méltatva nagy fontosságot tulajdonított ezek gyermekközpontúságának, a hozzájuk kapcsolódó közművelődési gyermekprogramoknak, hangsúlyozva ezek látogatóvonzó jelentőségét és a jövőbeli támogatás látogatószám függőségét. A vendéglátó Moskovszky Gyűjtemény nemzetközi elismertségét értékelve, a legnagyobb mértékben felhívta a fenntartó város és megyei múzeum figyelmét: nem halasztható a kapcsolódó gyermekprogramok bevezetése. A játégyűjtemények országos felmérését kívánatosnak ítélte. Elismeréssel szólta a kecskeméti Szókratész Játékmúzeum egymás után megjelenő katalógusairól. Nagyobb publicitást vélt méltónak a győri babakiállítás értékehez képest. Felhívta a figyelmet a „Múzeumok mindenkinek” program rokon törekvéseire, a „látogatóbarát múzeum”-ban a gyermek van a középpontban. „A magyar múzeumok jövője részben a gyermekek kezében van” – zárta szavait. *Bálint Szilvia*, Társaságunk Budapesti Babaklubjának alelnöke az Alsóerdősor 3. szám alatt látogatható kiállításoként megnyílt babagyűjteményre hívta fel a figyelmet.

Estefelé a Fehérvári Babaházban köszöntöttük Moskovszky Évát kitüntetésére és születésnapja alkalmából. Az ünnepelt ismertette a „Parányi porcelánok parádéja” című kiállítását a nagyszámú érdeklődőnek, akik késő este alig akarták őt elengedni.

Rendezvényünkön mintegy kilencvenen vettek részt. A játékmúzeumok problémáját inkább csak felvetni, mint alaposan

megtárgyalni nyílt alkalom a fehérvári meleg hangulatú, élénk érdeklődés mellett lefolyt rendezvényen. Ez azonban nem csekélység! Valamennyi résztvevő azzal a meggyőződéssel távozhatott, hogy a múzeumok fontos feladata a gyermekek számára élményt adni. A „gyermekszabásúan” megrendezett játékiállítás, amelyben kedvenc játékszereivel, vagy még ezeknél szebbekkel, és netán a mesehősökkel is találkozhat a kis néző, s amelynek megtekintése után jól lehet játszani a kiállítás légkörében, egy életre vonzóvá teheti a gyermekek számára a múzeumot.

Az ötödik Moskovszky Gyűjtemény napját méltó módon sikerült megrendeznünk. Megünnepeltünk egy évfordulót, egy kitüntetést, s egyúttal a magyar muzeológia és játépedagógia elhanyagolt területére irányítottuk országos méretekben a szakma, de az érdeklődők figyelmét is. Ez alkalommal különleges élményekhez is juttattuk résztvevőinket érdekes előadások, szakmai vita és látványos kiállítások révén.

A Moskovszky Gyűjtemény napja évi rendszerességgel ismétlődő rendezvényünk. A 2003. évi rangos, sokoldalú érdeklődést kielégítő megvalósításával sikerült jelentőségét, vonzerejét – reméljük a jövőre nézve is – megnövelnünk. S hogy a legfontosabbal zárjuk beszámolóinkat: ez év november 13-ára tervezett összejövetelünkön – legjobb reményünk szerint – már a Fehérvári Babaház időközben meginduló közművelődési programjának tapasztalataiból is meríthet majd a Játék Társaság és a muzeológusok közössége.

Megjegyzés

A teljes beszámoló olvasható a Kiss Áron Magyar Játéktársaság honlapján:
<http://kamjt.freeweb.hu>

Лид м.馮 See also: К駱мелл駱let II.

The Game Continues on the Turn of the Millennium The Fehérvár Doll's House – Moskovszky Collection is Five Years Old

The Áron Kiss Hungarian Toy Society has supported the Székesfehérvár Doll's House – Moskovszky Collection (the second toy museum in Hungary) from its establishing in 1998 and yearly celebrated the occasion by organising conferences. In 2003 the founder of the collection, Éva Moskovszky was awarded the Silver Cross of Distinction of the Republic of Hungary, which gave a special flavour to the 2003 gathering held at the town hall of Székesfehérvár. The participants of the conference: museologists and other museum experts from Hungary shared their own experiences on the topic of toys and games preserved in museums and agreed that although our museums keep a significant amount of children's toys and relics of games from all historical periods, they are rarely exhibited. This fact is so much the more regrettable since most of the visitors belong to the younger generations.

Játszani jó! Történelmi barangolás a játékok birodalmában Kiállítás a Budapesti Történelmi Múzeumban és a Móra Ferenc Múzeumban

Kalmár Ágnes

Rejtőzködő kincseket mutatott be, s ezzel hatalmas úrt töltött be a közelmúlt egyik szokatlan kiállítása. Hiányt pótol, de ezzel együtt számos további elvégzendő feladatot is kijelölt. Egy kiállítás, amely szokatlan volt, mégis rögtön otthonos, barátságos, melyet nap mint nap gyermekek sokasága vett birtokba: felfedezte és megcsodálta annak gazdag részleteit, miközben történelmi és irodalmi olvasmányából idézett föl eddig csupán elképzelt tárgyakat. És végül önfeledten játszott, melynek hangja, állandóan zúgó moraja körbelengte az egymásba fűződő kiállítótermeket. Mindeközben évszázadok óta szunnyadó tárgyak keltek életre a látogató gyermekek fantáziájában. Sokszor nagyszülőkkel együtt történt meg az átváltozás, akik önfeledten ugráltak végig a bejáratnál padlóra festett ugróiskola mezőin, megfiatalodva, miután halk zeneszó mellett bejárták a játékok titokzatos, évezreides birodalmát, s csak ezután hajtották be maguk mögött az üvegajtót, melyre mottóként Kosztolányi Dezső játékról írt halhatatlan költeményét írták a rendezők.

A Budapesti Történelmi Múzeumban megrendezett kiállítás igazi karácsonyi ajándékkul szolgál a látogatóknak (2003. november 26. – 2004. február 16.), majd a tavaszt köszönti a szegedi Móra Ferenc Múzeumban (2004. március végétől – szeptember végéig). Rendezői *Matúz Edit* és *Kovács Eszter*, a Budapesti Történelmi Múzeum régészei és *Ridovics Anna*, a Nemzeti Múzeum művészettörténész munkatársa. A rendezők főmunkatársa *Bárkányi Ildikó*, a szegedi Móra Ferenc Múzeum néprajzkutatója.

Hogy miben rejlik e kiállítás ereje? A játékok minden ember legteljesebb pillanatait idézik, talán éppen ezért alkalmasak az ember számára lényeges események kifejezésére. Sokszor válnak szimbólumokká, melyek régi formájukat még akkor is őrzik, amikor már semmit sem tudunk azok eredetéről. Ezért hihetjük el, hogy a játék az emberiség emlékezete. Ismeretek hiányában gondolhatnánk úgy is, hogy a játék önmagáért való dolgok együttese. Ez a kiállítás azonban éppen ezt cáfolja meg, bizonyosságul kultúrtörténelmi emlékeket állítva elénk: a föld mélyéből előkerült tárgyakat, emellett írók és képzőművészek alkotásait, a középs- és újkori mesterek egyes műremekeit és a falusi emberek egyszerű leleményeit. Fontos előzményként szolgálhatott a rendezők számára két nagyteljesítő kutató, Endrei Walter és Zolnay László munkája, melynek

XV. századi csont dobókockák a Budai Palota ásatásából
15th century bone dice from the excavation of the Buda Royal Palace
Fotó – Photo: Retezi László

lényegét az 1986-ban kiadott *Társasjáték és szórakozás a régi Európában* című kötetben foglalták össze. A kötet elsőként veszi számba e terület középkori képes, írott és tárgyi emlékeit. Mindezek számos korábbi eredetű műtárggyal egészültek ki a kiállítás alkalmával: játékok a Budapesti Történelmi Múzeum Aquincumi Múzeumából (őskori agyagkarikák, római kori madár alakú csörgők, edények és állatszobor töredékek, szarmata bronzcsengő), a szegedi Móra Ferenc Múzeumból (őskori csontkorcsolyák, szarmata kori edények), a zalaegerszegi Göcsej Múzeumból (kocsimodell a kora bronzkorból), a visegrádi Mátyás Király Múzeumból (őskori állatszoborcskák, agyagkanalak, kocsikerekek és asztragaloszok) és a szentesi Koszta József Múzeumból (avar kori bronzcsengők és csont kettős síp). A Budapesti Történelmi Múzeum Vármúzeumának középkori anyaga is számos tárggyal bővült, közöttük a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum műtárgyaival (csontkorcsolyák, cserépbabák), a szolnoki Damjanich János Múzeum gyűjteményének darabjaival (török kori asztragaloszok), valamint a makói és a hódmezővásárhelyi múzeumok ásatásainak játékaival.

A sokoldalú tárlat ásatások során felszínre került műtárgyakat sorakoztat fel a hasonló jelentésű, sokkal fiatalabb tárgyak elé, miközben ókori költők sorait említi, akik oly sokszor jelenítik meg gondolataikat játékok

felidézésével, a játékokban megnyilvánuló természeti törvényszerűségekre utalva. Gondoljunk csak a szerelmes szív játékát is jelképező gömbölyű labdára vagy a sors forgandóságát kifejező, kicsiny ostorral hajtható pörgő csigára. Mindezek megjelennek az ókori kultúra vázafestményein is, melyeket fényképfelvételekkel tárnak elénk a kiállítás rendezői.

A játék kultúrtörténetünk szerves része. Erről szól a játéktárlat, elegánsan, pazar gazdagsággal, játékosan és mégis mértéktartóan. A rendezők olyan egységűt teremtettek a kiállítás termeiben, ahol őskori agyagolyók (Koszta József Múzeum, Szentest) sorakoznak a középkorból származó, valamint a későbbi falusi társaik (Szeged, Makó, Hódmezővásárhely) és a polgári világ labdajátékai (Magyar Nemzeti Múzeum, Budapesti Történelmi Múzeum Kiscelli Múzeuma) mellé, miközben nem veszítenek emelkedettségükből Barabás Miklós kisfiút labdával ábrázoló, a XIX. század polgári világát idéző olajfestményei (Magyar Nemzeti Galéria) sem. Másutt középkori lovagjátékok XV. századból származó kerek bronz lova (Magyar Nemzeti Múzeum) áll a fiúk lovacsás játékaik közelében, melyek között ugyanúgy megfér a csontcsikók vontatta egyszerű kocsi (Tornyai János Múzeum, Hódmezővásárhely), mint az Undi Mariska gyűjteményében egykor helyet kapott érchegységi fakatona (Magyar Nemzeti Múzeum).

A *Játszani jó* című kiállítás tematikus elrendezésben mutatja be a játékok világához fűződő tárgyakat. A labda- és golyójátékok mellett láthatóak a hangszerek és hangkeltő eszközök, ezt követik az egyszerű mozgásjátékok, majd a játékfegyverek, lovagjátékok. A téli játékok ékessége a XX. század elejéről származó, finom csengettyűkkel ellátott, gyönyörű szarvasos szánkó (Magyar Nemzeti Múzeum), mellettük Joost Cornelisz Droochsloot *Falusi utca* című olajfestménye 1654-ből (Szépművészeti Múzeum), mely már a szabadtéri játékokhoz vezet, melyek között helyet kapott az ősrégi eredetű papírsárkány is (Tari László Múzeum, Csongrád). A már eddigiekben is említett mozgó és mozgatható játékok között igen értékes a kerek lovon ülő fahuszár, egy magyar iparművészeti játék a XX. század első éveiből (Magyar Nemzeti Múzeum). Ennek a kiállítási térnek központjában kapott helyet egy aranyozott, vésett, ezüst ötvösretek, a Radvánszky-pohár (Magyar Nemzeti Múzeum), melyet Khuen János készített 1576-ban. Felirata szerint Besztercebánya ajándékozta Radvánszky György zólyomi alispánnak második házassága alkalmával. A címer mellett az új fiatalasszony látható ura első házasságából származó gyermekeivel. A kislány kezében baba, a kisfiú vesszőparipán lovagol.

A Budapesti Történeti Múzeum játékiállítására karácsony ünnepére készült, így főhelyre került a feldíszített fenyőfa, körötte gyermekeknek szánt ajándékok: szép kivitelű hintaló, kisvasút, gőzgép és egy gyermekírógép. Különleges darab az 1880-as évekből származó festett fa „Kreml” építőjáték, mely Moszkva környéke háziiparának egy szép darabja (Magyar Nemzeti Múzeum). A feldíszített fa alatt külön csoportban sorakoznak a lányoknak való játékok, melyek így már

a kiállítás következő részéhez kötődnek. Mindez egy polgári család karácsonyát idézi fel a XX. század elejéről. De addig, míg a játékbabákhoz, babaházakhoz érünk, különböző korokból származó állatfigurák sokasága látható. A már bemutatott régészeti leletek mellett népi és háziipari játékok (Móra Ferenc Múzeum, Szeged), Margaret Steiff híres játékmackói (Magyar Nemzeti Múzeum), „Noé bárkája” sokalakos, festett fa játék, feltehetőleg az érchegyvári háziipar XIX. század közepén készült szép darabja (Karlóczi Mariann magángyűjteménye) került bemutatásra. E sokféle tárgyat Fényes Adolf *Iskolapad és Gyermekjátékok* (XX. század eleje), valamint Szönyi István *Zsuzsi a falóval* (1926) festményei (Magyar Nemzeti Galéria) kísérik. A középkori cserépbabákat egy XIX. század végéről, XX. század elejéről származó hatalmas babaház (Magyar Nemzeti Múzeum) követi, melynek egykori tulajdonosai egy úvidéki textilkereskedő gyermekei voltak.

Táblás társasjátékokat, játékkártyákat és építőjátékokat bemutató tágas teremmel zárul a Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeumának kiállítása. Ókori játékok dobóeszközei, az asztragalosz, a szintén csont dobókockák és játékkövek láthatóak itt számos iparművészeti remek mellett, melyek közül a legszebb készletek egykor történelmünk jeles személyiségeinek játékaul szolgáltak. A hagyomány szerint Apafi Mihály erdélyi fejedelem tulajdona volt a drágakövekkel ékesített ostáblajáték (Magyar Nemzeti Múzeum). Az öntöttvas sakk-készlet történelmi személyiségek arcvonásai-val Schossel András (?), Munkács munkája Frigyesfalváról, az 1860-1870-es évekből származik (Iparművészeti Múzeum). Itt került bemutatásra Kossuth Lajos Angliából hozott sakk- és ostáblajátéka (Magyar Nem-

zeti Múzeum), mely 1860 körül készült. A játéktábla egy könyv alakot utánzó préselt, díszített, bőrrel bevont fadoboz, melyhez csontból esztergályozott piros és fehér figurák tartoznak. A kiállítóterem falain bekeretezve függnek a régi játékkártyák és játéktáblák (Magyar Nemzeti Múzeum), és itt kaptak helyet külön vitrinben a különböző építő- és puzzlejátékok.

A *Játszani jó* kiállításra látogató gyermekek az utolsó terem alkalmas terében maguk is készíthetnek játékokat a régi darabok mintájára. Innen hallatszik a kellemes moraj, mely élővé teszi a tárlat termeit, egyben megerősítve azt, ami a szakemberek számára nyilvánvaló, hogy a rendezők igazán színvonalas munkát végeztek.

LsdmgSeealso:Kpmlkletlll.shts
borBack Cover

Playing is Fun! Historical Wandering in the World of Games

A unique exhibition was opened at the Budapest History Museum in November 2003. Games have always been part of our every day life – from the prehistoric era up to our present. Children and adults played in the villages, in the towns and cities; peasants and workers, aristocrats and burghers, women and men all had their own games to play. The exhibition “Playing is Fun”, based on the collections of several Hungarian museums, gives an outline of the history of playing in a thematic arrangement: ball games and marbles, musical instruments, toy weapons are displayed as well as the toys and game of the winter. The final section of the exhibition is dedicated to board games; dices made of bone from the Roman Age, the checker board of Mihály Apafi, the Prince of Transylvania, or the chess board of Lajos Kossuth remind visitors that even the busiest statesmen had their private moments they spent on playing.

A növényábrázolás művészete Időszaki kiállítás a szombathelyi Savaria Múzeumban, 2003. november 4 – 2004. április 9.

Balogh Lajos – Vig Károly

„A virágok szépségét az írók szavakkal, a festők színekkel rögzítik meg. Vannak versbe foglalt növényleírások és világhírű művészi virágfestmények is, ám a természettudós más leírást és ábrázolást kíván. A leírásnak kimerítőnek és az ábrázolásnak a legapróbb részletekig hűnek kell lennie. A hű ábrázolás nemcsak kiegészíti a leírást, hanem sokszor pótolja is azt. Hosszú leírásnál gyakran többet mond egy kicsiny, de jó kép. ... A szakszerű botanikai ismeretek képek útján való közlésére egyedül a hű ábrázolás alkalmas” – vallotta egykoron Moesz Gusztáv bo-

tanikus (1873-1946). Napjainkban, amikor a könyvesboltok polcain számtalan szebbnél-szebb, színes fotókkal illusztrált növényhatározó, ismeretterjesztő kézikönyv közül választhatunk, néhány olyan gyöngyszemmel idézzük fel a fényképezés előtti időköt, amikor a hagyományos növényábrázolás (rajz, festmény, nyomtat, metszet, karc) nemcsak a tudományos növényismeret fontos része volt, de sok esetben képzőművészeti szempontból is maradó értéket képviselt. A régmúlt ilyen alkotásai-rosszpontosító kiállításunk betekintést nyújt a sokszorosítási technikák fejlődésébe, majd eredeti (e) és reprodukciós (r) példákkal villantja fel történetének egyes mozzanatait, különös te-

kintettel a magyar növényábrázolás múltjának jeles oldalaira. A többnyire igen rövid életű virágok formája, színe, szépsége múlandó – elhervadnak, elszáradnak, elszíntelenednek. Ezért már a korai reneszánsz óta folyik a növényi formák, színek természetű rajzokon történő megörökítése. A kiállítás első fő egysége a növényábrázolás módszerei közül – egy-egy műből vett példával illusztrálva – az alábbiakat ismerteti: akvarell- vagy vízfestészet, fametszet (xilográfia), rézmetszet (kalkográfia) és rézkarc, könyvnyomat (litográfia), színes könyvnyomat (kromolitográfia), természetes növénylenyomat (physiotypia, fiziotípia). (A fényképezésre vagy fotográfiára kiállításunk nem tér ki.)

Czarab – *Calluna vulgaris*. Vargha Andor színes tusrajza
Colour waterproof ink drawing by Andor Vargha

A kiállítás második fő fejezete a növényábrázolások történetének fő mozzanatait villantja fel; első alfejezetében a legkorábbi klasszikus képes gyógynövénykönyvtől, az ókori eredetű ún. „Dioszkoridész-kódex”-től (r) a középkori, Cuba-féle „Ortus Sanitatis” (r) kezdetleges fametszetein át a németországi és svájci protestáns orvos-botanikusok, Brunfels, Bock és Fuchs reneszánsz kori fametszetes füveskönyveig (r). A látogató itt J. Th. Tabernaemontanus New Kräuterbuch-jának (1588–1591) eredeti példányát csodálhatja meg. Külön tárlóban láthatóak a XVI. századi Európa legjelentősebb orvosbotanikusa, Carolus Clusius magyar vonatkozású munkáinak hasonmás kiadásai, köztük a „Pannónia, Ausztria és a szomszédos tartományok botanikai leírása...” (1583) és a „Pannóniában megfigyelt gombák rövid foglalata” (1601), bennük fametszetes növényábrázolásokkal. A XVII. század közepétől a XVIII. század közepéig terjedő időszakból bemutatott könyvek már rézmetszeteket tartalmaznak, ezek a német J. J. Becher „Parnassus medicinalis illustratus” (1663; e), a francia P. Pomet „Der Spezerenen und Materialien Hauptbeschreibung darinnen diejenigen Kräuter, Thiere und Mineralien” (1717; e), valamint D. L. Wilhelm „Naturgeschichte: Pflanzenreich” (e) című munkái. A XVIII. század közepétől kezdődő száz év az illusztrált bo-

tanikai díszművek korszakának tekinthető. A leíró természettudományok fellendülése magával hozta a pazar kiállítású, színes rézmetszetű vagy könyvmotató táblákat tartalmazó, nagyszerű díszmunkák keletkezését. E fólió vagy imperiál-fólió méretű könyvek megjelenését fejedelmi és főúri mecénások tették lehetővé. Ilyen többek között G. D. Ehret, D. Ch. I. Trevv, D. B. Ch. Vogel, I. I. Haid és I. E. Haid kiállításunkon bemutatott „Plantae selectae” című műve (1750–1773) is, melynek száz színezett rézmetszetének mindegyike egy-egy műretek.

A kiállítás harmadik fő egysége szemelvényeket tartalmaz a magyar növényábrázolás történetének jeles oldalairól. Ezek sora tekintélyes, amiből jelen ismertetésünkben három korszakból ragadunk ki egy-egy példát. Hazánkban az első, fametszetekkel díszített botanikai ábráskönyv 1591-ben jelent meg Nagy-szombatban, Pécsi Lukács „Az keresztyén szüzeknek tisztességes koszorúja” (r) címmel. Gróf Waldstein Ferenc Ádám és Kitaibel Pál „Descriptiones et Icones plantarum rariorum Hungariae” című díszmunkája (1802–1812; r) a magyar növényábrázolási irodalom egyik legbecsesebb műreke. Rézbe metszett és kézzel színezett ábrákban, természetes nagyságban mutatja be hazánk ritkább vagy érdekesebb virágos növényeit. Mivel a mű kb.

200 példányban jelent meg, csak az első kötet elkészítéséhez 20 ezer táblát kellett egyenként kézzel kifesteni! Gombászati irodalmunk egyik legdíszesebben kiállított művét az elsősorban Szlavónia, a Bánság és Sáros vármegye gombavilágát kutató Schulzer István – és saját – gyűjtései nyomán a felvidéki Szepesség kutatója, Kalchbrenner Károly jelentette meg „Magyarország hártvagombáinak válogatott képei” címmel (1873–1877). Színezett könyvmotató (kromolitográfiát) Anton Hartinger készítette.

A továbbiakban három olyan növényábrázolót mutatunk be, akiknek életében e tevékenység egészen mást jelentett. Verebi Végh Gyula (1870–1951) múzeumigazgató, műgyűjtő, amatőr természetbúvár, Vas megye és hazánk kulturális életének meghatározó alakja volt. Az arisztokrata családból származó férfiú neveltetése, széles körű műveltsége, nyelvtudása már önmagában is lehetőséget kínált számára, hogy a kulturális és politikai élet ranglétráján magasra jusson, de személyisége, hihetetlen munkabírása, és nem utolsósorban az 1912-ben megrendezett Vasvármegyei Műtörténeti Kiállítás sikere emelte őt élete csúcsán az

Zöld hunyor – *Helleborus viridis*

Iparművészeti Múzeum igazgatói székébe. Tehetsége szerteágazó alkotó tevékenységben találta meg lelke kibontakozásának lehetőségét, a képzőművészet számos válfaját művelte, könyv- és műtárgygyűjteménye tiszteletet parancsoló ízlésről tanúskodik. Hagyatékának egy részét a múzeumunk őrzi.¹ A közelmúltban megkezdett feldolgozás során 24 akvarell és tusrajz került elő, amelyek vadon termő, illetve dísznövényeket ábrázolnak. A vízfestmények feltehetően 1904 körül, Firenze környékén készültek. A nagyméretű alkotások technikája, eleganciája ámulatba ejtő! Ugyanakkor a rajzok pontossága olyan mértékű, hogy bármely

Kerti jácint – *Hyacinthus orientalis*. Végh Gyula akvarelljei
Watercolours by Gyula Végh

növényatlaszban helyet kaphatnának. Ezúttal négy tavaszi virág vízfestéssel színezett tusrajzát mutatjuk be.

Vizkeleti Vargha Andor (1872–1927) a Savaria Múzeum természettudományi osztályán őrzött számos akvarell és tusrajz alkotójának neve mindeddig szinte ismeretlen a szakközönség előtt.² Életéről alig maradt fenn adat, azok is jószerivel a harminc növényábrázolását tartalmazó, „Vasvármegye jellemző növényei” című kéziratok kötet (1924–1925) a Gáyer Gyula törvényszéki bírósági író, Vas megye legjelentősebb botanikusa által papírra vetett utóiratból ismeretek. Bírósági írók, majd mérnöki rajzoló volt, de – Gáyer szerint – „teljesen munkaképes és használható ember sohasem volt. Páratlan türelemmel készítette rajzait; ha éppen hangulatban volt, 1-2 nap alatt elkészült egy képpel, máskor egy hónap alatt sem csinált meg egyet. Életének utolsó éveiben a múzeum részére készített rajzok szerény díjazásából tengette életét.” Alkotásainak mintegy felét vízfestéssel színezett, másik felét fekete-fehér tusrajzok alkotják. Rajzait rendkívüli plaszticitás, a színek,

illetve fény- és árnyjáték mesteri alkalmazása jellemzi. Számos tusrajz a korabeli rézmetszetek ábrázolási módját idézi, a finom vonalaktól felépített rajzok technikájukat tekintve is egyedülállóak a magyar növényábrázolás történetében. Az akvarellképek a felhasznált anyag által megengedett finomság határát közelítve, az ábrázolt növények levélzetének, virágainak legkisebb részleteit is láttatják. Személyében Gáyer művészi tehetségű munkatársat talált, akiben a tudományos szintű ábrázolóképeség fegyelme és a művészi megfogalmazás szabadsága ritka egyensúlyban állt. Életműve a magyar növényábrázolás kincsestárának olyan éke, amely méltatlanul elfeledve vár felfedezésre és közkinccsé tételre. Az utókor igazi megbecsülését műveinek igényes, hasonmás kiadása jelenthetné. Egy reprintkiadás nyomán nemcsak Vas megye könyvkiadása és könyvszerető közönsége gazdagodna, de a magyar növényábrázolás panteonja is olyan személlyel bővülne, akinek alkotásaira egész nemzetünk büszke lehet.

Tekintettel arra, hogy kiállításunk csak a már nem élők alkotásaival foglalkozik, a tár-

latot a Kárpát-medence növényvilágának legjelentősebb huszadik századi ábrázolója, Csapody Vera (1890–1985) Budapesten élt növényillusztrátor munkássága bemutatásával zárjuk. 35 éven át dolgozott együtt Jávorka Sándorral, „A magyar flóra” megírójával. Ennek párhuzamként készült el „A magyar flóra képekben” vagy „Iconographia”, amely Jávorka tudományos, és Csapody művészi pontosságára és hűségére révén máig az egész európai botanikai irodalom egyik legértékesebb terméke. 40 színes táblán és 576 oldalon szereplő 4017 fekete-fehér növényrajz (továbbá 72 fekete-fehér fényképpel) a Kárpát-medence több mint 4000 növényfaját mutatta be akkor, amikor sem a környező államok, sem a jóval tehetősebb nyugati országok hasonlókkal nem dicsekedhettek. Csapody Vera hat évtizedes növényábrázoló munkássága során mintegy 14–15 ezer tusrajz, és 10–12 ezer színes vízfestmény került ki keze alól. Képeinek legnagyobb részét a Magyar Természettudományi Múzeum Növénytára növényakvarell-gyűjteményében (Icones Pictae Plantarum) őrzik. Intézményt pótló életműve igen nagy számú botanikai mű növényábrázolásaiban, köztük több saját munkában öltött testet. Előbbiek közül két eredeti akvarellt, utóbbiakból két további könyvet mutatunk be.

A múzeum kamaratermében rendezett kiállítást Keszei Balázs botanikus, a kőszegi Jurisich Miklós Gimnázium igazgatóhelyettese nyitotta meg. A forgatókönyvet írta és rendezte Balogh Lajos és dr. Vig Károly; kivitelezte Jóna Éva, Kaczmarski László, Keresztes Lászlóné és Vizi Péter.

Jegyzetek

¹ Vig Károly: Verebi Végh Gyula természetrajzi gyűjteménye. In: Zsámbéki M. (szerk.): Egy európai Bozsokon – Verebi Végh Gyula munkássága és gyűjteménye. Szombathelyi Képtár. Szombathely, 2003. 34-47.

² Balogh Lajos – Vig Károly: Vizkeleti Vargha Andor növényábrázolásai a Savaria Múzeumban (1924-26). Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője 26. Szombathely, 2001. 7-40.

Lsd mg See also: Kpmellklet IV.

The Art of Plant Illustration Temporary Exhibition at the Savaria Museum in Szombathely, 4. November 2003 – 9. April 2004

In a period when bookshops offer a wide choice of fine photographic handbooks for identifying plants and other works, this exhibition presents some of the gems of the pre-photographic period. Apart from their importance to scientific knowledge of plants, such traditional modes of depiction (drawing, painting, printing, engraving or etching) often had lasting artistic value as well. This display of works from long ago provides insight into how techniques of reproduction developed. Through original and reproduced examples, it highlights aspects of their history, especially the fine moments in the course of plant depiction in Hungary.

Vénusz ajándéka Pipakiállítás a Blaskovich Múzeumban

Gócsáné Móró Csilla

A tajtékpipa-faragás művészetét bemutató időszak kiállítást rendezett a tápiószzelei múzeum a Blaskovich család pipakollekciójából, mely az ötödik alkalommal sorra kerülő Blaskovich Napok nyitó rendezvénye volt. A 2003. május 23-án megnyílt időszak tárlat szakmai előkészítését és megvalósítását a Magyar Nemzeti Múzeum művészettörténésze, dr. Ridovics Anna végezte, megnyitását dr. Vámos-Lovay Zsuzsa, az Iparművészeti Múzeum főigazgató-helyettese vállalta.

Magyarország második legnagyobb, mintegy 200 darabos iparművészeti remekeket tartalmazó pipagyűjteményét a tápiószzelei múzeum őrzi. (A legnagyobb, a Bárczy-féle ezer darabos kollekción a Nemzeti Múzeum tulajdona.)

A Blaskovich Múzeum új időszak kiállításán első alkalommal – a teljesség igényével – került bemutatásra ez a páratlan, hagyományában magyar, művészi kivitelezésében saját korában is európai színvonalú anyag. A pipagyűjtemény számos, a magyar és az európai pipaművéség remekeihez sorolható alkotást őriz. Ennek egy része a rokonság tulajdonából, családi hagyatékából maradt meg. A tajtékpipa birtoklására első adatunk Blaskovich Pál (1733-1802) generális hagyatéki leltára, amelyben 6 forintra értékelték három tajtékpipáját, kettő forintra a kupakos tajték- és 18 krajcárra a fekete cseréppipáját. Mások vásárlás vagy árverés útján jutottak a család birtokába. Iratok bizonyítják, hogy az alispán nagyszülő, majd az édesapa, Blaskovich Gyula (1843-1911) rendszeresen vásárolt pipákat. A családi műgyűjtemény egy részét, köztük 11 pipát az 1896-os Ezredéves

*Blaskovich Gyula (1843-1911), a pipagyűjtemény alapítója
Gyula Blaskovich (1843-1911), the founder of the pipe collection*

Országos Kiállításon is bemutatották. *„Egyes darabokat a művészi szépség, az ötvösmunka, a szobrászi megformálás tett kiállításra méltóvá, másokat a neves történelmi személyekre utaló címerek, a hozzájuk fűzött regényes történetek avattak szinte relikvia-értékűvé”* – írja Ridovics Anna a tárlat szöveges anyagában.

Ez a millennium alkalmával bemutatott kollekción két külön tárlóban szerepel a bemutatón. Őket követik a szobor- és a használati tajtékpipák, köztük a legnagyobb, az óriás csibuk, valamint a legkisebb, a néhány centiméteres aranypipa. A gyűjtemény különleges értékei közé tartoznak a híres tajtékpipametsző mesterektől és műhelyekből kikerült alkotások: Jakob Fell, Demeter Ioan, J. Schwager XIX. század első felében készült munkái érdemelnek figyelmet. A Blaskovich Múzeum

A tápiószzelei pipakiállítás részlete – A part of the pipe exhibition in Tápiószzele

őrzi a magyar történelmi grafikai sorozata nyomán népszerűvé vált bécsi mester, Johann Nepomuk Geiger által szignált Léda-pipát is.

Igazán mives faragványokat találunk a címeres pipák, valamint a csatajeleneteket, életképeket megformáló darabok között. Érdekeséget jelentenek az erotikus pipák, amelyek mutatják a férfi képzelet és fantázia „kortalanságát”. Külön egységet alkotnak a család tagjai által használt, címeres és monogramos pipák és szipkák.

A tápiószzelei múzeum időszak tárlata a Blaskovich pipakollekción teljes bemutatását vállalta fel. Két tárlóban helyezkednek el a fa- és különleges anyagúak, köztük porcelán, gyöngyház, fém, kókuszdió, kagyló, szarvasagancs és cserépből készített darabok. A fapi- pák között is található igen figyelemre méltót, az Európában is ritkaságnak számító XVIII. századi festett ulmi jellegű pipa a tápiószzelei kollekción ékessége.

*Tajtékpipa a XIX. század első negyedéből. Jakob Fell pipametsző mester által szignált darab
A meerschaum pipe from the beginning of the 19th century, signed by pipe-maker Jakob Fell*

A tárlóban bemutatott díszes, elegáns tajtékpipák nemcsak egy nemesi életforma tartozékai, hanem a mesterségbeli tudás művészi darabjai is. A legendák szerint a tajtékpipa a XVIII. században Magyarországról indult hódító útjára. A tajtékmetsző művészi kisipar a XVIII. században Pesten és Bécsben indult fejlődésnek, amely a XIX. században rendkívüli népszerűségegre tett szert. A táblabíró világ hangulatát a tárlaton egy antik enteriőr idézi: a XIX. század közepéről származó pipatároló, egy biedermeier bőrfotel és asztalka, valamint

Tajtékpipa részlete beteget ápoló jelenettel, 1800 körül (az 1896-os ezredéves kiállításon bemutatott darab)

A meerschaum pipe with a scene with a patient with a nurse from about 1800 (the piece was exhibited in 1896 at the millennial exhibition)

Fotók-Photos: Mihály Gócsa

a pipázó Blaskovich Gyula színezett fotója segíti hozzá képzeletünket az időutazáshoz.

A Blaskovich pipaanyag tudományos feldolgozását a múzeumalapító fivérek kezdték meg, majd Haider Edit, a Magyar Nemzeti Múzeum muzeológusa 1992-ben írt összefogla-

ló tanulmányt a Blaskovich emlékkönyvben. Levárdy Ferenc *Pipázó eleink* című könyvében nemzetközi összefüggésekre illesztve értékelte a kiemelkedő darabokat. 2000-ben a hazai és nemzetközi összefogással megrendezett *A magyar pipa története, a magyar történelem pipákon* című kiállításon száz pipa szerepelt a Blaskovichok rangos kollekcijából. A Keszthely, Debrecen és Budapest múzeumaiban bemutatott anyagot nemcsak e tárlatokon, de a magas színvonalú katalógusból is megismerhette a közönség.

Az országos média érdeklődését is kiváltó, jelentős közönségkért arató pipakiállítás létrehozása a tápiószzelei múzeum számára csak álom maradt volna, ha az anyag szakértője, *Ridovics Anna* nem vállalja a szakmai közreműködést. Fáradságot nem kímélve tervezte és állította össze az egyes tárlók tárgyi és szöveganyagát. Önzetlen munkájáért e fórumon mondok köszönetet, hiszen segítségével ilyen igényes szakmai tárlatot nem tudtunk volna létrehozni. Köszönet illeti az Újkorri Osztály és a Nemzeti Múzeum vezetését is, hogy hozzájárultak ahhoz, hogy Ridovics Anna ezt a nagy feladatot a Blaskovich Múzeumban ellássa. Így ismét elmondhatjuk, hogy a tápiószzelei múzeumot, mint a múzeumalapító Blaskovich fivérek idején és azóta is számtalan alkalommal, szakmai feladatainak megoldásában segíti a nemzet múzeuma.

A szakmai összeállítást Ridovics Anna végezte önzetlenül, útmutatásai alapján a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának kiállításrendezői: Bugyinszki László és Faragó Zsolt berendezték a gyűjtemény darabjait. Kiemelődtek, szinte „életre keltek” a XIX. századi pipametszők szebbnél-szebb alkotásai.

Hála és köszönet illeti az ő közreműködésüket, mivel segítségükkel az utóbbi évek legszebb, legművesebb kiállítását valósíthatta meg a tápiószzelei múzeum. A pipametszők aprólékos, művészi munkáját, részletgazdagságát pompásan kiemelik a színes fotónagyítások, amik Gócsa Mihály tápiószzelei fotográfus munkái.

A páratlanul gazdag anyag, a Blaskovich pipagyűjtemény első, teljes bemutatása a tápiószzelei közgyűjtemény 2004. március 31-ig látogatható időszakos tárlatával nem ér véget. Ezt követően a köznemesi műgyűjtemény kollekciját fél évig a szegedi Móra Ferenc Múzeum, majd egy hónapig a makói József Attila Múzeum érdeklődő közönsége tekintheti meg. Reméljük, a dél-alföldi múzeumlátogatókat is megérintik az egykor Vénusz ajándékának tartott tajtékfáragások műves darabjai.

Л:д м:馬 See also: Бор:т3 Cover 3

Venus' Gift Pipe Exhibition in Blaskovich Múzeum

A special exhibition was set up at the museum of Tápiószzele, to represent a fine selection of the Blaskovich Family Pipe Collection, which is the second largest of its kind in Hungary with its 200 pieces of carved meerschaum pipes, cigarette-holders and some other related objects. Visitors can see some great, exquisite works by famous Hungarian and European pipe-makers who carved initials, coat-of-arms, battle scenes or erotic motifs in wood, metal, seashell, pearl or other materials. Meerschaum pipes are thought to be originated from Hungary in the 18th century and they became very popular in the 19th century.

Monet és barátai Tudósítás egy rendhagyó kiállításról

Gila Zsuzsanna

Rendre kanyarognak a sorok a Szépművészeti Múzeum előtt, ha esik, ha fúj. Az ország aprajánagya látszólag szelíd megadással viseli a sorban állás nehéz terhét. Mindez egy olyan országban, ahol villámgyorsasággal felpaprikázódnak polgárai, akiknek egyik kedves időtöltése a „beszólás”. Ki hitte volna, ki hinné el a békés tömeg regéjét, ha nem látná a saját szemével?

A *Monet és barátai* kiállítás utolsó napjáig, március 15-ödikéig mágnesként vonzza az embereket. Óhatatlanul felvetődik a kérdés: mi az oka a pártját ritkító érdeklődésnek? Elsősorban talán az ordító vizuális kiéhezetség, valamint a szívét-lelket vonzó tematika: maguk az impresszionisták. (De természetesen nem feledkezhetünk meg a tömegpszichózis öngerjesztő folyamatáról sem.)

Az impresszionizmust joggal nevezhetjük annak az utolsó „nagy” stílusnak, amely a nagyközönség számára megközelíthető, még érthető. A festmények olyan boldog, időtlen, érintetlen „belle époque” hangulatot sugároznak, amely a XXI. század közönségének már fájdalmasan elérhetetlen. A tájképekből sugárzó ember-teremtészet kapcsolat maga a be nem avatkozó egymás mellett élés, az „épp csak érintsed” jegyében, amelynek farvizén – szimbolikusan szólva – beúszik egy csónak. Kibontva az előbbi képet: a tárlatot végigbongészó látogató az itt-ott, csak jelzésszerűen szereplő embereket sosem látja bármivel is foglalatalkodni, még azokat sem, akik egyébként tevékenyek: Claude Monet *Halászhajók* és a *Porte d'Aval* című festményén a heringhalászok csak kémlelik a háborgó tengert, ám sosem látni, hogy akár egyszer is, akár véletlenül is a tengerbe lendítenék a hálójukat. A *Béka-tó* Camembert-rondellájának (mert hi-

szen nem járunk messze Normandiától) boldog időtlenségben lubickoló társasága pedig maga az élvettség: cseveg és kacag. Örömmel fogadja az életet, belesimul a természetbe, legkevésbé sem kíván bármin is változtatni. Az élet felszínén járók néha könnyedén tovasiklanak, mint a *Hajók*, vagy a *Vitorlásverseny Argenteuil-ben* regattaversenyének résztvevői, vagy Caillebotte vásznán a *Lélekvesztők*.

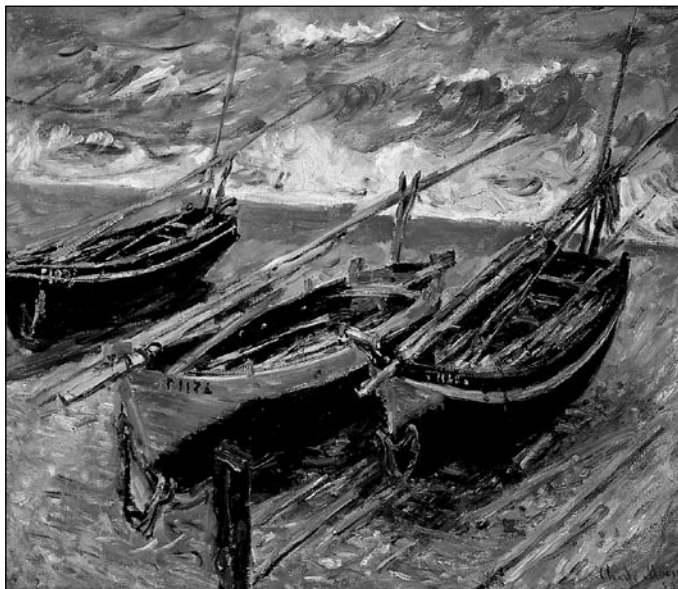
Prózaibb partokra evezve felmerül a kérdés: hogyan jött létre ez a százhat műalkotást – a festmények, grafikák mellett szobrokat is bemutató – harminckét külföldi múzeumból kölcsönző kiállítás? Egy impresszionista kiállítás megvalósításának gondolata már évek óta érlelődött Geskó Judit, a *Monet és barátai* kurátorának fejében. Mint a Szépművészeti Múzeum impresszionista rajzgyűjteményének, a száznegyven lapból álló Majovszky-gyűjteménynek kutatója szerette volna e kevésbé ismert értékekre ráír-

nyítani a figyelmet. Adódott a lehetőség, hogy a 2003-as évben zajló francia kulturális eseménysorozat, a „FranciArt” égisze alatt megvalósítható lenne egy nagyszámú festményt, grafikai anyagot és szobrokat egyaránt felvonultató kiállítás, melynek magvát a Majovszky-gyűjtemény negyvenegy legrésze darabja, Boudin, Daubigny, Van Gogh, Manet, Pissarro, Renoir, Signac, Wistler grafikai munkái adnák.

A francia részvétel anyagi segítséget is eredményezett: a budapesti Institut Français közel 44 millió forintos támogatást nyújtott a kiállítás megrendezéséhez. Ez az összeg azonban önmagában még kevés lett volna, minthogy a harminckét külföldi múzeumból (közülük két tengeren túli gyűjteményből) kölcsönzött hatvanöt műtárgy biztosítása igen magas összegre rúgott. Ebből 24,5 milliárd forintnyi összegre vállalt állami garanciát a magyar állam, a fennmaradó biztosítási összegnek egy ezreléke terhelte a kiállítás költségvetését. Az állami garancia megszövegezése a múzeum jogászának közreműködésével megtörtént: ezzel a Szépművészeti Múzeum a társintézmények elkövetkezendő külföldi kiállításai számára is hasznos segítséget nyújtott.

A műtárgyak kölcsönzését a partnermúzeumok szigorú műszaki paraméterekhez kötötték: a kiállítási térben 20-22 Celsius fokos hőmérsékletet írtak elő, 45-55 fokos relatív páratartalommal. A kölcsönadó felek azt is megszabták, hogy egyszerre kétszáz látogató tartózkodhat a kiállítási térben. Ennek is megvan a maga oka: minden egyes ember átlagosan egy 140 Wattos izzólámpa által megtermelt hőmennyiséggel egyenértékű meleget termel óránként. A megszabott létszámnál magasabb látogatószám esetén azonnal felborul a kényes klimatikus egyensúly. A kiállítóterek klímája nagyon összetett tényezőktől függ: a levegő cirkulációjának sebességétől, a fűtéstől, a külső hőmérséklettől és a páratartalomtól. Tekintettel arra, hogy a kiállítást rengetegen látogatják (a múzeum a hatalmas érdeklődésre való tekintettel 2004. február 21-étől reggel 9 órától este 10 óráig folyamatosan nyitva tart), a kilenc terem mindegyikében három párologtató készülék üzemel éjjel-nappal: ezek feltöltése nyitás előtt és zárás után történik. A termekbe telepített digitális műszerek rendkívüli pontossággal rögzítik az adatokat, amit számítógép segítségével lehet archiválni és kinyomtatni. Az így kapott hőmérséklet- és páraegység alapján pontosan követhető mind az a változás, ami napközben és éjszaka a termekben lejátszódik. Ez a rendszer rendkívül rugalmasan, sokoldalúan programozható és beállítható, a mintavétel sűrűségét a szakember tudja szabályozni, továbbá azt is, hogy milyen mérési ciklusokat állítson be. A kiállítás restaurátor szakembere a mért páratartalom és a hőmérséklet adatait heti rendszerességgel küldi a partnermúzeumoknak.

A világítás úgyszintén szigorúan szabályozott: a műtárgyakat csak a nemzetközi standardnak megfelelő fényerővel érheti, azaz a grafikák megvilágítására 50-90 Lux, a festményekre 120-180 Lux fényerő a megengedett értéktartomány. A kiállításon olajképek és grafikák szerepelnek, vegyesen egymás mellett: a már meglévő, évek óta használt súlyérzékelő képriasztó rendszert az érkező művek magas száma miatt újabb darabokkal kellett kiegészíteni.

Claude Monet: Három halászhajó, 1886.

Szépművészeti Múzeum, Budapest

Claude Monet: Three Fishing-Boats, 1886.

Museum of Fine Arts, Budapest

Elsősorban a diákokra gondoltunk, amikor megfogalmaztuk azt a gondolatot, hogy bármilyen kiállítás a mindennapjainkat meghatározó, korszerű technikai eszközök bevonása nélkül veszítene erejéből. A kiállítási térhez három kabinet kapcsolódik: az első kettőben nyolc darab számítógépet helyeztünk el, a harmadikban pedig egy DVD-lejátszót. A számítógépekre telepített, a tematikához kapcsolódó programok segítségével a látogató egyrészt engedhet játékos hajlamainak, másrészt olyan alapfogalmakat tisztázhat, amelyeket a „kottaállvány”-nak becézett felirati cédulák már olvashattak. Egyébként a felirati cédulák szövegét tartalmazó „könyvecske” csekély összeg (száz forint) ellenében megvásárolható, a két korosztály számára kiadott ún. gyerekkönyvvel egyetemben. Utóbbi tematikájában a szombatonként tartott gyermek-foglalkozásokhoz kapcsolódik. Érdekességként jegyzem meg, hogy a számítógép az érettebb korosztály körében nem kevésbé népszerű, és öröm látni, hogy a látogatók elfogódottság nélkül a gépek mellé mernek ülni. Valami elkezdődött. A harmadik kabinetben, a „vetítő”-ben Monet-portréfilmet láthatnak az érdeklődők, a harmincegy perces film egész nap, folyamatosan megy. Ismét egy érdekesség: a látogatók végigülik! Az előadás mindig telt házzal megy.

A hatalmas érdeklődés hosszan kigyózó sorokat eredményezett. Senki nem számított ekkora érdeklődésre. A kezdeti szakaszban az akkor még életben lévő elővételi jegyek rendszere kétféle célt szolgált: egyrészt a közönség kényelmét, másrészt az aznapra esedékes torlódást segített elkerülni. Ez a rendszer december folyamán kiválóan működött. A kettes pénztárnál előre megvásárolt jeggyel csoportok, de akár egyéni látogatók is kényelmesen bejuthattak, sorban állás nélkül, sőt maga a jegyvásárlás sem került számottevő időbe. A január azonban nem várt érdeklődést hozott, noha mindenki úgy gondolta, hogy a decemberinél nem lesz erősebb az érdeklődés. A jegyelővételi rendszert meg kellett szüntetni, mert az elővételes jeggyel rendelkező, jobbára tárlatvezetéssel összekötött látogatók igénybe vevő látogatók már önmagukban akkora tömeget tettek ki, hogy a napi jeggyel rendelkezők bejutását szinte lehetetlenné tették, valamint a partnermúzeumokkal kötött szerződések létszáma és technikai paraméterekre vonatkozó kikötéseit erősen veszélyeztetették. Másrészt a jegyelővételt igénybe vevő látogatókkal szemben a sorban állók látva, hogy a jegyet felmutatók – egyébként jogosan – előre kerülnek, egyre türelmetlenebbé váltak.

Végző megoldásként a látogatók számát a meghosszabbított nyitva tartással próbáltuk egyenletesebbé tenni. Így jutottunk el a 9-22-ig nyitvatartásig, mely a magyar látogatói szokásoktól eltérő magatartásra ösztönzött. Kezdetben az esti órákban vajmi kevés látogató akadt, bár a sajtóban megjelent az új lehetőség. Néhány nap múlva azonban a helyzet alapvetően megváltozott, a közönség felismerte annak lehetőségét, hogy este nyugodtabb körülmények között, nem tolongva is megtekintheti a kiállítást. Most este hét óra van és – dacára a szűnni nem akaró esőnek – látogatóink hosszú sora ott várakozik a bejárat előtt.

(2004. február 23.)

Megjegyzés

Köszönetet mondok Fáy András restaurátornak a cikkhez nyújtott információkért.

ㄥ疢d m馮 See also: Borㄗ3 Cover 3

Monet and Friends Report of a Unique Exhibition

The exhibition at the Museum of Fine Arts, presenting the works of the greatest impressionists proved to be the most popular one in a long time. Thousands of people are queuing on the steps of the museum and in Heroes Square, which might be a usual sight in London or Amsterdam but is unique in Budapest. The reason of the exhibition's popularity can be linked with good advertising on the one hand but definitely is based on the visual thirst of the Hungarian public and the beauty of the pictures on the other. The core of the exhibit is the museum's collection of impressionist drawings, but altogether 106 works-of-art from 32 countries are presented in this unique selection of Impressionist Art.

Könyv- és folyóiratszemle

A Lehoczky-hagyaték

Csatáry György

Közismert, hogy minden könyvnek megvan a maga története, így igaz ez akkor is, ha tudományos igényű vagy forrásértékű dokumentum-gyűjteményt készítünk elsősorban a szakma számára. A Magyar Országos Levéltárban végzett Rákóczi-kutatásaim alkalmával az egyik történész-hagyatékban érdekes Lehoczky-levéltre bukkantam, amelyben a szerző arra utal, hogy elkészítette Bereg megye kuruc kori okmánytárát. Tudva azt, hogy ezen megye levéltára alig tartalmaz az említett korra vonatkozó iratot, tovább kutattam az állítólagos kézirat után, sikertelenül. Vizsgálva a tudóstársaihoz írt leveleket, egy kiterjedt kapcsolatrendszerrel rendelkező, a történetkutatás iránt elkötelezett egyéniség bontakozott ki. A továbbiakban számba véve kárpátaljai kutatásaim eredményeit, a Lehoczkyhoz írt levelekkel együtt, valamint az MTA Kézirattárából származó ismeretlen dolgozatait, már készen is állt ezen gyűjtemény. Így, ha a kuruc korról készített okmánytárát nem is, de Lehoczky írásos hagyatékának egy részét sikerült felkutatni.

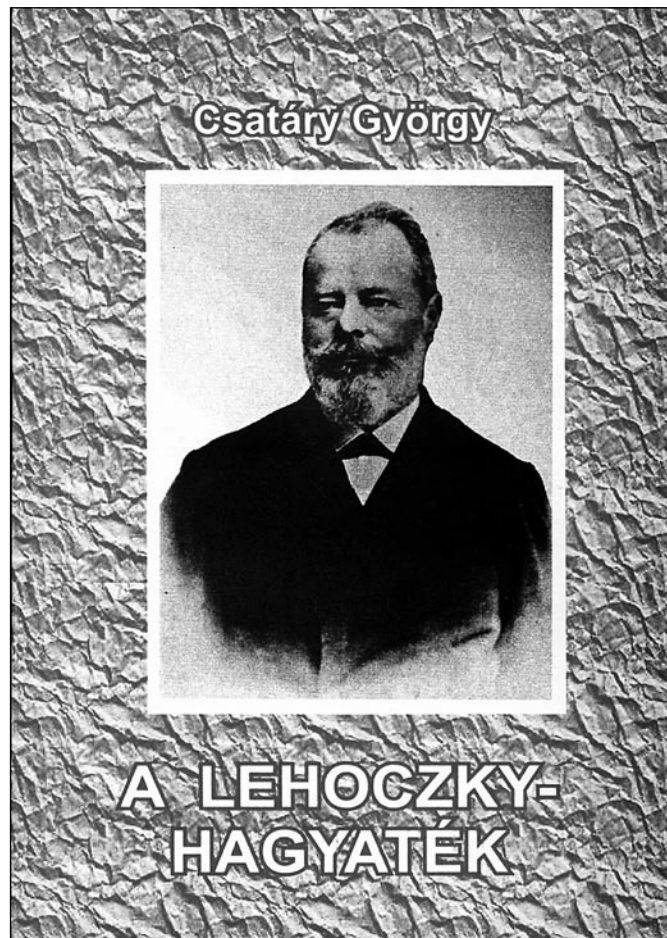
Ki is volt Lehoczky Tivadar? Mivel emelkedett ki kortársai közül? Milyen tudományos eredményeket tulajdoníthatunk neki? Mindezekre a kérdésekre választ találhatunk a kötetben.

Beregszászi (Kárpátalja) levéltárosként közelebbről megismerhettem Lehoczky Tivadar (1830-1915) történetírói és régiséggyűjtő munkásságát, aki szűkebb pátriájában, a történelmi Bereg megye területén létrehozta a korabeli Magyarország talán legjelentősebb vidéki régészeti gyűjteményét. Munkásságának kiteljesedése éppen a XIX. század második felére esik. Ekkor válik a hazai régészet önálló tudományággá. Ebben a folyamatban jelentős tényezőként tartjuk számon Lehoczky Tivadart, az ügyvédet, majd a Munkács-Szentmiklósi dominium ügyészét. Leveleiből, amit a kor neves tudósaihoz –Thaly Kálmánhoz, Erdélyi Jánoshoz, Rómer Flóriszhoz, Pesty Frigyeshez, Nyári Jenőhöz, Szinnyei Józsefhez, Ortvy Tivadarhoz, Szilágyi Sándorhoz, Hampel Józsefhez, Márki Sándorhoz – és másokhoz írt, tájékozódhatunk a tudós korabeli kapcsolatrendszeréről, a történettudomány, a régészet fejlettségi szintjéről. A hozzá érkező levelek közül Pesty Frigyesét és Nyáry Jenőét emelném ki, akik alapján véve pozitívan értékelték legfontosabb művét, a *Beregvármegye monographiáját* (I-III. kötet). Az általa alapított múzeumegyesületet és múzeumot a régió múltkutatásának

egyik alapköveként értékelhetjük, mivel ez volt az első kísérlet a történetkutatás intézményesítésére vidékünkön. Az érdekeltektől felismerték munkájának fontosságát, többek között ezt írták róla: „Az ekként megalapozott múzeum a vidékiek között méltó és kiváló helyet fog elfoglalni, s mint egyik elsőrendű kulturális tényező a rutén határszélen, alapszabályai értelmében nevezetes missziót van hivatva betölteni.” A Lehoczky életmű, történetírói munkássága évtizedek óta foglalkoztatja a kárpátaljai történészeket. Itt említem meg Kobály Józsefnek, a Kárpátaljai Honismereti Múzeum munkatársának Lehoczkyra vonatkozó munkáit, amelyekre szintén utalok a bevezetőben.

Lehoczyt elsősorban helytörténeti kutatásainak eredményeiért tisztelhetjük, több monográfiát és több száz cikket írt központi szaklapokba. Ezt kötetem bevezetőjeként készített rövid tanulmányomban kíséreltem meg érzékeltetni. Itt ismertettem néhány hozzá közel álló munkácsi kortársát – Jankovics Józsefet, a későbbi múzeumigazgatót, Nedeczey Jánost, a jótékony városi képviselőt, akik segítettek Lehoczkyt abban, hogy magángyűjteménye állami szintre is emelkedjen, méltó helyiségben közkinccsé válhasson. Vázoltam a múzeumszervezés kezdeti időszakát, közölve múzeumegyesületének alapszabályait 1907-ből. Tanulságos a múzeum sorsa Lehoczky Tivadar halála után is, amikor az utódok értékesítették a nagy értékű kollekción, de az akkori Csehszlovák Köztársaság nem engedte Kárpátalja területéről elszállítani a múzeum ereklyéit. Igaz, hogy értékes tárgyaiból a rendszerváltások alkalmával sok elkallódott. A megmaradt tárgyak jelentős része bekerült a Kárpátaljai Honismereti Múzeumba, amelynek darabjai ma is megtekinthetők. A múzeum iratanyagát a Kárpátaljai Állami Levéltárban őrzik. Az itteni dokumentumoknak közlöm tartalmi kivonatait az ukrán levéltári rendszerben elfoglalt helyük szerint.

Az MTA Kézirattárában őrzött kézirat

szintén elhivatott történész-kutatóként mutatják be, hisz a Történelmi Társulat választmányi tagjaként végzett kutatásainak gyűjteményét, továbbá néprajzzal kapcsolatos gyűjtéseit ismerhetjük meg ebben a fejezetben. Itt kaptak helyet a *Régi papíros-vízjegyek rajzai 1350-1526*, *A munkácsi vár és uradalom*, *Vadászat*, *Népregek és mondák Munkács vidékéről* című kéziratok.

A könyv előszavában említettem, hogy sajnos a történelmi Bereg vármegye területén nem működik hasonlóan gazdag gyűjteménnyel rendelkező múzeum. Azóta azonban jó irányba változott a helyzet. Beregszászban *Beregvidéki Múzeum* nyílt, ahol egy elhivatott régiséggyűjtő, Sepa János vállalta fel a múzeumvezetés ma sem könnyű feladatát. Az utóbbi években megújult a munkácsi vármúzeum újjászervezett néprajzi és történelmi részlege is, ahol Lehoczky munkássága is bemutatásra került.

(Csatáry György: *A Lehoczky-hagyaték*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. Ungvár, 2001. 203 p.)

Múzeumi bedekker az egri várról

Selmecki Kovács Attila

A múlt év karácsonyára tetszetős kiadvánnyal lepte meg az érdeklődő közönséget a Heves Megyei Múzeumi Szervezet: olyan látogatóbarát múzeumi vezetővel, ami nemcsak a kiállításokról, hanem a vár egészéről ad információt és praktikus eligazítást. A hosszúkas méretű, valóban zsebben hordható múzeumi útikönyv rendkívül gazdag színes képanyaggal kelti fel az érdeklődést a látóivalókat iránt, illetve idézi fel a látottakat. A nyolc témakörre tagolt tömör, világosan fogalmazott, tartalmas szöveget oldalanként legalább két színes kép tagolja, ennek következtében a 184 oldalas könyvecske 240 jó minőségű, látványos színes fotót, metszetet, alaprajzot tartalmaz.

„Az év múzeuma 2001” kitüntetést elnyert vármúzeum látogatóinak száma évente megközelíti a félmilliót. Az ország leglátogatottabb nemzeti emlékhelyének szerepköre is szükségessé tette ennek az igényes, szakmailag hiteles, a nagyközönségnek szóló sokoldalú tájékoztató kiadványnak a megjelentetését. Amint a bevezetőben Petercsák Tivadar előrebocsátja: „Könyvünk a várat és a múzeumot sokrétűségében tárja Önök elé, bemutatva a múltat és a jelen látóivalóit a bástyáktól a földalatti kazamatákig, a kiállításoktól a muzeológiai tevékenységig és a történelmi fesztiváltól a gyermekeket, felnőtteket egyaránt váró élményelemekig”.

Az egri múzeum szakmai kollektívájának közművelődési munkáját dicséret kiadvány első fejezete logikusan a vár történetéről szóló bevezetés, mely az eseménytörténeti áttekintést követően hangsúlyt helyez a várvédelem hagyományainak továbbélésére, irodalmi jelentőségére, valamint sokrétű múzeumi hasznosulásának ismertetésére. Az ezt követő néhány oldalas rész a vármúzeumban való tájékozódáshoz szükséges ismereteket sorakoztatja

fel több alaprajzi metszettel kiegészítve. A kiadvány legterjedelmesebb részét a *látóivalók* logikusan rendszerezett számbavétele és tömör leírása teszi ki: a várkapuk, a földalatti építmények, a bástyák bemutatását a gótikus palota, a vártörténeti kiállítás, a képtár, majd a középkori templomromok bemutatása követi számtalan látványos fotóval, történeti metszettel és következetesen alkalmazott alaprajzi jelölésekkel. Külön egyésként sorakoznak a vármúzeum Egerben található kiállításai, melyek közül legkeresettebb a Gárdonyi Géza Emlékmúzeum és a palóc népművészeti kiállítás.

Az útikönyv további témaköre *Programok a várban* címet viseli. 2003-tól nyaranta korhű öltözetű díszőrség látja el feladatát, melynek kapcsán az óránként sorra kerülő őrsváltás élményszerű látványosság. Az 1996-tól minden évben megrendezésre kerülő „Végvári Vigasságok” egyhetes programjáról színes ismertetést olvashatunk, hasonlóan az „Egri Vár Napja” rendezvényről, melyet 2002-től október 17-én tartanak meg, a törökök 1552. évi vár alóli elvonulásának emlékezeteként. Figyelmet érdemlő részt képvisel a *látogatóbarát múzeumi szolgáltatások* programsor, mely a gyermekjátékszótérrel, a diákfoglalkoztató teremmel, a kazamatákban nyújtott élményelemekről, különböző rendezvényekről, a most létesülő konferenciateremről, valamint az ajándéktárgyakról nyújt gyakorlatilag is hasznosítható áttekintést. Végezetül rövid tájékoztató olvasható a múzeumi háttérmunkáról, a kutá-

tásokról, muzeológusokról, restaurátorokról, kiállításrendezőkről és a kiadványokról. A kötetet a nyitvatartás és információk, elérhetőségek adatai zárják.

(*Dobó István Vármúzeum*. Szerkesztette Petercsák Tivadar; Veres Gábor. Heves Megyei Múzeumi Szervezet Dobó István Vármúzeuma. Eger, 2003. 184 p.)

Történeti Muzeológiai Szemle 3.

Pató Mária

Immár harmadik kötetét üdvözölhetjük a Magyar Múzeumi Történész Társulat kiadásában megjelenő Történeti Muzeológiai Szemlének. A külső megjelenésében is igényes, gazdag tartalmat rejtő évkönyv Pintér János főszerkesztő, Ihász István szerkesztő és a tíz szerkesztőbizottsági tag munkáját dicséri. A 2000-es millenniumi évben megalakult MAMUTT célkitűzésének megfelelően évente megjelenteti a szakterület évkönyvét, segít-

seget nyújtva ezzel is tagjai részére a szakmai publikációs lehetőségek bővítésére.

Az első rész hosszabb történeti tanulmányokat közöl, a második egységben módszertani kérdések kapnak helyet, az utolsó nagyobb blokk az új szerzeményeket, tárgyejteseket mutatja be, valamint rövid külföldi kitekintést ad, majd könyv- és folyóiratszemplével zárul.

A bevezető tanulmány *Veres László Közhasználati üvegek tipológiája* című munkája, a magyar üvegyar XIV. századtól nyomon követhető fejlődését mutatja be a XIX. század végéig. A korabeli források az üveghutákban készített

termékek változatos, gazdag elnevezéséről tanúskodnak, éppen ebben rejlik meghatározásuk nehézsége. Hasonló gondot jelent egy-egy tárgy valamely üveghutához kötése is. A múzeumi gyűjteményekbe került üvegek pontos meghatározását, besorolását segíti a tipológia.

A nemesség körében egészen a XX. századig általános szokás volt a halotti (temetési) címer készítése. *Baják László* A halotti címerek történetéhez című tanulmánya a méltatlanul háttérbe szorult történeti segéd tudomány jelentőségére irányítja a figyelmet. Rövid áttekintést ad a középkori halotti címerhaszná-

lattól a XIX. századi megjelenési formáig, elemelve heraldikai jegyeiket. A Hadtörténeti Múzeumban őrzött 28 ilyen jellegű műtárgy közül három került bemutatásra.

A történelem során egy-egy terület gazdasági erejét alapvetően a mezőgazdálkodás feltételei szabták meg Magyarországon. *Szalipszki Péter* Abaúj-Torna vármegye településszerkezete és településhierarchiája az 1850-es évek elején című munkája – amely bölcsészdoktori disszertációja egy részének rövidített változata –, ezt vizsgálja. A Fényes Elek geographiai szótárára épülő elemzés a puszták számbavételéből indul ki, és a településméret, ill. a lélekszám szerint halad a legnagyobb településkategóriájú falvak felé: a 258 falu leírását 13 mezőváros követi. A piramis csúcsán Kassa, mint szabad királyi város áll, egyetlen településként a megyében, mely 1851-ben rendelkezett a kapitalista várossá válás feltételeivel.

Az évkönyv második nagy egységében *Barta Éva* számol be a III. Országos Történetész Múzeológus Konferencia pécsváradi tapasztalatairól, eredményeiről és az elhangzott előadásokról. A váci Fehérek templomából 1994-ben került elő egy befalazott kriptából az a gazdag leletegyüttes, ami XVIII. századi emléket őrzött meg. Most *B. Gál Edit* a gyöngyösi Szent Erzsébet-templom kriptájának viseletanyagát, mint történeti forrást mutatja be az 1992-ben felfedezett, befalazott kriptában talált 1780–1789 közötti viseletanyag előkerüléséről szóló írásában. *Cs. Lengyel Beatrix* A portré, a portréfénykép, mint történeti forrás című cikkében a múzeumi feltáró munka egyik fontos feladatának tartja a különböző katalógusok, mutatók, ikonográfiák készítését és megjelentetését.

Az évfordulók, jubileumok kiváló lehetőséget adnak a visszatekintésre, összegzésre. *V. Szathmári Ibolya* a Százéves a debreceni Déri Múzeum, *V. Fodor Zsuzsa* 100 év a Veszprém megyei múzeum történetében, *Kaposvári Gyöngyi* A szolnoki múzeum 70 éves című cikkeiben idézik fel az elmúlt évszázadok, évtizedek múzeumot érintő, meghatározó történéseit.

A következő három tanulmány egy-egy gyűjteménygyűjtést mutat be. *Fazekasné Majoros Judit* a szerencsi Zempléni Múzeum képeslapgyűjteményét ismerteti; *Ferencziné Sedlmayr Krisztina* Beszéljünk a zászlókról! című írásának aktualitását a szegedi Móra Ferenc Múzeum látványos zászlókiállítására, és a hozzá kapcsolódó konferencia adta; *Fűrészné Molnár Anikó* pedig a tatabányai ipari skanzenről, az 1988-ban megnyitott Szabadtéri Bányászati Múzeum létrejöttének körülményeiről ad képet.

Gondolatébresztő kérdést vet fel *Tóth G. Péter* A tárgyak újraalkotása. A „történeti” és az „ethno”-múzeológia határán című elemzésében. Tárgy és ember kölcsönhatását, ezek sajátos viszonyát elemzi, összevetve a kultúrtörténetek elméleteivel. Az így létrejött bonyolult összefüggésrendszert a történeti múzeológia szemszögéből vizsgálja. *Nagy László G.* cikkének aktualitását kettős évforduló ad-

ja: 1963-ban kezdődött az ELTE Bölcsészettudományi Karán az „újkoros muzeológusok” egyetemi oktatása, és 20 éve annak, hogy az újjászervezett képzésben részt vevők megkapták diplomájukat. Írásában az eltelt évtizedeket értékeli, és felvet néhány mai gondot, mint megoldandó feladatot. A Honismereti Szövetség 1992-től szervez vetélkedősorozatot neves történelmi személyiségekhez, eseményekhez kapcsolódóan. Tudatos folytatása volt e hagyománynak a Nemzeti Múzeum alapításának 200. évfordulója alkalmából a „Tudás forrásai” címen rendezett vetélkedő, melynek rövid krónikáját *Mátraházy Ferenc* adja közre.

Az új szerzemények rovat öröndetes gyarapodásokról tudósít: először a szolnoki Damjanich János Múzeum tulajdonába került Damjanich Jánosné úti tisztalkodókészletét mutatja be *Gulyás Katalin* történész, majd *Pallos Lajos*

A Magyar Nemzeti Múzeum új szerzeményei 1997–2002 között címen a régészeti, történeti, iparművészeti gyarapodásról számol be.

A külföldi kitekintés részben a Nemzeti Múzeumban 2001-ben rendezett Fénnyel írott történelem című kiállítás milánói bemutatójáról olvashatunk *Stemler Gyuláné* jóvoltából. A gondosan szerkesztett kötetet könyvek, sorozatok, időszaki kiadványok ismertetései zárják.

A Történeti Muzeológiai Szemlét jó szívvvel ajánlhatom nemcsak a történészek, hanem a múzeumi szakemberek figyelmébe, a sikeres folytatás reményében.

(*Történeti Muzeológiai Szemle. A Magyar Múzeumi Történész Társulat Évkönyve 3.* Főszerkesztő: Pintér János; szerkesztő: Ihász István. Magyar Múzeumi Történész Társulat. Budapest, 2003. 230 p.)

Gömörország III/3. 2002. őszi

Selmecei Kovács Attila

A rimaszombati Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület 2000-ben indította meg negyedéves periodikáját, „az északi magyar peremvidék fóruma”-ként. A kiadvány kezdetétől igényes és rendkívül változatos kulturális tartalommal rendelkezik, a térség közművelődésének hí tükreként tölti be misszióját. Jellegét tekintve egyedüli a szlovákiai magyar nemzeti közösség körében. A jelen lapszám a magyar múzeumügy bicentenáriumi alkalmából tematikus áttekintést nyújt a térség múzeumairól és tájházairól, a muzeális intézmények hányatott sorsáról, jelen helyzetéről, a közösségi emlékezet fenntartásában és formálásában vállalt szerepéről. Ez a nevezetes esztendő ugyanakkor több múzeum jubileumát is magával hozta, mely alkalom is indokolta a tematikus lapszám közreadását.

Elsőként a Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület és múzeumának százhusz évét tekinti át B. Kovács István alapos tudománytörténeti feldolgozásában, végigkövetve az 1882-ben az akkori tüzerkaszányában, a mai múzeumépületben létrehozott régészeti és művészeti gyűjtemény és kiállítás sorsának alakulását. Az 1920-ban bekövetkező változás hosszú időre szétválasztotta a múzeum és az egyesület útját, és meglehetősen viszontagságos sorsot szabott a múzeumnak. A Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület 1990-ben szerveződött újjá, legjelentősebb vállalkozása a *Gömörország* című regionális periodika negyedévenkénti rendszeres megjelenítése.

Ebben az esztendőben ünnepelte alapításának százéves évfordulóját a Rozsnyói Bányászati Múzeum, mely évforduló alkalmából Kovács Ágnes nyújt színes krónikát a múzeum történeté-

nek évszázadáról, ismertette a jelentősebb gyűjteményeket is. Ezt követően Krasznahorka váráról, a betléri kastélymúzeumról és az Andrásnyak gyűjteményéről olvashatunk rövid tájékoztatást. Az 1980-ban Losoncon megnyitott Nógrádi Galéria ismertetését követően a losonci Nógrádi Múzeum tevékenységéről kapunk részletes beszámolót.

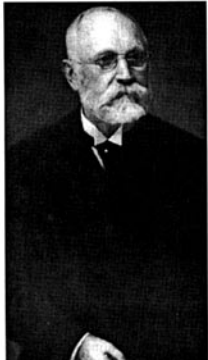
A Bódva völgyének múzeumait és tájházait Bodnár Mónika veszi számba, a legészakibb fekvésű stószói irodalomtörténeti emlékházról, Fábry Zoltán szülőházától a mecenzéfi vasháromon, a szépsi kovácsműhelyen át a tornai és az áji tájházig. A füleki múzeum és a vár sorsával Jacsmenyik József írása foglalkozik. Csáky Károly a palásti falumúzeumot és az ipolyszakállosi tájházat mutatja be. Puskó Gábor a Tornalján működő Kulturális Antropológiai Műhely múzeumi gyűjteményéről és állandó kiállításáról ad részletes áttekintést. A Honti Múzeum centenáriumáról Danis Ferenc emlékezik meg. A magyarországi Gömör tájházainak és kiállításainak ismertetését követően B. Kovács István tollából olvashatunk a medveshidegkúti tájházról és a Református Tudományos Gyűjteményekről, majd Liszka

GÖMÖRORSZÁG

az északi magyar peremvidék fóruma

HONT • NÓGRÁD • KIS-HONT • GÖMÖR • TORNA • ABAÚJ

„Készséggel álltam ez oljár szolgálatába, minden hűség nélkül. Boldoggá tesz, ha vármegyénk közönségét látom körülé közremunkáló csoportosulni. Él bennem képe annak a nagy alkotásnak, melyet ez intézményben állít a kultúrának. Biztat e kép és buzdit.”

(Fábry János, a Gömör-Kishonti Múzeum alapító igazgatója - 1905)

A tartalomból:

- Músák – muzeusok – museomok (körkép Gömörország múzeumairól)
- Fél száz éves a füleki gimnázium
- Magyar református középiskolák találkozója Rimaszombatan
- Nyári Egyetem Jászón
- Barangolás Gömörországban
- A névadó kötelez
- Búcsúunk Harsányi Istvántól
- Pósa Lajos ébresztése

III. ÉVFOLYAM
3. SZÁM

societas musealis
gömör et hont • minoriensis

2002.
ősz

József ad képet a komáromi Fórum Társadalomtudományi Intézet keretében működő Szakrális Kisebmlék Archivumról. A változatos honismereti cikkek sorából említést érdemel Kossuth Lajos rozsnyói szobrának 1939. évi visszaállításáról szóló megemlékezés.

Vijesti muzealaca i konzervatora 2003/1-2.

Gönczi Ambrus

A Horvát Múzeumi Szövetség kiadásában napvilágot látott magazin tavalyi összevont számának első nagyobb egysége körképet ad a külföldi aktuális eseményekről. Így értesülhetünk a Washingtonban megnyíló Amerikai Indián Nemzeti Múzeum építéséről, a 2002. évi drezdai árvíz műtárgyakat érintő súlyos következményeiről, vagy a szürrealizmus nagy alakjának, André Breton hagyatékának párizsi kiállításáról, mely hatalmas vihart kavart a párizsi művészettörténészek és muzeológusok körében.

A folyóirat második nagyobb egysége bel- földi híreket, eseményeket, illetve kérdé-

seket eleméz. A rijekai Természettudományi Múzeum három új akváriummal készült el, mely a tengerfenék rendkívül változatos élővilágát tárja a nézőközönség elé. A három különböző tengerszintet reprezentáló szegmens több mint háromszáz növény- és állatfaj képviselőjének segítségével mutatja be az Adriai tenger flóráját és faunáját. Egy érdekes, az írója szándéka szerint vitát gerjesztő cikk a múzeumok önmeghatározásának szükségességét veti fel. Sokat hallunk arról, hogy a kultúra állandóan változó világában újabb és újabb kihívások közt kell a múzeumoknak a mindennapi feladatokat ellátni. Az egyre nagyobb számú kulturális versenytárrsal folytatott küzdelemben a múzeumok csak akkor képesek lépést tartani, ha érthetően és jól

VIJESTI

MÚZEALACA I KONZERVATORA 1-2 2003

érzékeltetően mutatják fel azokat az értékeket, melyekkel csak náluk ismerkedhet meg az érdeklődő közönség.

Egy másik írás a Zágrábi Régészeti Múzeum új állandó kiállítását mutatja be. Az előző tárlatot még 1974-ben készítették, így aztán régóta napirenden volt egy korszerű állandó kiállítás megvalósítása. Bár az épület tetőszerkezetének sajnálatos károsodása miatt a kiállításban a régészeti gyűjtemény egy részéből nem kerülhettek ki tárgyak, s a ka-

lógus megjelenésére is várni kell még, az új állandó kiállítás megszületése mindenképpen örömteli esemény volt 2003 júniusában.

Nagyobb terjedelmű összeállítás foglalkozik a spliti Művészeti Galériával, melynek megalapítását már 1908-ban felvetették, de végül csupán 1931-ben nyílt meg. A Művészeti Galéria talán legkiemelkedőbb időszaka az 1950-79 közötti időszakhoz köthető: ezekben az évtizedekben számtalan nemzetközi jelentőségű kortárs művészeti kiállítás

megrendezésére kerülhetett sor, a múzeum gyűjtőmunkája pedig látványos eredményeket produkált. Mára több mint 3200 műtárgy tartozik a különböző gyűjteményekhez, melyek méltán reprezentálják a horvát művészeti fejlődést a XIV. századtól egészen napjainkig. A magazin befejező részében Goran Budija folytatja sorozatát a Zinben végrehajtott műtárgytisztítás munkálatairól, bemutatva a múzeum néhány általa kiválasztott fémtárgynak kezelési fázisait.

Museum Visie 2003/4

Gönczi Ambrus

A holland múzeumi szaklap 2003-ban megjelent negyedik száma több olyan témát jár körül, mely gyorsan változó világunkban nemcsak Európa nyugati, de keleti felén is igencsak aktuális.

Yvonne van Ekelen cikke a kulturális örökség fogalmát vizsgálja. Öt évvel ezelőtt ez a szóösszetétel még szinte ismeretlen volt, manapság pedig talán az egyik leggyakrabban használt kifejezés, sőt használata néha egészen az abszurditás határát súrolja. Legáltalában és legegyszerűbben úgy szokták meghatározni, mint minden olyan jelenséget vagy tárgyi emléket, melyet mi a társadalom részéről megőrzésre érdemesnek ítélünk. Ez a fajta szemlélet természetesen túlmutat a hagyományos kultúramegőrző intézmények feladatán és fogalmán, hiszen nem csupán a régészeti lelőhelyek, múzeumok, levéltárak, műemlékek és a természeti környezet képezik részét kulturális örökségünknek. Egyesek ide sorolják az állandóan át- és újrépülő autópályáinkat, vagy akár a férfiak vizelési szokásait. A Holland Múzeumi Szövetség a fogalomnak szűkebb értelmezését tekinti magáénak: mindaz érdemes megőrzésre, melynek szerepe, jelentősége van a lokális, regionális és nemzeti identitás erősítésében, megtartásában. Nincs miért megőrizni egy Coca-Colás üveg kupakját, a labdarúgó klub-épületeket, vagy a világ bármely táján megtalálható Barbie babát. Ez az álláspont vitatható, de a cikkíró nagyon fontosnak tartja, hogy az úgynevezett Holland Örökségi Gyűjtemény kialakításánál, a kulturális örökség meghatározásánál a művészi és történeti szempontokat egyaránt figyelembe vegyék, s az végül törvényi megerősítésre is kerüljön.

Rob Korving cikke egy másik, de a múzeumokat hasonlóan érintő kérdést jár körül: a selejtezést. Az üzleti világban, vállalatoknál, cégeknél gyakori esemény az átszervezés, amikor új posztok keletkeznek, és régi státusok válnak feleslegessé, amikor számos munkakört összevonnak a hatékonyabb működés érdekében. Múzeumoknál is

sokszor történik hasonló, de az már ritkább, amikor egy-egy gyűjtemény újrendezése során feleslegesnek ítélt tárgyaktól szabadul meg a gyűjtemény kezelője. Számos múzeumi szakembernek egész egyszerűen fizikai-lelki fájdalmat okoz egy-egy régi tárgytól való megválás, pedig a selejtezés a korszerű múzeum mindennapi működéséhez szoro-

san kapcsolódik. A selejtezést természetesen nem kampányszerűen, hirtelen felindulásból szabad elkezdni, hanem a gyűjteményi terv által kialakított kritériumok, normák alapján kell végrehajtani. Nem felejtethetjük el, hogy amikor örökre megválnak ezektől a tárgyaktól, végső soron gyűjteményünk fejlesztése a cél.

In memoriam

Gazda László (1934-2003)

Ujváry Zoltán

Gazda Lászlóval való találkozásom véletlenszerű volt – éppen negyed századdal ezelőtt – az egyetem folyosóján, amikor egyik tanár kollégám bemutatott nekem. Első rövid beszélgetésünk kölcsönös rokonszenvet váltott ki, s bár nem állunk munkakapcsolatban, olykor-olykor szívélyes találkozásaink voltak. Akkor még nem gondoltam arra, hogy több mint egy évtizeden át éppen a múzeumügy révén szoros együttműködésre kerül sor, ami a baráti kötődés szálainak megerősödését is jelenti. Egy sok gonddal, keserűséggel kezdődő életút bontakozott ki előttem Gazda Lászlóval való beszélgetéseim során. A Trianonban elszakított Erdélyben, Gyulafehérváron született. Szülei révén a Sóvidékhez, Nyárádmentéhez és Fogarashoz kötődött, és lélekben még Bácskához is, ahonnan anyai nagyanyja származott. Kisgyermekként, félárván Marosvásárhelyről Fogarasra került, ahonnan a bécsi döntés után átszöktek a Magyarországhoz visszakerült Székelyföldre. Rövid ideig tartott a boldogság. A második világháború vége felé, 1944 őszén újra menekülni kellett. Nehéz körülmények között vergődött el a család Szabolcs megyéig, ahol sikerült véglegesen megtelepülni. A sanyarú szegénység évei következtek. A kalocsai jezsuiták az ifjú Gazda Lászlót gimnáziumukba ingyenes diákként vették fel, az államosítás után azonban ott kellett hagynia Kalocsát. Vaján folytatta tanulmányait, majd Nyíregyházán a tanítóképzőnek lett a növendéke. Ezt követően a főiskolán szerzett tanári oklevelet, majd a Kossuth Lajos Tudományegyetemen kapott kitüntetéses magyar szakos diplomát.

Gazda László pályája során tanított, iskolát, pedagógusközösséget vezetett. A tanügy sok problémával járó feladatait látta el, miközben – amint maga vallotta – biharivá, debrecenivé, az oktatás, a kulturális és a művészeti élet „szolgálójává” vált.

Új munkahelye 1983-tól a Déri Múzeum lett. Közel az ötvenedik életévéhez vállalta az ország egyik legtekintélyesebb vidéki múzeumának és a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumi Szervezetnek a vezetését. Nem kis feladat és nem kis felelősség hárult rá. A múzeum munkatársainak kezdeti tartózkodását a bizalom és barátság váltotta fel, és nagy segítséget kapott tőlük a múzeumi ügyek végzése során.

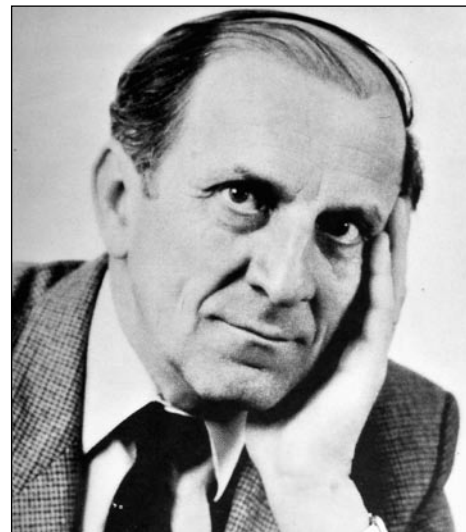
A múzeumigazgatással eltelt tizenkét esztendő Gazda László aktív pályafutásának befejező szakasza volt. Az út végén így vallott erről: „Minden nehézség, megszenvedett kudarc ellenére emlékezetes és gyönyörű évek voltak”. A múzeum irá-

nyítását akkor vállalta fel, amikor a kultúra – s benne a múzeumügy – anyagi, pénzügyi feltételei tragikusan megfogyatkoztak. Nem riasztották a sanyarúnak látszó évek. Elsőrendű feladatának tekintette a muzeológiai, tudományos feladatok menedzselését. A települések vezetőivel kialakított jó kapcsolata révén kezdett hozzá munkatársaival a múzeumi épületek és kiállítások rekonstrukciójához a hajdúböszörményi, berettyóújfalui, hajdúszoboszlói, püspökladányi, nagykereki, álmosdi, hortobágyi, balmazújvárosi intézményekben.

Miközben a „vidék” múzeumainak rangjukhoz illő támogatását, fejlesztését egy pillanatra sem tévesztette szem elől, a nagyhírű intézménynek, a Déri Múzeumnak dolgait is igyekezett olykor sziszifuszinak tűnő erőfeszítésekkel előremozdítani. A múzeum épületének 1976-ban befejezett rekonstrukciója után alig néhány évvel az épület, s a benne lévő kiállítások állag- és biztonságvédelmét kellett megoldania. Számolt az azal, hogy az állandó kiállításokat 15 év után sem lehet újrendezni anyagi feltételek hiánya miatt. Az ún. szakaszos újrendezés programját alakította ki szakmuzeológusaival, s ennek megvalósítása évről évre eredményesen haladt, annak ellenére, hogy a költségvetésen kívüli támogatás igen csekély mértékű volt. Megvalósította a Holló László Emlékmúzeum teljes rekonstrukcióját és új állandó kiállítását is.

Működésének ideje alatt számos hazai és nemzetközi időszaki kiállítást rendeztek a megye múzeumaiban. Bemutatták a Kárpát-medence minden népének népművészetét reprezentáló Déri György-féle gyűjtemény legértékesebb és leglátványosabb részét a Déri Múzeumban, Berlinben, Göttingenben, Prágában. Emellett osztrák, német, lengyel, bolgár, jugoszláv, finn, román, udmurt vendégkiállításokat fogadtak és viszonzoztak. Megszervezte Munkácsy Mihály születése 150. évfordulójának programját, az életmű tudományos értékelését célul tűző debreceni nemzetközi konferenciát. Kiadta a Munkácsy Mihály „Krisztus képei” című könyvet, amely megjelenésétől kezdve nagy népszerűségnek örvend. Restauráltatta a letétbe kapott „Golgota” című művet, s így az 1993 óta a Déri Múzeum Munkácsy termében látható az „Ecce Homo” és a „Krisztus Pilátus előtt” című művekkel együtt.

Miközben doktori disszertációját készítette, társszerkesztője volt a „Hajdú-Bihar megye népművészet” című nagyszabású kötetnek, valamint a megyét bemutató képeskönyvnek. Energiájának, idejének megosztottsága nagyobb, átfogó feldolgozásra nem adott lehetőséget. Számos kisebb tanulmányával bi-

zonyította erre való rátermettségét. Feldolgozta a Déri Múzeum 60 esztendejét, Balogh István történész múzeumigazgatói munkásságát, a megye településeiről megjelent monográfiák szerkesztői-kiadói tapasztalatait. Irodalmi, helytörténeti, művészettörténeti és esztétikai témájú felkészültségét, tájékozottságát felhasználva, több mint 60 kiállítást nyitott meg, azt bizonyítva, hogy ennek a műfajnak nemcsak információkkal kell szolgálnia, hanem élményekben is kell részesítenie résztvevőit.

Szolgált – ahogy ő mondta – tájak, települések művelődésügyét, otthont lelt Nyírbátorban, Berettyóújfaluban és Debrecenben, s ahol otthon volt, mindig kereste, és amennyire lehetett, meg is találta helyének és szolgálatának az értelmét. Minden alkalmat felhasznált arra, hogy szülőföldjének történetét és személyes élményeit az összekötő tervek és cselekedetek szolgálatába állítsa. Részt vett az Erdélyi Tükör szerkesztőségének munkájában. 1990 elején elsőként tárgyalt nagyváradi partnereivel az együttműködésről. Nem volt olyan ügy, akár debreceni, akár bihari, erdélyi, vagy még messzebbnyúlóan magyar, amelyben ne vállalt volna őszinte és reménykedő szerepet.

László Gazda (1934-2003)

The outstanding character of Hungarian ethnography was born in Transylvania, in the town of Gyulafehérvár. He finished his secondary school in Vaja, and obtained his degree in Hungarian literature and grammar at the University of Debrecen. In the first phase of his career he worked as a teacher and schoolmaster, but in 1983 he became the director of the Déri Museum and thus the leader of the Hajdú-Bihar County Museum Organisation. Although it was a period of recession for the museums he did not give up and spend his time on the reconstruction of the museum buildings and updating of exhibitions. Under his direction several significant international temporary exhibitions were opened at the museums of the county. László Gazda served his community in every way and with every means at his disposal.

A Pulszky Társaság hírei

Díjátadás (2004. január 27.)

A XXIX. Országos Restaurátor Konferencián került sor a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület Műtárgyvédelmi Tagozata által alapított „Műtárgyvédlemért – Balázs Ágnes Díj” átadására. A díjat Kastaly Beatrix restaurátor, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa nyerte el a könyv- és papírrestaurálás területén folytatott eredményes kutatómunkájáért, a szakirányú képzés hazai megszervezéséért, sokoldalú oktatómunkájáért, továbbá kiemelkedő állományvédelmi tevékenységéért.

Elnökségi ülés (2004. február 5.)

A Pulszky Társaság első éves ülésén a közgyűlés előkészítése volt a fő téma. Az elnökség megvitatta és a választmány elé terjesztésre alkalmasnak találta az ügyvezető elnök és a főtitkár által elkészített közhasznúsági jelentést és éves munkatervet. Meghallgatta Balázs György ügyvezető elnöknek az Európai Múzeumi Szervezetek Hálózatának berlini ülésével kapcsolatos beszámolóját, illetve döntött arról, hogy a következő választmányi ülésre meghívják Veres Lászlót, a Megyei Múzeumi Szövetség alelnökét, tartson tájékoztatót az új szervezet céljairól és működéséről.

Választmányi ülés (2004. február 13.)

A mezőkövesdi Mezőgazdasági Gépmúzeum adott otthont a Pulszky Társaság közgyűlést előkészítő választmányi ülésének. Az ülésen a választmány kisebb módosításokkal elfogadta a 2003. évi közhasznúsági jelentést és a 2004. évi munkatervet. Az ülésen részt vett Varga Éva szobrászművész, aki bemutatta a Pulszky Ferenc és Pulszky Károly Díj kisplasztika-tervét. A választmány arról is határozott, hogy az elnökség által felkért bíráló bizottság egy héten belül meghozza a díjak odaítélésével kapcsolatos döntését.

FELHÍVÁS A MÚZEUMOK VEZETŐSÉGÉHEZ

A Magyar Múzeumok Honlapján (www.museum.hu) található adatok éves frissítése idén is elengedhetetlenül szükséges.

Ebből a célból az Önökhöz kipoztázott kérdőíve(ke)t legyenek szívesek mihamarabb postán visszaküldeni.

Amennyiben valamilyen oknál fogva nem kaptak ilyen adatlapot, igényelhetik szerkesztőségünkötől, készséggel állunk az Önök rendelkezésére:

Tel.: (1) 239-9831

E-mail: info@museum.hu

Ezúttal szeretnénk felhívni a figyelmüket, hogy postacímünk megváltozott.

Új címünk:

Kultúra az Interneten Alapítvány

Museum.hu

Pf. 380. Budapest 1394

E számunk szerzői

- Balla Loránd (1973)
történész
gyűjteménykezelő
Történelmi Képcsarnok
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest
- Basics Beatrix dr. (1956)
művészettörténész
főosztályvezető
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest
- Balogh Lajos (1962)
botanikus
muzeológus
Savaria Múzeum
Szombathely
- Csáki Árpád (1978)
történész
muzeológus
részlegvezető
Székely Nemzeti Múzeum
Sepsiszentgyörgy
- Csáky Károly dr. (1950)
tanár, etnográfus
PhD.
helytörténeti író
Ipolyság
- Csatáry György dr. (1963)
történész
főiskolai tanár
II. Rákóczi Ferenc
Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász
- Cserey Zoltán (1941)
történész
főmuzeológus
Székely Nemzeti Múzeum
Sepsiszentgyörgy
- Danter Izabella dr. (1955)
etnográfus
PhD
muzeológus
Honismereti Múzeum
Galánta
- Gila Zsuzsanna (1965)
francia szakos középiskolai
tanár
kiállítás-szervező
Monet és barátai program
Budapest
- Gócsáné Móró Csilla (1960)
történelem-népművelés szakos
tanár
igazgató
Blaskovich Múzeum
Tápiószele
- Gönczi Ambrus (1973)
történész, muzeológus
gyűjteményvezető
Ferencvárosi Helytörténeti
Gyűjtemény
Budapest
- Györgyi Erzsébet dr. (1936)
etnográfus
PhD
soros elnök
Kiss Áron Magyar Játék
Társaság
Budapest
- Hofer Tamás dr. (1929)
etnográfus
PhD
ny. főigazgató
Néprajzi Múzeum
Budapest
- Juhász Katalin (1961)
etnográfus
gyűjteményvezető
József Attila Művelődési
Központ
Angyalföldi Helytörténeti
Gyűjtemény
Budapest
- Kalmár Ágnes (1956)
művészettörténész
igazgató
Szórákaténusz Játékmúzeum
és Műhely
Kecskemét
- Kató Zoltán (1969)
biológus, főmuzeológus
főigazgató
Székely Nemzeti Múzeum
Sepsiszentgyörgy
- Kobály József dr. (1960)
régész
osztályvezető
Kárpátaljai Honismereti
Múzeum
Ungvár
- B. Kovács István dr. (1953)
történész
Széchényi Ferenc Díjas
muzeológus
megbízott igazgató
Református Tudományos
Gyűjtemények
Rimaszombat
- Kovács Tibor dr. (1940)
régész
régész
kandidátus
főigazgató
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest
- Makai Ágnes dr. (1943)
régész, történész,
numizmatikus
főtanácsos
Hadtörténeti Múzeum
Budapest
- Pató Mária (1968)
könyvtáros, informatikus
osztályvezető
Damjanich János Múzeum
Szolnok
- Pozsony Ferenc dr. (1955)
etnográfus
PhD
egyetemi tanár
Babes-Bolyai
Tudományegyetem
Kolozsvár
- Selmeczi Kovács Attila dr.
(1942)
etnográfus
a néprajztudomány doktora
főtanácsos
Néprajzi Múzeum
Budapest
- Szoleczky Emese (1960)
történész, muzeológus
tanácsos
osztályvezető
Hadtörténeti Múzeum
Budapest
- Szócsné Gazda Enikő (1968)
etnográfus
muzeológus
Székely Nemzeti Múzeum
Sepsiszentgyörgy
- Sztáncsuj Sándor József (1977)
régész
muzeológus
Székely Nemzeti Múzeum
Sepsiszentgyörgy
- Ujváry Zoltán dr. (1932)
folklorista
a néprajztudomány doktora
egyetemi tanár
Debreceni Egyetem
Debrecen
- Vig Károly dr. (1960)
zoológus, muzeológus
osztályvezető
Savaria Múzeum
Szombathely
- Vásárhelyi Tamás dr. (1949)
biológus
kandidátus
főigazgató-helyettes
Magyar Természettudományi
Múzeum
Budapest
- Wilhelm Gábor (1962)
etnológus
osztályvezető
tudományos titkár
Néprajzi Múzeum
Budapest

Kiállítási képek – Exhibition Images

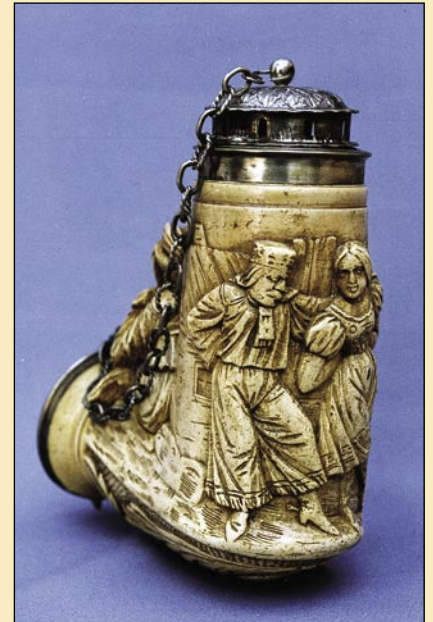
Részlet a Galántai Honismereti Múzeum kiállításából, 2003
Detail of the exhibition of the Galánta Local History Museum, 2003

Fotó – Photo: Méry Gábor

Tajtékpipa a XIX. század első feléből a tápiószzelei múzeum kiállításában

A meerschaum pipe from the first half of the 19th century in the exhibition of the museum in Tápiószele

Fotó – Photo: Gócsa Mihály

Részlet a Néprajzi Múzeum kiállításából
Detail of the exhibition of Museum of Ethnographical
Fotó – Photo: Sarnyay Krisztina

Claude Monet: Hajók.
Vitorlásverseny Argenteuil-ben,
1874 körül. Párizs, Musée 'Orsay
Claude Monet: Boats.
Regatta at Argenteuil, circa 1874.
Paris, Musée d'Orsay
Fotó – Photo: RMN-ADAGP

MAGYAR MÚZEUMOK

